

Luceafărul

Săptămânal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • miercuri 11 iulie 1990

24

Elogiu omului nou

Încet, încet, lucrurile intră în normal sau, mai drept spus, reintră în normal. Nu pare să fie chiar o intrare în normalul promis de evenimentele din decembrie '89 — revoluție anticomunistă, nu? — ci seamănă mai degrabă cu o reintrare într-un normal prerevoluționar **autrement coiffe** — vultă anticeaușistă, nu? Schimbare de vocabular? Regie și actori noi la o piesă veche, adică remake? Proliferantă degrigoladă consecutivă unui vid de putere? Lume cu adevărat alta? Avem suficiente motive să credem că nimeni la această oră nu poate răspunde absolut convingător. Frumoasele programe teoretice sînt a doua zi contrazise în practica socială, profesiunile de credință din ce în ce mai dese sînt la paritate cu alunecările în stupiditatea demagogică, numărul impostorilor cu acces la microfoane crește geometric în vreme ce al competențelor abia aritmetic, marii adulatori ai regimului comunisto-ceaușist de ieri sînt marii zeloși ai democrației României mari de azi, în orice minciună se strecoară un pic de adevăr și adevărul supără prin filtrul minciunii, ce mai, ca la noi la nimenea, să te tot minunezi de atîta abundență de perplexități. Sîntem, nu încapă vorbă, țara tuturor posibilităților... improbable. Nu-i lucru nou, ni mai întîmplat, vor spune cei sceptici. Așa e, numai că există în această repetiție ceva realmente nou: omul. Omul nou, cel visat și pregătit două decenii în eprubetele incomparabilului Petrucci al nostru e, poate, acum, după 13—15 iunie, singura certitudine în oceanul de posibilități improbabile în care ne scaldăm. Omul nou, ce minunat sună acest substantiv colectiv, mai ales pe caldarîmul bucureștean și în laboratoarele Universității! ce sublim înlocuitor al justiției, al dreptății, al liberului arbitru avem în el în această vreme a înlocuitorilor! ce orizont luminos ne deschide el spre închidere! Cum să nu-l iubești, fie și cu o ură grea, cînd îl vezi și-l auzi cu cită grijă se apleacă el spre tine, cel vechi, ca să te aducă pe calea cea dreaptă, pururi orizontală, a șirului numeric! Cum să nu-l aplauzi, fie și strivindu-l, cînd cu atîta convingere te ajută el, pe tine cel rătăcit în convorbiri cu idealuri, să te regăsești sub specie darwinistă! Tot ceea ce ne prisosește la această oră: suspiciunea, opacitatea, apatia, încrîncenarea, miticismul ca și tot ce ne lipsește: încrederea, transparența, energia, seninătatea, hyperionismul i se datorează.

În ce ne privește sîntem vechi, domnilor! Ca atare, recunoscînd cu umilință măreția omului nou, continuăm să nutrim speranța că într-o bună zi, suficient sieși cum e, omul nou va reintra în eprubeta din care a ieșit, plictisit de moarte de sine însuși. Nu de altă, dar intrarea noastră în normal e condiționată de ieșirea lui din orizont. Dar dacă pînă atunci ne va fi contaminat pe toți?! Brrr...

TEME FOLCLORICE

De-a baba oarba
De-a ielele
De-a zăhărelul
De-a iarmarocul
De-a : nu coace, nu sparge
De-a v-ați ascunselea
De-a furarea fetei
De-a tivicana-berbecana
De-a mușcarea șarpelui
De-a strigarea peste sat
De-a cărbunele-n mijloc
De-a vircolacii
De-a întorșii de la țîță
De-a punerea cuțitului
De-a frigurile
De-a prinde orbul scoate-i ochii
De-a cinstele
De-a alb cu ghiocul

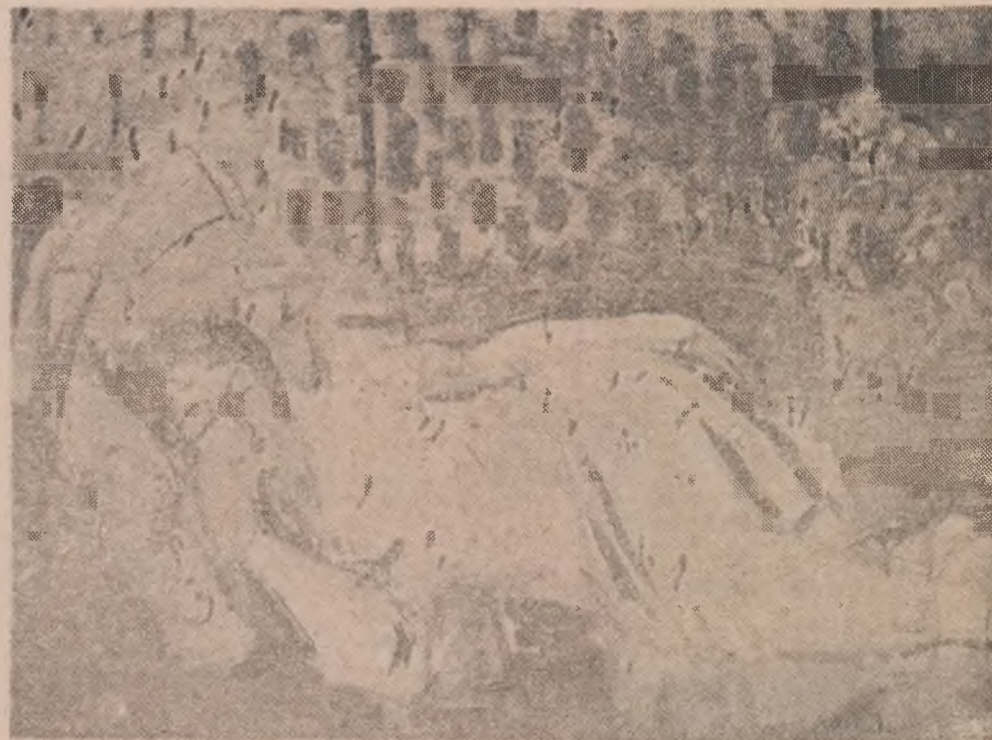
De-a adevărul ?

Cezar Baltag

• un TEXT DIN EXIL • de Ion Negoitescu • CĂRȚILE SĂPTĂMINII • PREZENTUL CONTINUĂ • SFINXUL RUS • CHIPUL INEFABIL AL ISTORIEI • Eseu • MOMENT PREMERGĂTOR • de Livius Ciocârlie • POVESTEA VORBEI • CRONICA LITERARĂ • de Florin Manolescu • Promoția '90 • ANTIPOLITICA • Anchetă • Ryszard Kapuscinski : • „IMPĂRĂTUL” • Tronul (5) • CARTEA STRĂINĂ • TZVETAN TODOROV : • „UN UMANISM PONDERAT”

ULTIMUL INTERVIU AL LUI VLADIMIR NABOKOV

(pag. 8-9)

chenar

After shave

rebuie să recunoaștem, programul noului guvern a tulburat multe orizonturi de așteptare. Arhiobișnuți, însă, cu anormalitatea primului semestru, în care, ca făt-frumosul nostru, am îmbătrinit cât alții în zece ani (ce altceva facem de două sute de ani, decît să ardem etape?) trebuia să ne gândim la o atare lovitură, un viitor agrăit ca pentru cei 15% dinspre Nu, riscînd să se piardă cam jumătate din ceilalți 85! Om trăi, oare, ziua-n care vom auzi mii de muncitori scandînd în Piața Universității „imegebe/moare de foame”? Saltă inima-n mindrie cînd auzi de competență, de valoare drept criteriu decisiv, de tinerețe, știință, cîte și mai cîte. Ura vulturului din nori strigă falnic de trei ori, cum exclama, telefonic, la două noaptea, conu Paulică Georgescu. Acuma, odată ce ne-am ras, parfumăm și dat cu after shave, ieșim pe ușă fercheși, facem cîteva pași, ne destîndem, dar ne încruntăm, dinu-ne seama: care va să zică, opoziție constructivă și responsabilă. La vorbe, nu prea mai ai ce zice, în fine se acceptă evidența evidentă de 20 de ani, cu pacostea industriei-mamut, cu necesitatea unui somaj de, măcar, un milion, cu salvarea agricolă și dialogul european, cu lăsatul ideologiilor de-o parte, cu serviciile, industria mică și toate celelalte. Noroc, însă, cu faptele, ele îndreptățesc din plin elanul opozițional. Pentru că întinerirea virfului nu înseamnă deloc revigorarea rădăcinilor. Generația '70, coaptă la focul himeric al congresului IX, „scolită” fiind, conștientă de geanta latină și vi-sînd ruperea din levanturi, își poate dezvolta acum utopiile, în „condiții optime”, cum spune președintele. Numai că lupii bătrîni au înconjurat de mult locul și focul, așteptînd, cu calm fioros, tocirea dinților, încă de lapte, în carnea nesărată a „tinerei democrații”. Ei așteaptă, pe de o parte, ca „ăștia mici” să se deducească la farmecul, deloc discret, al neonomoculturismului: după ce ai visat 20 de ani să intri-n audiență, odată ajuns dincolo, pe fotoliul de piele, nu cumva vei anula dreptul în sine al audienței? Pe de altă parte, se așteaptă ca năvoadele să-și vadă cusute ochiurile rupte, pentru a recuprinde întreaga faună piscicolă dintr-o lovitură (de pescar, nu neapărat de stat). Avem înfinit mai multe bete decît roți și ele stau (și știu) să se înfigă, în ideea că, pentru ele, mersul înainte nu e folositor decît de-a berbeleacul. Știu cîteva locuri în care, ca diriguitori, au fost puși oameni tineri (ceea ce-n politică și economie va să zică-n jur de 40 de ani). Toți îmi spun că tremură de frica matrapazlicurilor „celor vechi” (proces inerent în orice tranziție, dar nu mai puțin dureros), de vechea legislație, care acoperea totul cu plapuma într-un fel de acoperire sufocantă, că sint exilați în birouri, li se fură corespondența, sint persiflați („ce știți dvs, dom' director, aici e chestia mari dă tot!"), că-n secții taie și spinzură vechii maștri („tot cu mine ai rămas, nea Fane!"), ș.a.m.d. Vorbim de competență, iar în învățămînt criteriul decisiv la punctajul pentru titularizare este vechimea, cu bolile și numărul de copii. Vorbim de înlocuirea principului ceaușist „totul pe om” cu cel normal, „totul pentru om”, iar farmaciile sint pustii. Vorbim de consensul social, dar se propagă insinuant o nouă falie: ruptura dintre inteligența tehnică și cea artistică. Tehnocrăția, chiar în latura ei bună, riscă să propage iarăși, în numele titlului utilității, ideea literaturii ca inutilitate, a „umanismului” ca anarhie și lux gratuit. În numele „rentabilizării”, odată cu pecinginea se poate ră-zui și pielea... Continuarea în numărul viitor.

Dan C. Mibăilescu

prezentul continuă

Șase luni

Solstițiul de vară anunță împlinirea a șase luni de la evenimentele tragice și pline de speranță din decembrie trecut. Șase luni, care duc la înlocuirea în calendar a celei mai lungi nopți cu cea mai lungă zi. Altfel spus, în această zi totul ar trebui să fie lumină. Ar exista posibilitatea să se arate poporului adevărul despre noaptea în care a trăit și cum a început să se facă ziua în casa, mintea și sufletul său. Ar trebui...

La cîteva zile, după noaptea cea mai lungă ni s-a anunțat tuturor arestarea lui Nicu Ceaușescu. Cu cîteva zile înainte de ziua cea mai lungă s-a adus la cunoștința publicului, între altele, arestarea lui Marian Munteanu. Cine a fost și cine este Nicu Ceaușescu, știm și știm. Cine a fost și cine mai este Marian Munteanu probabil că vom afla după informațiile difuzate de T.V.R. Nicu Ceaușescu se găsește în faza finală a unui proces public în care a avut posibilitatea să se apere, a avut chiar șansa

să devină simpatic unei părți a publicului încît i-au fost trimise flori. Marian Munteanu, lider al studenților din Universitatea București, în perioada de după 21 decembrie 1989, se găsește în fața unui proces, arestat fiind în baza unor acuzații care nu cred că îi vor da șansa unor ședințe televizate. Și nici aceea ca avocat (ori avocatul său) să dea interviuri în reviste de mare tiraj în care să descopere dimensiunile profund umane ale personalității lui, așa cum o are acum doamna Paula Iacob, avocata lui Nicu Ceaușescu, fost lider al întregului tineret din România. Quod licet Jovis...

Nicu Ceaușescu are deja o viață intimă publică, fapt ce poate umaniza orice criminal, (oameni sîntem!). Marian Munteanu are o viață publică trecută sub semnul intimității informațiilor — unde se află, unde se afla în momentul arestării sale?

În zona de responsabilitate directă a inculpatului Nicu Ceaușescu s-au petrecut fapte îngrozitoare între care

uciderea a zeci de oameni cu arme de foc.

În zilele crescătoare ce au urmat acelei teribile nopți de 21 decembrie, în sala Tribunalului s-a demonstrat că responsabilitatea sa era un fleac față de indemnul (lozinca) adresată de același Nicu Ceaușescu populației — Miliția e cu voi!

În zona de posibilă influență publică a arestatului Marian Munteanu s-a strigat zile și nopți întregi — Fără violență! Jos comunismul!, iar rezultatul, din punct de vedere cel puțin al celor ce au emis mandatul de arestare a fost că numitul Marian Munteanu a incitat la violență și distrugerii. De la „Miliția e cu voi” la „Distrugeți Poliția”. Presupun că un sondaj de opinie în zone neutre (Titu, Botoșani, Buzău să zicem), ar constata o atitudine cum-pătată, chiar impregnată de umanitate față de cazul Nicu Ceaușescu. Oricum, imaginea sa televizată poate sfîrni o undă de compasiune și îngăduință. Morții cu morții, viii cu viii!

Păstrînd aceeași unitate de măsură, în baza informațiilor oficiale difuzate pînă în prezent despre evenimentele din Piața Universității încă din primele zile ale manifestației, despre cele petrecute în 13 iunie și mai ales cele ce privesc zilele de 14 și 15 iunie, arestatul Marian Munteanu, hm...

Dar să nu anticipăm. Un singur lucru e sigur, un fapt astronomic. Ziua este deja în descreștere. Noaptea vine iarăși, din ce în ce mai mare!

Eugen Uricaru

Scrisoare întredeschisă

La Neptun, pînă anul trecut, exista un domeniu închis, păzit, n-aveai voie să treci nici măcar pe trotuarul de lîngă el, trebuia să traversezi strada și să calci pe vizavi. De partea cealaltă, pe faleză, lumea se plimba iarăși numai pînă la un anume gard, de unde era interzis să treci mai departe. La cîteva metri încolo, în zona interzisă, vedeai un zid ca de mausoleu, printre copaci se zărea, mai ales din larg, aco-

perișul unei vile sumptuoase, care, totuși, era doar pentru oaspeți. Pe plajă, același gard de mai sus, care se prelungea pînă în apa mării. Se spunea că-n apă, dacă treci din greșeală dincolo de linia imaginată, ce continua gardul pînă hăt, în apele internaționale unde, ne închipuiam, se topește neputincioasă, declanșezi mecanisme infernale, dai peste mine marine și cîte și mai cîte. Vorbe.

Anul trecut a trecut și anul ăsta iar am ajuns la gardul cel vechi, astăzi un rudiment, peste care pășește toată lumea, ca să atingă zidul de mausoleu. Pe plajă, mult dincolo de el, lume în costum de baie și chiar fără, sfîdînd umbrele pudibonde din spatele perdelei de arbori înalți. Iar la un moment dat, acolo unde se face iarăși o plajă pustie cea pustie și anul trecut, conținînd și celebrul dig, cunoscuta placardă care te anunță: TRECEREA OPRITĂ. Dacă vrei să continui, spre cealaltă plajă a Neptunului, din sud, o iei pe sus, desigur, azi poți călca fără teamă pe trotuar, alături de gardul domeniului. Mai încolo, pe plajă, însă nu.

A bon entendeur, salut!

Nicolae Prelipceanu

Spectacol de reviste

Aflăm din prima pagină a cotidianului ADEVĂRUL (nr. 149/1990) că redactorii acestuia sint „trîști, îngrijorați, deznădăjduiți și foarte nedumeriți”. Compătîmînd, citim mai departe: „altele (adevăruri, n.n.) nu le-am spus încă. Nu le-am spus pentru că am considerat că nu-s, în actualele condiții, oportune”. Răbdători cum sîntem, noi așteptăm socorul adevărului. Rugăm doar să fim anunțați în ce număr al ziarului va veni.

Ne mai liniștim puțin în pagina 3 unde, în chenar, găsim publicată scrisoarea „de adeziune” a unei familii de bine: doamna și domnul Mimi și Tomiță Talambă (urmează adresa), care ne readuce zîmbetul pe buze.

Zicerea săptămîinii: „la omul chițac nici boii nu trag” (Tudor Vasiliu — VIAȚA CAPITALĂ, nr. 24/1990).

Sub un titlu oftat, demn de o romanță de tip nou („Eh, Occidentule, Occidentule”) citim în GAZETA DEBUCUREȘTI (nr. 8/1990): „Occidentul a știut să «înțeleagă» bine orientul, să-i descopere resursele și să le spolieze, să considere popoarele respective ca subordonate și să-și aroge «drepturi» de injuncțiune (?!) și dictat asupra acestora. Un tratament pe care l-a cunoscut, din păcate, vreme îndelungată și România — și care ne-a fost readus cu brutalitate în atenție” (C. Nicolae). Dimpună cu autorul oftăm și noi, dar din alte motive.

La pagina 5 umorul ni se blochează atunci cînd, sub pseudonimul Ana Conda, citim: „întrușiți ad-hoc în arestul Poliției Capitalei, romii liberi (...) nepunîndu-se pume de acord (...) cu cine să-l înlocuiască pe președintele lor ales, cu domnia Liiceanu, Tănase, Paler, Băcanu sau cu doamnele ridicate la rang pe Mare Pirandă Cornea și Blandiana (...)”. Urăm anacopdei semnatare depline realizări în viață (ca poșetă).

Din articolul lui Ioan Apreotesei „Noi amănunte cu privire la execuția cuplului Ceaușescu” — publicat de DIMINEAȚA (nr. 103/1990) reținem o frază antologică: „Filmul (execuției, n.n.) mai reține doar imaginile ultimelor cartușe (n.n.) trase de către cei din pluton”. Ce tehnică, domnilor!

În TINERETUL LIBER (nr. 152/1990), domnul Soresecu Constantin scrie fraza lămuritoare de care națiunea avea atîta nevoie: „E un fapt incontestabil că dictatura ceaușistă a căzut la 22 Decembrie”, făcînd o reușită paralelă: „asa a fost în martie 1907, asa a fost în decembrie 1989”. De acord, cu diferența că din 1907 nu ne-a rămas și un cîmîtir al eroilor.

Revista ACTUALITATEA MUZICALĂ (editată de Uniunea Compozitorilor și muzicologilor din România — 10 numere apărute) merită mai mult decît cele patru pagini la care are acces. Deocamdată, revista e cam strîmtă pentru profesionalismul (muzical și gazetăresc) al celor care-o fac. Succes!

Aducem aminte revistei PENTRU PATRIE că nu mai este nevoie să spațieze literele și cuvintele pe un rînd tipografic pentru a evita despărțirea în silabe a numelui Ceaușescu (vezi nr. 5/1990, pag. 25). Sîntem în iulie 1990, deși s-ar putea să greșim.

Se poate, în fine scrie: „Germanii și-au dus războiul lor (al doilea mondial, n.n.) și l-au pierdut. Românii au dus războiul altora, și încă în două puncte cardinale opuse și le-au pierdut

pe amîndouă. Nici azi nu știm cîți soldați au murit în Răsărit și în ce locuri, cît ne-a costat și care sint împrejurările exacte în care a fost dus acest război”. (Dr. Nicolae Radu și Dr. Vasile D. Popovici în TRIBUNA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI, iunie 1990).

Un foarte interesant interviu cu Dr. Alexandru Todea. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Bisericii Unite din România publică revista ASTRA (nr. 4/1990). Sfinția sa consideră că schimbările (Revoluția) ar fi putut avea loc mai devreme „dacă poeții nu le dedicau poezii celor doi tirani, dacă sculptorii nu-i sculptau, dacă pictorii nu-i pictau așezîndu-i între mai marii noștri voievozi, dacă interpretii de muzică (...) nu le ridicau osanale, dacă dramaturgii nu scriau piese (...) dacă ierarhii și preoții Bisericii Ortodoxe Române nu scriau despre cel mai iubit fiu”, pentru a concluziona: „Biserica Ortodoxă Română prin reprezentanții săi din timpul dictaturii ceaușiste este compromisă (...)”.

„(...) Volumele omagiale (...) nu e bine să se topească în neantul uitării. Ticăloșia și dezonorarea trebuie să-și găsească totuși un loc, măcar un ungher în memoria noastră — nu de altceva, dar compromisiile de ieri pot deveni, grație cameleonismului lor înnăscut, fripturisticii de miine” (Nicolae Oprea, revista ARGES, nr. 4/1990).

„Ce contează (...) se întrebă Călin Vlasic în ARGES (revistă de cultură, nr. 5) că cele 15-20 de publicații adevărate ale țării abia pot să apară pentru că nu au hirtie și suficiente subvenții, (...)”? Răspundem indirect. Contează. În primul rînd pentru că apar, iar în cel de-al doilea pentru că și ARGES-ul, credem noi, face parte din aceste 15-20 de „publicații adevărate”.

Adevărat vă spun că ARGES-ul și-a (re)găsit matca și curge pe lîngă — cel puțin — un mal frumos. Mai încolo ne vom mai arunca privirea și-om mai vedea. Pînă atunci remarcăm într-o selecție absolut arbitrară: „Bîșnițarii literaturii” — Călin Vlasic, „Aisbergul poeziei moderne” (în serial) — Gheorghe Crăciun, Mircea Horia Simionescu (în interviu), „Psalmul 151” — Lucian Blaga, „Portretul lui Zaharia STANCU — bătrîn” — Romulus Dianu (inedit). Numărul conține și șase (!) excelente poeme de Ion Stratian, precum și fotografia autorului în chip de cosmonaut.

Au prezentat:
Daniel Bănuțescu
și Lucian Vasilescu

Sfinxul rus

„...neînțelegerea mutuală a po-voarelor a fost întotdeauna, de-a lungul istoriei, la originea sus-piciunii și a neîncrederii între națiuni, dezacordurile degenerând prea des în război.“

Extras din Carta U.N.E.S.C.O.

In conștiința europenilor imagi-nea despre poporul rus trece prin pris-ma unui stereotip care poartă o imensă încărcătură emoțională cu semn negativ. De ce?

Intr-un studiu integrat Panoramei ideologiilor (Lettres sovietiques, nr. 4/1990), Feodor Nestorov încearcă într-un prim demers socio-psihologic (pe suport istoric) să deceleze „întrepătrunderile imaginilor despre Rusia în conștiința Occidentului“ și să argumenteze ideea că necunoașterea și empatia stă la origi-ne complexelor colective.

Herzen scria în 1867 că „frica în fața Rusiei renaste cu o forță nouă“. După 10 ani Dostoievski se arăta contrariat de faptul că „pentru Europa, Rusia este una din enigmaticele Sfinxului“ și una din țările „neînțelese și de neînțeles“, misterul în-conjurând-o mai mult decât în cazul in-depărtatelor Japonia și China.

Enigma rusă trebuie acceptată ca fe-nomen și legată de acel stereotip nega-tiv care s-ar putea desemna cu termenul de „imagine a inamicului“, căci dizerta-țiile despre misteriosul suflet rus, despre „sfinxul rus“, despre caracterul impre-vizibil al politicii externe ruse nu sînt numai clișee ale propagandei antirusesi, sau mai tirziu antisovietice. Aforismul lui Churchill din 1939 referitor la prog-nosticul pozitiei rusești : „E o bătaie de cap înconjurată de mister, înăuntrul unei enigme“, nu era original decât ca for-mulare literară și faptul că enigma a existat e dovedit de ambiguitatea și apoi eroarea, în evaluarea forțelor militare sovietice făcută de Statul Major englez în același an (raportul erorii fiind cam de unu la zece). Dar ea nu rezida decât în incapacitatea de a cunoaște o anume realitate.

Enigma rusă face parte dintr-un fe-no-men amplu de psihologie socială : ruso-fobia. Complexul rusofobiei înglobează „idei, aperccepții și sentimente“, enigma rusă fiind componenta efect a celei e-sentiale, „imaginea inamicului“. Desi în istoria militară a umanității „imaginea inamicului“ dezumanizat nu este o ex-ceptie, ea nu generează cu necesitate o enigmă. Un exemplu la îndemînă este „imaginea inamicului turc“. Desi inamic și turc au fost la un moment dat, si-nonime, în ciuda stresului formidabil resimțit de Europa, manifestat în sin-tagma „Vin turcii !“, niciodată „nu și-a bătut cineva capul cu vreo enigmă turcă“. Strigătul „Vin rusii !“ în Parla-mentul britanic, cu reacții pe măsură ale guvernului Pitt, datat 1788, pare a fi, după istoricul american John Gleason, momentul declanșării rusofobiei. Cam-pania antirusă, care anunța, cu șaptezeci de ani mai devreme, confruntarea reală, e diagnosticată ca isterie socială și pre-figurată de reacțiile disproporționate, de doliu european la finalul Războiului Nordului, de la începutul sec. XVIII, cînd în urma Canonadei Poltavei, rusii îi înfrîng pe suedezi (desi rezultatul fa-cilita comerțul maritim). Înainte de a se confrunta cu marile puteri europene — Franța, Anglia — Rusia era percepută ca inamic, deși în ochii Angliei ar fi trebuit să prevaleze, căci întretinea re-leții comerciale, „imaginea partenerului rus“. Asistăm, din punct de vedere psi-hologic, la „o dedublare a imaginii despre Rusia“, exprimată într-o incompatibili-tate ce recomandă rusofobia ca patologie socială — pe de o parte disprețul pentru poporul rus și posibilitățile sale — „Ru-sia e o țară mizerabilă“ — și spaimă — „Vin rusii !“. Enciclopedia britanică din 1782 descrie Rusia ca „un regat foarte mare și puternic în Europa“ populat de „o rasă de ființe grosolane, vicioase și murdare“. Enigma ar fi cum o astfel de rasă a creat un regat puternic. Enigma rusă, da. Cei doi poli ai complexului rusofob adună ideii și emoții care nu se exclud, de la „euforia superiorității“ la frică, fenomen definit în psihiatrie ca ambivalență.

Nihilismul față de tot ce este rus stă

Ilustrăm paginile revistei cu reproduceri după tablouri de Alexandru Ciucurencu

în formula seacă : „estul-vestul —0“, „E-ticheta neantului“ ascunde spaima că acest zero „are o putere magică dar, bineînțeles, negativă. Enigma rusă se re-levă ca o consecință a ambivalenței în rusofobie.

Rădăcinile istorice susțin pe cele psi-hologice și descoperă în confruntarea Occidentului catolic cu Estul ortodox un fiasco al cruciaților vestici resimțit în planul conștiinței colective ca șoc psihic. Efectul refuzării sentimentului fricii, a fost, paradoxal, dar nu și pentru pato-logia psiho-socială, uitarea Rusiei din sec. XIII pînă în sec. XV, cînd redesc-o-perirea Moscovei e trăită la curtea vieneză ca descoperirea Americii, în urma unor călătorii spre estul îndepărtat. „Ea adărea ca ceva cu totul nou... Că Rusia a fost întotdeauna o putere europeană, nu se ținea cont“, scria savantul german Eduard Winter. Protecția psihologică a-părase conștiința europeană de senti-mentele iraționale. Renasterea a decon-gestionat încet imaginea de „imperiu al răului“ din sec. XIII — punctul de ve-dere catolic — și a adus în scenă pro-bleme comerciale și politice. Rusia n-a reușit să pătrundă pe de-a-ntregul în conștiința colectivă occidentală. „Ice-bergul rămînea cea mai mare parte în apă“, în subconștient și inconștient.

Contrațararea complexului rusofob, ca maladie a psihismului social se poate folosi de aceeași cheie cu care Feodor Nestorov explică în studiul său enigma rusă : educația socială, transferul unui

fond de aperccepții, idei, sentimente (și care nu ar avea ca efect rusofilia, ci realismul).

Fenomenul — rusofobia — există încă, deși pare că astăzi asistăm la debutul vindecării acestei boli a conștiinței Eu-ropeei occidentale. Secolul XX impune o analiză separată a manifestării com-plexului și a posibilităților terapiei în blocul central-răsăritean, mai ales. Una din ultimele forme de recrudescență a rusofobiei, la noi, e „complexul maltez“, bazat pe presupuziții soămnoase și pe empatia cu comportamente sociale ale generațiilor părinților și bunicii care vorbesc de o „imagine a inamicului“ — dubletul „Porcii de ruși“ și „Vin rusii !“ — ce ține de un alt timp istoric.

Poate că era informației fără gran-țe, a circulației libere să detensioneze naționalismele, să defetisizeze com-portamentele grupale, acum, cînd pămîntul e greu de probleme globale și coaja lui ne cam amenință că singura soluție e înțelegerea, atitudinea realistă. Poate că hainele vechi ale unei părți a con-tinentului nu vor provoca generațiilor fără de război de dincolo de Nistru complexul culpabilității și plătind poite nu vor genera în trunchiul euro-asiatic reacția de apărare a celui neînțeles. Poate că nu se va împlini premoniția din „Scitii“ lui Block : „Ne vom retrage din fața Europei cunsecade“, refăcînd matrioska, enigma Sfinxului rus...

Lidia Blidariu

minimax

Chipul inefabil al istoriei (II)

Istoria universală nu este tărîmul fericii.

(Georg Wilhelm Friedrich Hegel)

Val de cei ce își ascund planu-rile dinaintea Domnului, cari își fac faptele în întuneric, și zic : „Cine ne vede și cine ne știe ?“

(Isaia 29, 15)

Ceea ce e absurd la cei care cer simplă libertate pentru buna dezvoltare a omului e că își in-chipule a ști ce este omul ; cînd de fapt omul e ceva care se definește neîncetat.

(Constantin Noica)

dacă ceea ce este îndeobște nu-mit destinul țării nu poate lăsa indife-rent, ori chiar indiferent, pe nimeni (s-au agitat ei ceilalți, cei pe care îl numim străini), atunci, de bine de rău cum se zice, parcurgem în fine un mo-ment de respiro. Că înscăunarea dep-lină a noii puteri, într-un mod care a respectat cel puțin formal regulile de-mocrației (cîștig nu lipsit de însemnă-tate), coincide cu manifestarea tendin-ței de liniștire socială, este un fapt, o corelație ușor de sesizat și, fără cum-plicitul episod „13—15 iunie“, confir-marca punctului de vedere ce susținea o cît mai grabnică stabilire a momen-tului electoral, ar fi fost deplină. Dar! Pentru că totuși, cunoscînd cele întîm-plate, cunoscînd și recunoscînd că în multe privințe s-a ajuns într-o situație de suspendare numai, se iscă un dar ce nu-l poți lesne ocoli, oricît de relaxați

și de bine dispuși se-arată acum seară de seară redactorii și crainicii „actuali-tății interne“ de la televiziune. Adică clipa de liniște, intervenită poate în-trucitva surprinzător, este începutul așezării într-un rost (dar care ?) sau răgazul unui armistițiu ? Grea întrebă-re ! Acum însă, una dintre acele întrebări la care, trăindu-ți într-adevăr clipa, cu greu poți evita să nu ajungi. De-o fi una, de-o fi alta, ce e scris și pentru noi... Sigur că da. La urma ur-melor, însă, nici nu se poate altfel, deci abia tonul pronunției sau contex-tul cuprinzător al celebrilor vorbe le conferă o semnificație, iar dacă odini-oară acest răspuns era cel al îndreptă-țitului orgoliu, acum el ar fi mai de-grabă un răspuns al resemnării, și toc-mai într-un moment cînd, poate mai mult ca oricînd în ultimul secol, aceas-tă mentalitate se cuvine a fi depășită. (În ciuda zvonurilor, se-arată totuși că „Malta n-a fost Yalta“ !). Așadar, dacă într-adevăr trăim o revoluție, dacă din decembrie istoria a izbucnit la supra-față, merită, se impune chiar a zăbovi cu gîndul asupra fiecăreia dintre po-sibilele semnificații alternative ce po-ate fi asociată actualei clipe de liniște. Două sînt chiar rațiunile acestei zăbo-viri, ale persistenței într-o bună încă-păținare de a desluși chipul istoriei noastre.

O primă rațiune derivă din faptul că parcurgem un moment de accelerare a timpului care ne antrenează pe toți ; dacă pînă nu demult în „mersul vieții“ un pas îi urma celui anterior și era ur-mat de un altul aidoma pe lungi peri-oade, într-un „mers“ somnolent de și în turmă, deci dacă odată intrați într-un anumit făgaș (carieră, statut social etc.) puteam „merge“ cumva somnam-

bulic, absent, acum, cînd timpul unei vieți coincide sau interferează cu timpul istoric, oricare pas poate fi hotărîtor aducînd după sine o schimbare mai mică sau mai mare a sensului înaintă-rii.

A doua (dar nu ca importanță) ra-țiune este aceea care decurge din imi-nenta implicare a noastră, a tuturor, fie că vrem ori nu, fie că bine sau rău, fie că ne dăm sau nu seama, impli-carea în plămădirea istoriei. Izolarea ori practicarea poveței „mamelor gri-jului“ de a sta cuminți de-o parte, „că doar n-o să schimbi tu lumea“, e și ilu-zorie (întocmai cum absenteismul la vot a implicat de fapt sprijinirea unei anumite „părți“) și condamabilă ; de-oarece în mod cert, fiind cît se poate de omenesc, vechile rînduiri sociale sînt apărute de foștii lor beneficiari de diferite feluri, de cei ce, din păcate, nu numai că nu sînt puțini, dar și știu foarte bine ce vor.

Ne aflăm, deci la începutul așezării într-un anumit rost ? Au fost ei (dar îi știm pe toți ?) oare anihilați sau convertit-recuperați toți cei ce pot să se opună într-un mod eficient revolu-ției, iar după peripețiile nu de puține ori tragice pe care le-am trăit într-un răstimp atît de scurt am ajuns într-ade-văr la stabilitatea unei evoluții care să ne îndepărteze grabnic și ireversibil de paradisul comunist ? Sau nu cumva se joacă, de fapt, un alt act dintr-o aceeași piesă cu cîțiva dintre actorii principali schimbați ?

Judecînd doar după textele oficiale, alternativa a doua e absurdă, iar susțî-nera-i poate fi, pe bună dreptate, acu-zată de intenții răuvoitoare. În plus și deloc negliabile sînt de luat în consi-derare o serie de drepturi și libertăți democratice, chiar dacă timp de două zile au fost puse sub semnul întrebării în mod violent. În fine, neîndoielnic pledează în același sens actuala evo-luție a contextului economic și politic internațional, îndeosebi cel european, de care actualii diriguitori ai României nu pot și nici nu vor să facă abstracție.

Rămîn însă, cel puțin deocamdată, rămîn, totuși, inexplicabile o serie de evenimente (avînd multe similitudini între ele), iar odată cu cele trei zile de coșmar ale Bucureștiului s-a ajuns atît de departe încît fără o explicare per-tinentă a determinării celor întîmplate evoluția în perspectivă nu poate fi de-cît îngrijorătoare.

Șerban Lăncescu

2 iulie 1990

P.S. Există posibilitatea (și fără îndoială că dorim mult actualizarea ei) ca, pînă vor ajunge la eventualul cititor aceste rînduri, explicațiile pe care primul ministru le-a dat la Crans-Montana, celor „de-afară“ să ne fie pre-zențate de domnia sa și nouă, celor „dinăuntru“. Avem mai mult decât dreptul, avem o aprigă nevoie de ele la fel după cum și guvernul are nevoie deoarece persistența haloului de zvonuri și speculații ce înconjoară tragicele evenimente poate crea (dacă nu cumva s-a și întîmplat încă) o problemă a cre-dibilității total potrivnică angajării so-ciale pe care viitorul apropiat o solicită din partea tuturor. Și, dincolo de faptul că va fi un prim și foarte convingător argument al unei guvernări transpa-rente, indispensabilă redresării moral-politice a societății, elucidarea „miste-rului“ va avea, credem, efecte benefice și asupra mass-mediei, bîntuîntă încă de năravuri proprii vechiului regim.

Moment premergător

Ieg între ele idei din 1789, **Emblemele rațiunii** (Jean Starobinski, Meridiane, 1990) în care se configurează — atât sub aspect politic, cât și sub aspect artistic — un moment premergător epocii moderne.

Despre Tiepolo: „La el, profunzimea zenitului nu mai este locuită de gloria divină. Eternitatea a dispărut” (31). În fapt, ea încă rămâne, dar este acum „recea eternitate” (37). Se produce transferul puterii dinspre un Dumnezeu personalizat și dinspre monarhul absolut către un „principiu impersonal și universal” (139). E aici, în simburile, eșecul ulterior al comunismului, existind o relație directă între el și principiul universal: „Supunerea tuturor față de o aceeași lege impersonală constituie definiția însăși a egalității” (Ib.). Ideea generoasă a egalității va fi, deci, un releu către totalitarism, iar comunismul — în pofida neputinței lui în domeniul progresului tehnic — va fi complementar tehnicismului modern care l-a preocupat pe Heidegger și îi preocupă mult pe filosofii actuali.

Neputând face față presiunii negativității, abstracțiunea se golește de ființă și atunci pozitivitatea se transformă în pozitivism și apare voința de putere ca scop în sine, de unde totalitarismul: „Dincolo de fațada principiilor se descoperă poftele și interesele: secolul devine «pozitiv». Rămâne atunci voința goală; voința fără principii sau sprijinită pe principii de circumstanță” (53). Vidul acesta e un rezultat al nepotrivirii dintre o instanță a autorității de tip solar și invazia de negativ. Autoritatea de tip vechi — solar, demiurgic, absolut — încearcă, dar nu reușește decât negându-se pe sine, să devină agresivă împotriva agresivității: „Voind să adauge principiilor forța care le face eficiente, acest cuvânt se lasă cuprins de violența pe care vrea s-o îmblânzească. Fără să-și piardă nimic din strălucire, limbajul limpede al principiilor devine cuvântul tăios al acțiunii (...). Enunțarea sursei de drept nu mai este suficientă, trebuie în același timp pedepsiți cei care-i stau în cale. Un asemenea limbaj e amenințat, fără îndoială, să se epuizeze în supralicitarea unei vehemențe austere, de anatemă, de abstracțiuni iremediabile” (50—51). Așa se naște varianta politică a tehnicismului, adică se naște comunismul, de o înspăimântătoare eficacitate a sterilității. Se naște, în politică, vidul activ.

În spațiul asupra căruia eternitatea nu mai veghează, încetează să funcționeze principiul structurant. În mod fi-

resc, cosmosul se preface în haos. Artistic, este efectul produs la Tiepolo: „Eternitatea a dispărut. Rămân norii zdrențuiți, un cer măturat de vânturi terestre, un peisaj păduratic în care natura capricioasă a răspindit asperitățile, rociile dușmănoase, arborii chinuți, o violență stearpă, neistovita bizarerie a comediei animale” (31, sublinierile mele, L. C.). De amintit că Goya, despre care va fi vorba, a pictat **capriciul**. Prin natura lui ontologică, haosul este vital. Aici este sterp pentru că și-a părăsit locul propriu, a urcat acolo unde ar trebui să fie cosmosul. Nu este un haos original, o negativitate fertilă; este dezordinea rezultată din ruina cosmosului prin sterilizarea principiului solar.

Se manifestă totuși, de pe acum, chiar dacă fugar, și haosul propriu-zis. Așa, în **Nunta lui Figaro**: „S-a atins în treacăt, pentru o clipă, haosul și delirul...” (35). Însă terenul nu e încă pregătit pentru ca negativul să pulseze creator. Chiar dacă la un Sade se afirmă „Pasiunea nelimitată” (36) și o adevărată „frenezie” (Ib.), „libertinul face apel la rațiune”, impropriu „caracterului nelimitat al plăcerii” (Ib.). De aceea, nici nu există desfrui mai posac și mai sistematic decât desfruiul lui Sade.

În condiții nefavorabile, când spiritul luminilor mai domină, haosul riscă să se integreze, împotriva esenței lui, celei mai inerte dintre structuri — opo-

ziția: „Vedem opunându-se aici (în **Don Juan de Mozart**, n.m.), pe de o parte, dorința nestatornică, discontinuitatea, clipele răzlețe ale existenței dizolvate, iar pe de alta, recea eternitate a statuii, ce reprezintă cuvântul ținut, dreptatea neînduplecată, permanența ordinii divine...” (37).

Se întâmplă totuși ceva mai activ, care depășește simpla blocare în adversitate a termenilor opuși. Termenul pozitiv se simte din ce în ce mai atras de opusul său, chiar dacă e vorba numai — ca în pictura lui Füssli — de „recea curiozitate față de rău” (89), deci chiar dacă, nemaiaivind lumină solară, pozitivul își apără măcar sterilitatea. Numai că în absența acelei lumini, el va fi tot mai amenințat să se lase cuprins de întuneric, aceasta fiind calea pe care, în perspectiva modernității, creativitatea negativității se va activa tot mai mult. Avem la același Füssli imaginea coborârii în nocturn: „Acestea sînt minunatele primejdii ale unei arte insuflete de un măreț scop moral, dar care nu vrea să ignore nimic din zonele obscure ale lumii psihice: ea va sălășlui poate mai multă vreme în ele decât s-ar conveni. Intervine o putere nebunească, se răspindește o vrajă rea, care nu va lăsa neatinsă intenția dintii a conștiinței diurne: pașii lui Füssli se pierd în regiunile nocturne ale unui ținut plin de cruzime (...) în care planează o fatalitate de temut” (Ib.).

Se creează, deci, la sfîrșitul secolului 18 și înainte de romantism, un moment de angajare în artă a impulsurilor care vor caracteriza modernitatea, dar într-un tipar neadaptat lor, de unde — chiar și în cazul celei mai puternice personalități, Goya — un rezultat hibrid. Rațiunea descoperă acum alteritatea și, mai mult, se simte în mod paradoxal înrudită cu ea („Rațiunea are în fața ei ceea ce este radical altceva decât rațiunea; ea știe ce legături intime o unesc cu acești monștri...”;

120), însă raportul ce se stabilește este unul de paralizată fascinație, ca a păsării privită de șarpe, căci ea, rațiunea, nu s-a modificat. A născut ea însăși monștri, ca reacție la propria ei rigiditate: „Ei sînt puterea anarhică de negare ce nu s-ar fi manifestat dacă imperativul ordinii diurne n-ar fi fost promulgat” (Ib.). La moderni se va produce, prin autoreferință, o paradoxală identitate cu alteritatea și astfel o activare a acesteia. Acum, la sfîrșitul lui 18, rațiunea și **celălalt** (l'Autre) își rămân exteriori, chiar dacă **celălalt** este resimțit de pe acum ca fiind o ipostază a sinelui, dar una răsturnată, cu care rațiunea intră într-o relație de opoziție: „Întîlnire grea de consecințe, căci, recunoscînd în dușmanul său propria-i realitate **inversată**, reversul fără de care ea n-ar fi lumină, rațiunea se lasă fascinată de deosebirea de care nu se poate elibera” (Ib.). Modul modern se va crea abia atunci cînd locul opoziției va fi luat de contradicție, adică de o structură paradoxală în care, în urma despicerii sinelui, acesta va fi în **același timp** opus contrariului său și identic cu el. Deocamdată, deși într-o alcătuire hibridă, impulsurile care mai tirziu vor alimenta textul modern încep deja să se manifeste. Cu alte cuvinte, negativitatea încetează de a fi cenzurată și devine putere creatoare. În pictura lui Goya se ajunge la „un fel de condensare și de însuflețire spontană a principiului întunecat” (119). Starobinski e conștient de caracterul premonitory al acestui mod: „Modernitatea lui Goya rezidă în această reinnoire aventuroasă care-l conduce către un univers necunoscut, ce-l lasă în voia înfruntării înspăimîntătoare a posibilului și a imposibilului” (116).

Impulsurile acționează la două niveluri. Unul de suprafață, ușor, grațios, la care în epoca modernă va apărea riscul desprinderii semnelor de elementarului obscur și al reducerii la un joc de semnificații goliți de sens: „...multe scene (**Culesul viei, Florăreșele, Jocuri de copii**) ne vor izbi mai întîi printr-un aspect de ușurătate grațioasă și oarecum gratuită, împăcînd verismul rural cu un farmec cam grăbit” (117). La al doilea nivel pulsează „ceva de nepătruns și neliniștit, uneori chiar un fel de agresivitate înghețată, o virtualitate plină de ură” (Ib.). Se adaugă, din același receptoriu, un „hazard” cu „o față întunecată”. (118), ca și asocierea dintre elementar, comic și înspăimîntător: „...viața ciudată a materiei — comicul și puterea ei de a înspăimînta” (Ib.).

Cînd modul modern se va fi constituit, cele două niveluri — jocul fugar al semnificațiilor și nepătrunsul — vor fuziona. Deocamdată, datorită structurii hibride se recade mai degrabă în haos: „...o virtualitate a dezordinii” va produce „niște întoarceri în haos” (118). Această zonă a negativității n-a intrat încă într-un virtej contradictoriu cu pozitivitatea reprezentată de capacitatea de reflecție, de autoreferință. Pînă atunci vor mai exista etape intermediare, asupra cărora voi reveni.

Livius Ciocărlie

povestea vorbei

Lectură și deformare

Ideea „orizontului de așteptare”, aplicată operei literare de estetica receptării, e valabilă și în cazul simplelor texte de informație și comentariu din mijloacele de informare în masă. În dialogul dintre text și cititor, rolul activ îi revine doar celui din urmă, ale cărui scheme anticipative sînt adesea mai importante pentru „produsul final” decât ceea ce textul încearcă să articuleze; de cele mai multe ori, receptorul citește ceea ce era pregătit să citească, vede ceea ce se aștepta dinainte să vadă. Confirmări se întîlnesc la tot pasul: același text e înțeles foarte diferit de cititori diverși, iar diferențele apar nu într-o presupusă fază ulterioară și independentă, a interpretării și valorizării — ci chiar în momentul lecturii, al înțelegerii. Se întâmplă ca un cititor să nu perceapă anumite informații — dar și să intro-

ducă, inconstient, altele, inexistente în text; este cert că există persoane care ar putea jura că **au citit, au văzut** ceea ce în realitate nu exista în textul sau în imaginile pe care le-au avut în fața ochilor.

Lingvistica textuală stabilește de obicei o diferență între **coeziunea** realizată pe spații mici, la nivelul unor sintagme sau enunțuri care se succed — și **coerența** globalității. Competența cititorului mediu se manifestă mai ales în urmărirea primei calități; și ceea ce produce o adevărată pulverizare a informației: nuclee lexicale izolate capătă autonomie, trezesc asociații motivate afectiv sau de sistemul de cunoștințe și opinii al cititorului. Experimentele dovedesc că se rețin dintr-un text (mai ales cînd acesta are un grad mai mare de complexitate, dificultăți de vocabular și de structură a demonstrației) în primul rînd **nucleele lexicale** — și mult mai puțin relațiile logice dintre ele. Nucleele, cuvintele-cheie, cu sau fără determinări, se recombina mental, chiar cu prețul de a neglija semnale clare ale textului, în

funcție de reacția afectivă și de modelele deja constituite ale unor diverse stări de lucruri. Între emițătorul proiectat în text și receptorul real comunicarea e parțială și „inegală”: inițiativa îi aparține cititorului. O tendință foarte puternică (și foarte periculoasă) este aceea de a **simplifica** informația adusă de text. În fața unor dificultăți, cititorul poate recurge la soluțiile extreme — respingerea totală sau efortul de învățare, de decodare pas cu pas; cel mai adesea e preferată însă calea de mijloc: înțelegerea parțială, fragmentară, completată uneori (pentru că nevoia de coerență e totuși destul de răspîndită) de recompunerea subiectivă a fragmentelor. Se construiește astfel, pornind de la ceea ce cititorul percepe ca fiind setul de date ale textului, o configurație subiectivă, în care unele informații, deși recunoscute, „citate” superficial, nu se integrează cu adevărat. După un ipotetic „principiu al suficienței”, prima formă relativ coerentă care se obține este considerată mulțumitoare și nu mai suferă (dacă nu apar presiuni exterioare) nici un fel de schimbări, de ulterioare remodelări. Între rezultatele simplificării unele sînt surprinzătoare și profund deformante: omiterea informațiilor care ar fi putut intra în contradicție cu cele deja admise, interpretarea univocă a ambiguităților, neutralizarea modalizatorilor — astfel încît ceea ce textul prezintă ca ipotetic e echivalat automat realului („ar fi fost X”, „se se fi întîmplat Y” = X, Y), neperceperea ironiei sau a aluziei și, mai ales, neglijaarea conectorilor argumentativi și a relațiilor logice dintre propoziții.

Ar fi așadar abstract și ineficient să vorbim despre rolul actual al mijloa-

celor de comunicare în masă fără a e-labora un model al receptării și mai ales al mecanismelor lecturii, în formele lor elementare — dar cu acțiune socială foarte puternică. În alt grad decât în cazul mai complex al textelor științifice și mai ales al celor literare, informațiile banale, cotidiene ale presei pun aceleași probleme ale înțelegerii parțiale și deformate — caracteristice unei forme de comunicare lipsită de corectivele dialogului și în care competența strict lingvistică e concursată de cea situațională și culturală.

O tipologie a lecturii și a înțelegerii nu poate fi construită independent de fundamentul psihologic al acestor activități; cercetările de neurosemiotică au adus în discuție un model interesant al opoziției dintre ceea ce face specificul operațiilor lingvistice ale fiecăreia dintre emisferile cerebrale; în linii mari, ar exista o specializare (a emisferei stîngi, cu rol dominant) pentru relații logice și structurale, pentru conectarea în lanț și abstractizare — și o alta (a emisferei drepte) pentru formule fixe, clișee, imagini marcate afectiv, asocieri extralingvistice. Dihotomia e interesantă pentru că oferă, ca ipoteză de lucru, posibilitatea de a distinge între două mari direcții ale lecturii: una, pliată pe articulațiile logice ale textului; cealaltă, fragmentînd și asociînd referențial; interferența lor, în orice proces real, e certă: totul e o chestiune de pondere. S-ar părea totuși că predominanța celui de-al doilea tip conduce mai ușor dinspre text în afara lui, devenind punctul de pornire al unor complicate mecanisme de deformare.

Rodica Zafiu

În căutarea sensului pierdut

După Cioran, un alt mare român al exilului începe să fie recuperat de editurile din România. Este vorba de Mircea Eliade, din care Editura Dacia (Cluj, 1990) ne oferă *L'Épreuve du Labyrinthe*, apărută mai întâi la Paris, în 1978. Cartea aceasta, care a devenit în românește *Încercarea Labirintului*, a fost tradusă de Doina Cornea încă din 1982 și a circulat în țara noastră sub formă de dactiloscrit samisdat. O dublă surpriză deci, la care se adaugă, pentru cei care n-au citit-o încă, valoarea ca totul ieșită din comun a cărții, densitatea și profunzimea ei. Aș spune că așa după cum cei care vor să se familiarizeze cu opera lui Jung ar trebui să înceapă cu autobiografia acestuia din *Mein Leben*, tot astfel în cazul lui Mircea Eliade s-ar putea porni de la acest volum.

După cum se știe, Mircea Eliade a fost un polihistor din familia Cante-mir, Hașdeu, Iorga, Călinescu, și de aceea opera sa, extrem de complexă, poate fi împărțită în câteva mari categorii, între care trei se detașează de la început: prin întindere și prin importanță: literatura propriu-zisă (romane, povestiri, nuvele, piese de teatru), lucrările de specialitate (mai ales cele de istoria religiilor) și o „literatură de frontieră“ (în care intră o amplă autobiografie, mai multe jurnale și convorbirile cu Claude-Henri Rocquet, din *L'Épreuve du Labyrinthe*). Autobiografia (*Amintiri I*, Madrid, 1966, *Les promesses de l'équinoxe*, Paris, 1980, și *Les moissons du solstice*, Paris, 1988) a fost scrisă pentru a depune mărturie. Jurnalul (*Fragments d'un journal I*, Paris, 1973, și *II*, Paris 1981) s-a născut din nevoia de a salva timpul. În schimb, *Încercarea Labirintului* e rezultatul „curiozității“ lui Claude-Henri Rocquet, care l-a supus pe Mircea Eliade, timp de mai multe săptămâni, unui interogatoriu strins, în locuința acestuia din Paris, între piața Saint-Pierre și biserica Sacré-Coeur, de pe colina Montmartre.

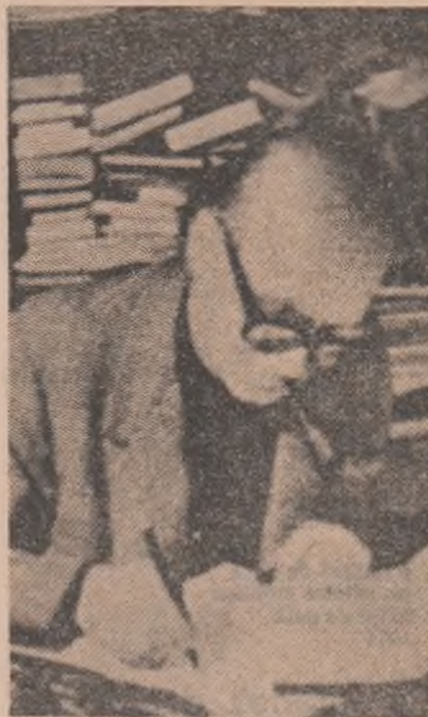
Trec peste înrebările lui Claude-Henri Rocquet (cu sentimentul că fac o mare nedreptate, căci ele aparțin unui mare cunoscător al operei lui Mircea Eliade și sînt puse cu o finețe și cu un tact psihologic greu de egalat), pentru a mă opri la răspunsurile celui interviu.

Cel dintîi plan care se observă în *Încercarea Labirintului* este planul biografic, cu principalele stațiuni ale unei vieți din care hazardul a fost parcă în întregime abolit. Două scene, mai exact, două amintiri stau la baza acestei vieți: întâlnirea micului Eliade cu o șopirlă (balaurul mitic), într-o pădure și încălcarea unei interdicții, deschide-

rea „camerei verzi“, în care copilul se simte „ca într-o boabă de strugure“. Dragonul, pădurea, lumina paradisiacă transformă întâmplările din copilărie în simboluri și memoria începe să dea existenței un sens. De altfel, în romanul *Noaptea de Sânziene*, apărut mult mai târziu, la Paris, camera verde din amintire va deveni un loc esențial de coborîre a sacrului în profan, altfel spus, un spațiu hierofanic.

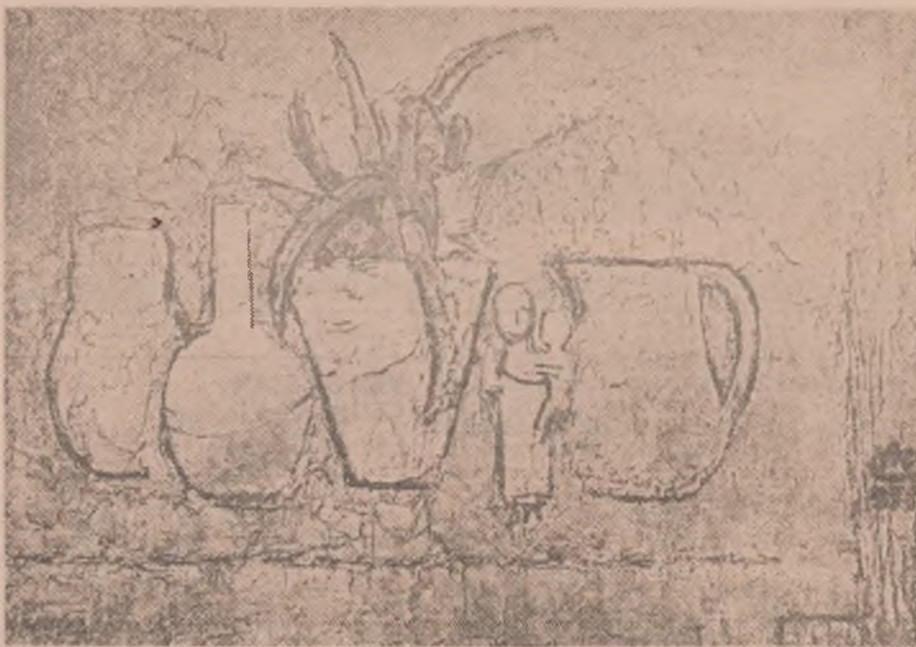
Pe acest traseu al amintirilor organizate cu ajutorul sensului se detașează câteva din marile teme ale vieții și ale operei lui Mircea Eliade.

Aș aminti mai întâi **tema libertății**, una dintre cele mai patetice ale cărții, căci ea își are punctul de plecare în concretul istoric al destinului unei generații („Făceam parte din prima generație care a preluat cultura a ceea ce se numea pe atunci «România Mare», a României de după războiul din 1914—1918. O primă generație fără vreun program stabilit dinainte, fără un ideal anume de realizat“) și se termină în imaginea (păstrată ca o rezervă prețioasă) a posibilei retrageri

în meditație, într-o peșteră din Himalaia („Siguranța pe care o am de atunci, că, orice s-ar întîmpla, mai există încă o grotă în Himalaia care mă așteaptă...“). Vă mai gândiți la această grotă? — O, da! E marea mea speranță“).

Urmează **tema exilului**, în legătură cu care Mircea Eliade ne dă una dintre cele mai coerente teorii ale **diasporei** românești. E vorba aici de cele două culturi tipice ale românilor din toate timpurile: o cultură a **sedentarismului** și o cultură a **transhumanței**. În cazul celor legați de cultura transhumanței, cele două modele posibile sînt Ovidiu și Dante. „Credeam, spune

Mircea Eliade, că un scriitor exilat trebuie să-l imite pe Dante, și nu pe Ovidiu, fiindcă Ovidiu era un proscris — și opera sa este o operă de tinguire și de regrete, dominată de nostalgia lucrurilor pierdute —, în timp ce Dante accepta această ruptură, și nu numai că o accepta, dar mulțumită acestei experiențe exemplare a putut să-și termine *Divina Comedie*“. Pentru Mircea Eliade, singura salvare a exilatului român din primii ani de după război e deci salvarea prin **creație**. Numai **creația** poate fi opusă „terorii istoriei“, și în concluzia la care a ajuns Mircea Eliade s-au putut recunoaște mai târziu destui scriitori români ai „exilului interior“: „Pentru orice exilat, patria este limba maternă pe care continuă s-o vorbească. (...) Pentru mine deci patria este limba pe care o vorbesc (...) e limba în care visez și în care îmi scriu jurnalul“.

În legătură cu o altă mare temă a literaturii sau a cercetărilor lui Eliade (relația dintre **sacru** și **profan**) e de reținut, în „capătul mort“ al istoriei religiilor, problema lui „deus otiosus“ și a „morții lui Dumnezeu“. E chiar problema centrală a epocii noastre, căci spune Mircea Eliade, „întrebarea pe care această desacralizare o pune e următoarea: în ce măsură «profanul» poate deveni «sacru»; în ce măsură o existență radical secularizată, fără Dumnezeu, fără zei, este susceptibilă să constituie punctul de plecare al unui nou tip de «religie»?“.

Sînt numeroase detaliile care se pot detașa din răspunsurile lui Mircea Eliade la întrebările puse de Claude-Henri Rocquet: portretele unor cunoscuți și prieteni, informațiile despre grupul *Criterion* sau, exact ca în jurnale, comentarea propriilor romane și nuvele (în special *Lumina ce se stinge*, *Noaptea de Sânziene* și *Pe strada Mintuleasa*). Se poate cita chiar și atracția omului pentru tot ce e heterodox, „camuflat“ și aparent marginal, după cum, printre rinduri, s-ar putea identifica „restul“ de întâmplări ieșite din comun și de care biografia scriitorului nu a dus lipsă. Claude-Henri Rocquet încearcă la un moment dat să pună în valoare imaginea acestui Eliade „ascuns“, legat de aventură, revoltat și misterios: „...dincolo de profesorul de istoria religiilor și de autorul a numeroase cărți savante, mă întreb dacă nu cumva purtați în dumneavoastră un fel de Rimbaud român (...) Mă întreb dacă dragostea dumneavoastră pentru sălbaticii nu a fost însoțită de o minie înăbușită împotriva celor puternici și a celor prea cumpăniți (...). La obirșia acestui interes, plin de înțelepciune, pentru șaman, pentru totii vrăjitorii lumii, pentru toți acești oameni ai săraciei și ai viziunii, îmi închipui că se află un frate român al lui Rimbaud“.

E o imagine tentantă. Însă, fără discuție, lecția cea mai importantă a cărții lui Mircea Eliade trebuie căutată în nevoia de sehs. Din acest punct de vedere, *Încercarea Labirintului* este o viață trăită „**après coup**“, adică o viață povestită „de-a-ndoaselea“, pentru că, deși respectă cronologia, nu pornește de la întâmplări, ci de la semnificația lor. De aceea, Claude-Henri Rocquet nu exagerează deloc atunci cînd afirmă, în *Prefață*, că prin convorbirile cu Mircea Eliade și-a întîlnit „strămoșul mitic“, pe „țărnuțelul unei lumi legendare“.

Florin Manolescu

fragmente dintr-o etică a autorului

Nenea Iancu: viața și opera

Ion Luca discutînd cu fiul său, Luca Ion, în ultima seară. Ultima seară înaintea morții lui Caragiale. A fost o discuție în care (cred) s-a spus totul despre Nenea Iancu. (NENEA IANCU: nume de personaj literar și nume de personaj biografic. Ce combinație bizară de autor genial și de „actor ratat“ care-și joacă personajul în fața prietenilor și în fața posterității. Așa cum alții sînt oameni buni, răi sau excepționali, Caragiale a fost om de teatru. Folosirea numelui său „intim“ în operă, obiectivarea literară a personajului său cotidian arată preocuparea de a arunca punți directe între ceea ce scria și ceea ce trăia).

În acea seară s-a vorbit despre destin. Despre moarte. (Ce e, la urma urmei, destinul altceva decît felul în care

îți pregătești — sau îți este pregătită — moartea?). Caragiale nu se va mai scula a doua zi dimineață din somn, va fi găsit mort, „sprijinindu-se cu un cot de perna de pat și cu obrazul foarte liniștit“ ne spune Luca Ion.

În acea seară se vorbește despre un ideal clasic de a muri.

Se vorbește despre teatru ca despre o artă ce nu necesită punerea problemei stilului. („Spunea că teatrul nu-i literatură fiindcă nu ai grija stilului. Fiecare dintre eroii vorbește cum îi vine în momentul afectului“). Teatrul s-ar putea deci să fie o artă a situațiilor limită cînd nu mai trebuie să calculezi în minte ceea ce urmează să spui, ci te spun vorbele pe tine. Teatrul lumii, arta sa dramatică, ar fi un fel de artă mortuară pe a cărei scenă ai mereu toate

fiarele din cap numărate. Nenea Iancu juca în acea seară în fața băiatului său chiar pe viață și pe moarte (indiferent dacă știa sau nu acest lucru).

În acea seară se vorbește despre Shakespeare, despre Macbeth. Caragiale considera această piesă capodopera artei dramatice, ne spune Luca Ion.

NENEA IANCU este — la modul ideal — cel mai anti-nominalist personaj al literaturii române. Personajul care, fiind și scris, vrea chiar să dea realitate vorbelor de pe hirtie. Personajul care este muncit de întruparea operei. NENEA IANCU: cel mai mortuar om-personaj al literaturii române. (Mulți ar putea — din nebagare de seamă — să dea cu tifta propoziției precedente.) Și asta pentru că moartea e fenomenul anti-nominalist prin excelență. (Ca și nașterea, poate, dar la alt — blestemat — nivel de conștiință.)

Iată vorbele lui Caragiale despre Macbeth, așa cum ni le-a transmis fiul său: „Se-nțilnește cu vrăjitoarele; îi spun că are să fie than de Cawdor, rege, dar că nu are să domnească. Pier vrăjitoarele și vine ștafa de-l vestește că-i numit than de Cawdor... Ei! Atuncea știi că s-a isprăvit cu bietul om... că se împlinește ce l-a fost zis. Și aștepti, aștepti cu gura căscată... și vezi că totul se întîmplă așa... dar cum se-ntîmplă, asta-i meritul lui Shakespeare“. Urmează scena duelului cu Macduff. Caragiale o relatează înfrigorat: „Macbeth îi spune: «Nu te măsură cu mine,

că mie mi-a fost ursit că nu am să fiu omorît de om născut din femeie și pentru că să fiu doborît ar trebui să umeble pădurile...“ Și atunci știi bine că trebuia Macbeth să fie biruit și nu știi cum... Dar Macduff răspunde: «Nu m-am născut din mamă, că pîntecelor ei cu mîinile am fost smuls, și afară vin crengile pădurii din Birnam duse de oameni»...“

A fi NENEA IANCU. Asta ar vrea să însemne: dacă se poate, să copiezi în cărțile pe care le scrii ceea ce ți-a fost scris.

Peste cîteva ore Caragiale își trăia definitiv scrisul. Deceda. Era, în sfîrșit, NENEA IANCU.

Iată ce ne spune Cioran: „Sentimentul, fenomenul complex al muririi, cînd se manifestă și se consumă, este o suprapunere între act și realitate; căci actual nu mai este o manifestare a realității, ci realitatea însăși. Tot ceea ce este capital, tot ceea ce reprezintă o metafizică a destinului e în legătură cu moartea“.

E limpede că moartea e lucrul care se poate face cel mai bine într-o viață de om.

Cristian Popescu

laurențiu cârstean

peisaj cu soarele și luna

liberă —
în nesfârșita ei libertate
(cu o înspăimântătoare
memorie ancestrală)
pasărea se întilnește
cu soarele și cu luna.

cu subpămîntul.

întuiește dimensiunile
coliviei sale.
1987

alb

își depășise proprii săi
pași
(ii numără)
nu mai era în stare
să se întoarcă
întuia un amănunt
strivitor
un drum prea bine
cunoscut
zgomotul valului
spart în timpâne.

tîrziu
aprinde o lumină
în sufletul său
o părăsește.

adoarme
pină în zori...

peisaj cu oglindă

ani și ani petrecuți
într-o singurătate nedemnă
într-un cearcăn al zilei
în pupila sa obosită.

în așteptarea luminii
a zgomotului
a pașilor stinși

depărtîndu-te tot mai
adînc
inventînd...

o existență pe o flacără
pe un clar-obscur.
pe o prea îndepărtată
ogîndă.
1985

acum

lui Virgil Mazilescu

casa ta :
un anotimp neprielnic.

o ce deșartă știință
a veacului...

o umbră de pace
un salcîm japonez
aripi de gală
1984

o imensă dragoste

o imensă dragoste
o privire mai mult
bănuită
o viață...

nu va fi nimic
neștiind —
dupăamiază
vara toamna iarna
oricînd —

nu va fi nimic
gîndul lui
pe asfaltul
strivit

trupul prin mare
vislînd

poezia și disperarea

un sinonim al iubirii
un singur cuvînt :
argumentele.

și libertatea
și dincolo de ceea ce vede
el însuși
și dincolo de însăși ființa sa.

pași pierduți
pe trotuarul cel mai străin
cel mai aproape
mai drag :

poezia și disperarea...
1986

conversație

unul și altul :
culoarea pură a mării
umedul ei nisip

într-o silabă
într-o singură aripă
într-un zbor nu-îndeajuns.

peisaj

o altă viziune asupra lumii
un alt moral : ciinele
patrocle interoghează conștiința.
1985

vis

o lunecare fără egal
insinuîndu-se-n gînd
o amiază pierdută.

culoarea de-a pururi
umbrîndu-se-n zid :

alb
sub zidul ce-așteaptă

vis

singur
pe o locomotivă a morții :
galben și verde.

„drum liber“
„interdicție“
„strivitoare avalanșe
de miriapode“ :

gară regală.
1985

CĂRȚILE SĂPTĂMÎNII

dar, la urma urmei, care a fost poezia acestei săptămîni? Nu cumva ea a stat în șuturile lui Schilacci, scăpările spre gol ale lui Serena, ratările lui Maradona? Cum putem privi poezia din „această perspectivă“ a pașilor mari făcuți în adidași „Torsion“ pe iarba verde a televizoarelor noastre? Cum să facem, din această rubrică, turneul final al unui campionat în lege, cu penalty-uri de departajare, cartonașe cumulate suspendări și pariuri? Dacă s-ar putea una ca asta, lumea s-ar inghesui (și mai tare) să cumpere Luceafărul, TVR ne-ar da, în sfîrșit, în direct, Dumitru Graur ne-ar stîlci numele, iar vedetele s-ar transfera de la o editură la alta, de la o revistă la alta numai pe sume importante. Criticii ar fi cumpărați cu vacanțe la Rio, iar secretarii de redacție (tușieri) cu persoane care știu mișcările lambadei. Atunci cupa ar fi decernată nu de Joao Havelange, ci de al dumneavoastră

Horia Gârbea

TEOFIL RĂCHIȚEANU

Poeme-nserate

Cartea Românească

● Destinul poetului pare să fie, după Teofil Răchițeanu, singurătatea : „Stă în Codru / Rămuratu/ De un veac /

De toți uitatu“. Tristă soartă, căci mediul forestier, chiar cu majusculă, nu va găsi chipuri de alinare pentru tristețea sa. Destinat mai degrabă defrișărilor în scopul obținerii de celuloză și hîrtie necesară tirajelor, autorul se retrage din codru pentru a da glas sentimentelor sale : „Codrule, de-acum, învins / Mă întorc din lume / În tăcerea celor văi / Să îmi uit de nume“.

Eroul preferat al liricii este Avram Iancu căruia îi sînt închinete vreo douăzeci de „cîntece“ atît de asemănătoare între ele încît unul singur ne edifică asupra tuturor. Ele sînt lipsite de acel sunet naiv și tulburător al cîntecului cu adevărat popular, fiind în fapt un fel de inutile pastişe ale acestuia.

Nu voi mai prelungi această trecere prin poezia lui Teofil Răchițeanu pentru că versurile de felul : „Peregrin prin munți de-a pururi / Pină cînd în apa serii ei își pierde a lor contururi“ mi se par întrucîtva prea simple, de o simplitate fără măreție, și, îndăznesc să spun, probabil fără leac.

VICTOR STAN Caligraful și iedera Editura Albatros

● Se spune că un om suferea teribil de reumatism. Schimbînd mai mulți doctori, a găsit în sfîrșit unul care, spre deosebire de ceilalți l-a vindecat radical și bolnavul i-a mărturisit că este primul dintr-un lung șir care aplicase un tratament eficient. Deși ar fi putut trage niscai foloase, doctorul a mărturisit că n-a făcut nimic special. Întimplător tratamentul său a coincis cu extinderea pe casa bolnavului a unei ramificate iederi care a supt igrasia din ziduri.

Iată o bună metaforă pe care nu știu dacă Victor Stan a avut-o în vedere. Deci caligraful trudește atașat durerilor sale. Încheieturile se umflă, antinevralgicele nu-i mai ajung. Cînd iată poezia, învăluindu-i în sfîrșit casa și resorbînd în ea toată apa din pereți... Vindecare garantată.

Numai că Victor Stan nu este un caligraf, un calofil care să netezească fraza, dimpotrivă are viziuni dintr-unele cele mai îndrăznețe, mai ales dintre cele psihanalizabile. Iată un exemplu enorm : „erotice vezuvii“. Sigur, Spar-tacus, iedera, căldura dorită a craterului și cîte și mai cîte conotații se ciocnesc aici cu vagi pleonasmе („tăişuri ascuțite“) trădînd un tumult pentru care aş împrumuta, chiar de la autor un titlu : „Fericirea lui Sisif“.

VASILE SICHITIU Brize răsfoind o lume Editura Facla

● „Ai deschis o carte? Visezi“. Și totuși... Versurile apoftegmatice ale lui Vasile Sichițiu întretin o stare de trezie pe care mulți autori ar invidia-o. Definițiile sale, uneori mai greu inteligibile („în singurătate nu bate niciodată / ora exactă“), sînt îmbibate de cofeina enunțului ce trebuie neapărat descifrat înainte de zorii zilei următoare.

Vasile Sichițiu este un fantast care vrea ca toate visările sale să fie încheiate la nasturi și să se alinieze so'dă-tește. Modul de ordonare este evident enunțarea axiomei pe care învățecii o reiau în cor înfigînd-o în minte : „Tragicul se naște / în ceea ce refuzăm să trăim / dincolo de sala de spectacole, / hai să rîdem : ha-ha-ha!“.

Adică să dea dracu' să nu rîzi. Punct și de la capăt. Tonul categoric al autorului devine simpatic pînă la urmă, cînd cititorul se obișnuiește. Cînd „crîmpeiul de suflet, deschis ca un crin“ își va face simțită mireasma în cuvinte care să nu fie locuri comune într-un chip atît de flagrant, simpatia va crește și ea. Pentru că, dacă „Neantul nu simte“, după cum afirmă poetul, noi cititorii, vai de păcatele noastre, nu sîntem (încă) neant.

H. G.

Metafora în proză

În câteva articole, precum „Metaforismul, boala modernă”, 1934, „Paradoxe pe o temă veche”, 1937 (ambele din volumul *Considerații confortabile*, II, 1972), „Pitorescul și primejdia lui” (vol. *Studii de literatură universală*, 1966), Alexandru Philippide incrimina pentru literatura română interbelică metaforita, cu originea în „sentimentalizarea naturii” și în excesul de pitoresc al romanticilor, în special al celor francezi :

„Romanticii francezi au pus la modă imaginea căutată și metafora excesivă. După ei, pitorescul a devenit un element obișnuit al literaturii moderne. Foarte puțini, un Dostoievski, un France, un Gide, au scăpat de tirania pitorescului.”

În poezie, metaforismul ar fi explicabil, poetul fiind „în chip firesc dispus să gândească în imagini”. La noi, imagismul ar fi fost chiar „la un moment dat”, „după război” „o necesitate pentru înnoirea expresiei” și pentru „abaterca voită” a liricii noastre de la epigonismul eminescian. Pentru poezia anilor '30 însă, el a devenit „stricător”, tinzind „să înlocuiască înșiși gândirea poetică”.

În proză, metaforismul este și mai dăunător, pentru că „discursivă prin firea ei, proza nu îngăduie să fie împiedicată la tot pasul „de descriții și imagini”. Or, la noi, imagismul apare ca o veritabilă obsesie :

„Potolii și necesar în romanele poetice ale lui Sadoveanu, echilibrat, dar prezent mereu la Rebreanu, sub formă de erupțiuni și arătând întotdeauna o linceziere a inspirației la Cezar Petrescu, împotmolind citeodată monologele interioare ale eroilor lui Gib Mihăescu, metaforismul inundă și copleșește cu desăvîrșire opera lui Ionel Teodoreanu, maharajah necontestat al metaforei românești”.

Neputind, prin urmare, preț pe imagism, nici în poezie, căci „adevărata poezie mare este poezia invizibilului”, nici,

mai ales, în proză, care, interesantă ca „literatură de cunoaștere” a sufletului omenesc, „gîfite de obezitate” și este condamnată să îmbătrânească repede „în-cîrcă de „culoare prea multă”, eseistul recomandă scriitorilor noștri, pentru echilibrare, lecția tradiției : „la Eminescu comparațiile sint rare”, iar „Caragiare este de o veritabilă avarie în ceea ce privește pitorescul... Cînd descrie, e precis și scurt. Nu-și acordă nici cea mai mică digresie imagistică”.

Pledoaria lui Philippide împotriva metaforismului îl unește cu linia de forță a criticii noastre literare : Ibrăileanu — Lovinescu — Călinescu, care au cerut, fiecare în felul său, prozatorilor români abandonarea lirismului și a pitorescului, însemnate ale imaturității, în favoarea intelectualizării și a obiectivării.

Nu mai că toate aceste pledoarii sint valabile doar pentru proza tradițională, de stil balzacian, orientată spre investigarea realității exterioare, în funcție de care se edifică și interioritatea personajelor. Unei astfel de proze îi stă bine să fie sobră, epică. În exemplificările sale, atît din „Metaforismul, boala modernă”, cît și din „Tradiția literară românească”, 1936 (vol. *Considerații confortabile*, I, 1970), Philippide se referă cu predilecție la asemenea autori români : N. Filimon, D. Zamfirescu, L. Rebreanu, Cezar Petrescu. Excepții sint, în afară de Sadoveanu, cu „romanele lui poetice”, Gib Mihăescu și Ionel Teodoreanu, campioni la noi ai „romanului românesc”, care face într-adevăr uz și abuz de transfigurare și lirism, românescul fiind, conform argumentației lui N. Manolescu din *Arca lui Noe* (a se vedea vol. I, p. 232—247), „o vulgarizare a romanului”.

Dar proza nu s-a degradat întotdeauna prin colaborarea cu lirica și evoluția genurilor literare nu a urmat, nici la noi, nici în alte părți, direcția clasicistă a delimitărilor teritoriale, ci, d'impotrivă,

pe aceea a încălcărilor reciproce de granițe. Poezia modernă, în latura ei avangardistă, s-a prozaizat, în timp ce romanul psihologic, subiectiv prin natura lui, s-a liricizat. Interesat de „durata pură”, de fenomenologia sufletului, de „fluxul conștiinței”, acest roman n-a mai apelat la metaforă ca la un detaliu de decor, care, prin exces, să devină sufocant, ci ca la un element funcțional, menit să surprindă instantaneu contradicțiile afectivității, fluiditatea stărilor de spirit, „inefabilul devenirii”, „calitatea și intensitatea” trăirii, cum argumenta, pe urmele lui Husserl și, mai ales, pe acelea ale lui Bergson, Camil Petrescu.

Proust lubea metafora, considerînd că „ea singură poate da o anume eternitate stilului”, iar la noi sint vestite astăzi imaginile prin care Camil Petrescu sugerează viața interioară acută, aflată sub un voltag de maximă tensiune, sau subtilă, a eroilor săi. Asemenea imagini se infiltrează uneori în teatru chiar în paranteze, sa le zicem, de regie, devenind astfel adevărate micropoeme. Iată mai multe exemple : **Danton** (cu o violentă răsucită în el) sau (ca și cum ar fi stat pe pumnale), **Andrei** (cald ca o lavă), **Pietro** (ca o încălecare de trăsnete), **Alta** (clătîndu-se în cuget ca o om care a avut teasta despicată), **Ala** (a rămas nemiscată cu sufletul între două oglinzi paralele), **Gelu** (lucid, ca dungile unui fotospectru analitic), **Marja** (răsăfîndu-se, ca un aparat detracat), **Nicolo** (senin ca un strigoi), **Ioana** (cu o mîndrie de floare albă) sau (crin rosu) sau (cu duritatea de platină în suflet), **Gelu** (cu tremurul usor al unei plase de paianjen), **Sinești** (vinjos, cu git de lup) sau (dus de mărul dorinței) sau (ca un clește), **Andrei** (cald ca vinul), **Praida** (egal ca o spadă), **Ioana** (intins, nervos ca o floare), **Alta** (a zburat un stol de porumbei), **Cellino** (cu o inimă de brad care descoperă în înălțimile), **Lucile** (strengărită, floarea veselă, destinată morții), **Doamna Roland** (ironică și fină ca o broderie) sau (ironică ca niște ghilimele).

Sînt acestea carate stilistice, pe care, într-un grad mai mic de cristalizare sau de-a dreptul în stare fluidă, le găsim și în romane. Voi exemplifica cu imagi din **Patul lui Procust**, mai mult comparații decît metafore, mai întii cu acelea țînind de clinica iubirii : pasunea lui **D** „rămasă din adolescență, cum rămîne puțin ilogică și copilăroasă, mîntea bolnavilor după meningită”, mina lui „lesinată și călduță, ca a unui bolnav de anemie”, **Doamna T** : „era o durere pe care nu o mai puteam stăpîni, care îmi măcina corpul ca un voltag prea mare un aparat”, „am simțit că mi-e rău ca după dezmeticirea dureroasă din visul dat de cocaină”, **Fred** : „mi-a fulgerat prin

minte o bănuială, răspîdită apoi în singe ca un lichid de injecție”, „faptul cumplit, care e cancerul vieții mele... mă face să fug de o femeie iubită”, **Fred** „ca un bolnav în criză”, „ca un anestezișt cu stovăință”, copiind scrisoarea „cu o absență de isteric”, simțind „o voluptate grea, cu gust de pelin și doctorie”, **Ladima** : „prezența Emiliei mi-e mai necesară ca unui morfoman doza zilnică”, îmi lipsește „ca lumina unui neurastenic”, „mi-e silă de mine de parcă am păduchi în suflet”, „iubirea asta mă doare ca o bubă scirboasă”, **Doamna T** nu era în dragoste niciodată la fel „cum nu e la fel capriciul ciocirlei în zbor”, „tensiunea intelectuală îi valorifica orice mișcare, cum un iluminat interior pune în valoare frumusețea unui vas Gallé”, **Fred** : „suferința pentru o femeie superioară dezvoltă inteligența și... seamănă cu tuberculoza. Suferința pentru o femeie vulgară e ca furunculoza, ca o boală rușinoasă”, „prin scris suferințele trecute devin suportabile și se armonizează ca un soi de operație pentru care ești pregătit cu cocaină” sau „bucuria scrisului e mai mare decît heroina însăși”.

Sînt apoi acei tropi ai întimității care, în general în roman, transfigurează instantaneu ambianța, făcîndu-ne-o familiară sau rebarbativă : „întrebarea mi s-a părut umoasă ca un zbor de pasăre”, „papuci izmenți ca doi porumbei”, „gulerul unei haine de gata rămîne căscat ca o gură de știucă”, „cămășile scrobite vara se înmoaie ca niște bandaje fierțe în jurul gîtului”.

La Camil Petrescu, aceste imagini, care țîn deopotrivă de talentul de poet și de antiofobia programatică a stilului său, vin să se verse, ca și destinele protagoniștilor lui fără noroc, în „taina univesală”, neprielnică fericii pe o planetă care a apărut ca „un accident” cosmic și „va pieri prin frig”. Este ideea lui James Jeans din „Soarele care moare”, articol citat în întregime de autor, împreună cu un fragment din „Evoluția e oare revolută?”, în subsolul a nouă pagini de roman (în ediția *Opere*, III, Ed. Minerva, 1931). Este și ideea poetă ca pe care si-a construit Camil Petrescu această carte.

Romanul mitic sau cel parabolic, început a se dezvolta la noi în deceniul patru și ajuns la maximă înflorire în deceniile opt și nouă, renunțînd la criteriul verosimilității și întărîndu-și structurile imaginației creatoare, este și mai evident o macrometaforă, deci se află și mai aproape de poezie decît romanul psihologic, care, uneori, și el, ontologizează în miez.

Ioana Lipovanu

text din exil

Tudor Vlad: «Ascensiune nocturnă»

Tudor Vlad este probabil cel mai tînăr romancier român contemporan. Micul său op, intitulat *Ascensiune nocturnă*, (1984) nu-i dezmente tinerețea, dacă ne gîndim la o anumită stînjeneală, ce afectează citeodată (din păcate chiar paginile inițiale) narațiunea sa, cam confuză ori cam fragilă în asemenea împrejurări. El este stăpîn însă pe tema tratată, care chiar dacă e simplă este totuși politic delicată în condițiile impuse ; dezvoltă apoi o vervă satirică foarte promițătoare și minuișie un stil intelectualist de cel mai bun augur. Iată exemplificat acest stil, care mi-l reamintește pe cel al lui Ion D. Sîrbu, din nuvela *Șoarecele B* : „Norul de praf stîrnit de mașină se reazează treplat ; o adiere uscă gura vorbitorului, care-și simți dinții alunecînd și scrișînd pe particulele sfîrșimicioase, invizibile fiecare în parte, însă reperabile în totalitatea lor (frumos argument într-o compuneră pentru ideea coeziunii din fizică, se gîndi Băbuțan), ca și cum smalțul s-ar fi săturat să suporte șocul înfîlîrii cu diferite alimente, băuturi sau vibrații ale corzilor vocale și ar fi preferat să se transforme în nisip decît să mai suporte astfel de lovitură primite din ambele sensuri”. Însăși ideea romanului apare înaltă și clară în enunțul ei intelectual, mai spre finele narațiunii plasat : „Răsfoise o carte a unui istoric bizantin, Procopius, și aflase că țara se ducea de ripă, oamenii erau tăiați ca la abatoare, și după aceea într-un manual citise că împăriul străbătuse una dintre etapele cele mai ferice ale existenței sale în timpul acelei domnii luminate. Însemnă că istoria și literatura se despart de la naștere ; doar simbolul acestei narațiuni — porcii, în turme sau în zbenziuală individuală — oferindu-ni-se chiar de la prima pagină. Îndeajuns de aspră, dar amuzantă prin acea vervă satirică ce nu părăsește textul romanului său, critica socială întreprinsă de Tudor Vlad sea-

mănă, în aspectele ei concrete, cu aceea a lui Augustin Buzura din *Refugii*, cu deosebirea că exemplificările sint aici mai ales pitorești (pe măsura humorului), în vreme ce la Buzura ele erau dramatice. Astfel, nu scapă nimănu intenția persiflantă a constatărilor enumerate în discurs, ca de pildă : „vă uitați la televizor la tot felul de emisiuni atractive” ori „vă plimbați prin oraș apreciînd abundența de produse din vitrine” ori citiți „cronica evenimentelor interne și internaționale în bogata noastră presă” ori „vă arătați îngrijorarea în legătură cu proliferarea armelor de ucide în masă datorită inconștienței cercurilor imperialiste” ori „vă întrebați dacă liftul de la scara dumneavoastră va funcționa sau nu” — dacă avem în vedere că toate aceste remarci elementare sint tipărite la sfîrșitul anului 1984. Adăogîndu-li-se și altele, mai nuanțate : „afișul «Lucrătorii acestei tutungerii și-au îndeplinit planul pe trimestrul întii și nu-și vor preocupă nici un efort pentru a-l depăși în cel de-al doilea» îi îndeamnă pe trecători să bănuiască lipsa momentană a chibriturilor în unitatea respectivă”, sau chiar mai îndrăznețe : „ca să nu mai vorbim de cele patru vile pustii aproape tot timpul anului, însă îngrijite cu devotațiune și privite cu admirație de trecătorii care nu se plimbă chiar zilnic prin fața lor (spre deosebire de cei șase inși care își petrec o bună parte din timp luînd aer, prin rotație, în fața acestor clădiri și cercetîndu-i cu o curiozitate, am zice, de prozaic, pe călătorii care zăbovesc în apropierea vilelor)”. Aspectele mizere și mizerabile tipice, cronice sau anacronice, societăților socialiste, fiind împodobite de firmele comerciale nu mai puțin tipice, prin artificializitatea și ridicolul ideologizării ori imitației burheze groșesti, pe care Tudor Vlad le menționează cu delici și ca din întâmplare, în cartea sa : ziarul „Viața cîmpului”, fabrica de mobile „Viitorul”, fabrica de textile „Bumba-

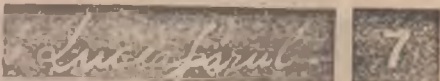
cul roșu”, fabrica de confecții „Zbor popular”, restaurantul „Tosca”, cofetăriile „Aroma” și „Nisipul Cleopatrei”, pixul „Meduza”, fierul de călcat „Hannibal 2”.

Sînt de fapt însemnele unei societăți caracizate prin demagogie, ipocrizie, incompetență, incurie, corupție, potemkinadă, lipsă de umanitate. Directorul Bibliotecii nr. 2 din Piața Libertății se angajează „să citească mai mult, mai repede, mai bine” ; staul major al lucrărilor de pe șantier e „trimis de truscul construcții să cucerească penru civilizație, pentru folosul omenirii, încă o fișie din tîrimul bîntuit de vînturi” ; un șab în inspecție declară : „Cine afirmă că lumea nu merge înainte se înșeală. E adevărat că o seamă de țări regresează, drumul pe care au apucat și care lor li se pare că urcă, pentru că le merge bine deocamdată, este de fapt calea pierzaniei, iar eșecul lor ne va găsi mult avansați. Noi însă le vom ajuta, le vom pune la dispoziție experiența noastră — ceea ce, oricît de comic ar fi, sună cam sinistru. Nu numai naratorul nu-i scapă ipocrizia fundamentală a acestui comportament : „Un spectator perfect obiectiv (noroc că nu există un asemenea specimen) ar fi crezut, urmărind conversația celor patru, că în fața lui evoluau niște actori amatori care repetau o piesă psihologică sau poliștistă, unde fiecare personaj se străduiește să vorbească într-un limbaj cît mai depărtat alit de cel comun, cît și de propriile gînduri, cu scopul de a-i induce în eroare pe ceilalți protagoniști sau, eventual, încercînd să utilizeze un cod ciudat în locul unei comunicări normale” — aici unul dintre protagoniști se crede îndreptățit să mediteze fără menajamente : „primarul se gîndi că dacă oamenii s-ar hrăni cu vorbe din astea ar fi mai grași decît toți porcii de pe po-diș la un loc”. Incompetența e notată cu exactitate ierarhică : „avea în față pe unul dintre vestiții inspeciori-fantomă de la centrul de coordonare a muncii în industrie, care nu cunoșteau nici noțiunile elementare de matematică, rezistență, fizică, arhitectură, sau orice altă disciplină legată de activitatea îndrumată de ei”. Incuria e la loc de cinste : „n-aș ști cum să mulțumesc cerului că totuși se produce ceva, o cărămidă, o scindură, un motoras, orice, cînd îi văd pe cite unii că stau, șed, dorm, se odihnesc, sînt în pauză de masă, de țigară, fac ședințe, planuri, discuții despre etică”. Corupția, firește, nu țîne numai de domeniul sportului :

„primea bani de la părinții unor candidați la consacrare, pentru a-i lua în deplasările mai interesante, acuză nedovedită pînă la acea oră ; membrii lotului de perspectivă aflaseră însă din surse directe că le șanaja pe le.e pe tema asta și avea acoperire, fiindcă furniza elemente tinere și factorilor de primă mărime din federație”. Potemkinada întregind spectacolul — cadru logic al unei lumi păgubite de logică : „Alinierea muncitorilor se desfășura ireproșabil. Cei desemnați să rămînă lîngă conductă, pentru a sugera cu pregnanță că munca nu conține indiferent de situație, își ocupară posturile dinainte stabilite și se pregătiră ca, la semnul discret al lui Remus Mugoiu, să realizeze mișcările și gesturile specifice efortului colectiv de a situa șantierul printre unitățile fruntașe”. Dar o lume păgubită mai ales de umanitate. Cînd muncitorul Ion Stănilă se oferă să execute o acțiune riscantă, inginerul șef intervine : „Dacă îți se face rău înăuntru ? Cum te scoatem ? Cine știe ce gunoaie și mizerie or fi... Nu aprob. Pătești ceva și după-aiă îmi vin pe cap tot felul de anchete și chestii pînă mă satur”. Pentru că ne aflăm într-o societate care experimentează, prin vocație și destin, tocmai inumanul. Ideologul romanului lui Tudor Vlad o spune limpede : „Limitele de rezistență ale ființei umane par foarte largi și încercarea de a le descoperi nu trebuie judecată ca reavoință — aici rezistența umană fiind direct raportată și la frig.

Pentru Tudor Vlad, exponenții acestei societăți aberante, personajele lui, reprezentînd, prin trăsăturile lor de ipocrizie, incompetență, incurie, corupție și lipsă de umanitate **omul nou**, monstruoasă caricatură de fapt a micului burghez, omul nou opus muncitorului simplu și normal. Ion Stănilă, străin de ei, așa cum și el le e străin lor, căci el a rămas omul vechi, omul adevărat : „Jocul său era bine fixat și strădaniile de a leși din limitele conturate ar fi însemnat zadarnice zvîrcoliri, dacă nu cumva ar fi fost de-a dreptul nedesite, nu de vreo figură supranaturală ci de societatea riguros constituită” — iată cuvintele naratorului și iată conlucra morală a multor eroilor debut romanesc al lui Tudor Vlad.

Ion Mănușel

vladimir nabokov

«...singur cuvîntul
reprezintă valoarea reală
a operei de artă...»

● Refuzul ostentativ al publicității a fost una din cele mai „irritante” trăsături ale personalității lui Vladimir Nabokov. Rus emigrant, intelectual de formație franceză și germană, cetățean american, profesor la mari și repute universități, autor al unei opere excepționale, publicată în toată lumea, în tiraje de masă, ar fi binemeritat din plin omagiile milioanei de cititori cărora le-a refuzat, însă, cu o încăpăținare impietrită, speranța vreunui autograf. Cu atât mai surprinzătoare a fost hotărîrea de a acorda un interviu televiziunii Franceze, acceptînd dialogul cu publicul, altfel decît prin intermediul scrisului. „Am oroare de improvizatii. N-am adresat nici măcar zece cuvinte studenților mei ori publicului, fără să le fi gîndit și scris înainte”. De altfel, pactul nici n-a fost încălecat. Interviul — ultimul! — pe care Vladimir Nabokov i l-a acordat lui Bernard Pivot pentru „Antenne Deux” a fost realizat pe baza unor întrebări știute și a unor răspunsuri scrise, disimulate cu grijă printre cărțile așezate pe masa din marele studio de televiziune francez. Concluzia? Un epilog genial al unei opere geniale epilog consumat, printr-o magie coincidență, în compania unui public siderat de șarmul, cultura, ironia, eleganța suverană ale unuia dintre cei mai mari prozatori ai secolului 20.

S. P.

— Este 21 și 42 de minute. Ce fațete de obicei la ora aceasta, Vladimir Nabokov?

— La ora aceasta mă aflu în dormitorul meu modest, care îmi servește și de birou. O veioză puternică, farul însonniilor mele, mai arde încă pe masa de lucru de peste noapte, dar va fi stinsă curînd. În gură am o pastilă de cassis, iar în mînă un hebdomadur literar new-yorkez sau londonez. Le pun deoparte. Sting lumina. O reaprind pentru ca să vir o batistă în buzunarul cămășii de noapte. Și acum începe dezbateră interioară: să iau sau să nu iau un somnifer? Ce binefăcătoare e decizia pozitivă!

— Cum vă petreceți timpul într-o zi obișnuită?

— Să luăm o zi obișnuită la mijlocul iernii (vara e mult mai multă variație în viața mea). Deci mă scol între șase și șapte și scriu, cu creionul, în picioare, în fața pupitrului, pînă la nouă. După un dejun frugal, soția mea și cu mine citim curierul, întotdeauna prea voluminos, apoi mă rad, fac baie, mă-mbrac, ne plimbăm o oră de-a luncheurilor din Montreux, iar după și o scurtă siestă, trec la a doua cadă de muncă — pînă la cină. Iată programul tipic.

— Cînd erați ceva mai tînăr, lucrați în același fel? Sau aveți pasiuni, etanuri, impulsuri care vă perturbau zilele și nopțile?

— Și încă cum! La douăzeci și cinci de ani, la treizeci, energia, capriciile, irascibilitatea, în sfîrșit, toate astea mă făceau să scriu pînă la patru dimineața. Trezeam rareori înainte de amiază și scriam toată ziua întins pe un divan. Acum, stiloul și poziția orizontală au cedat locul creionului și verticalei austere. Fără chiefturi, s-a terminat! Dar cît îmi plăcea trezirea păsărilor, cîntul sonor al mierlelor care păreau că aplaudă ultimele fraze ale capitolului pe care îl scrisesem.

— Deci totdeauna scrisul a fost cea mai mare afacere a vieții Dv. Ați putea concepe o a doua viață, în care să nu scrieți?

— Da, aș concepe lesne o altă viață, o viață în care să nu fiu romancier, chirieș fericit al unui turn Babel din ivoriu, ci un ins la fel de fericit dar într-un mod diferit, pe care de altfel l-am și experimentat — un obscur entomolog care își petrece vara prințind fluturi în regiuni fabuloase și care își petrece iarna clasificîndu-și descoperirile într-un laborator de muzeu.

— Vă simțiți mai degrabă rus, american, sau de cînd locuiți în Elveția — elvețian?

— Iată cîteva detalii privitoare la aspectul destul de cosmopolit al vieții mele. Sînt născut într-o veche familie rusă la Petersburg. Bunica din partea tatălui era de origine germană, dar n-am învățat niciodată destul de bine această limbă pentru a o citi fără dicționar. Primele optsprezece primăveri mi le-am petrecut la țară, pe domeniul nostru, nu departe de Petersburg. Toamna se pleca în sud, la Nisa, Peau, Biarritz, Abbazia sau în stațiuni balneare germane. Iarna era întotdeauna Petersburgul, care acum a devenit Leningrad, dar unde frumoasa noastră casă din granit roz se află încă în stare bună, cel puțin pe dinafară: tîrnițele admirabile arhitecturii trecutului. Domeniul nostru era situat pe cîmpia rîndului împădurit, destul de apropiat prin flora lui de colțul nord-estic al Americii: păduri de plopi luminoși și de pini întunecați, mulți mestecei, turbării splendide cu mii de flori și de fluturi mai mult sau mai puțin arctici. Această etapă total fericită a durat pînă la lovitură de stat bolșevică: castelul a fost ars de țărani prea zeloși, iar casa din oraș a fost naționalizată. În Aprilie 1919 trei familii Nabokov, aceea a tatălui meu și cele ale fraților săi, au fost obligate să părăsească Rusia, — via Sevastopol —, veche fortăreață a nenorocului. Venind dinspre nord, Armata Roșie invada deja Crimeea, unde tatăl meu fusese ministru de justiție în guvernul regional în scurta perioadă liberală care a precedat teroarea bolșevică. În același an, în octombrie 1919 îmi începeam studiile la Cambridge.

— Care este limba Dv preferată? Rusa, engleza sau franceza?

— Limba strămoșilor mei îmi este încă cea mai apropiată, dar n-am să regret niciodată metamorfoza mea americană. Franceza — mai exact — franceza MEA, nu se pliază prea bine pe meandrele imaginației; sintaxa ei îmi interzice anumite libertăți pe care le dobîndesc în mod firesc folosind celelalte două limbi. Se-nțelege de la sine că ador rusa, dar engleza o depășește ca instrument de lucru, o depășește ca

bogăție de nuanțe, ca proză delirantă, ca precizie poetică. Mă obligați să fac destăinuirii foarte personale... „O întregă procesiune de doici și guvernante englezoaice... îmi ies în întîmpinare cînd mă întorc în trecutul meu.” La trei ani vorbeam engleza mai bine ca rusa, și am scris-o și am citit-o înainte de a citi și de a scrie rusește. Pe de altă parte, a existat o întreagă perioadă petrecută la mine, în Rusia, între vîrsta de zece și douăzeci de ani, în care tot citind o cantitate prodigioasă de autori englezi, Wells, Kipling, Shakespeare, magazinul The Boy's own „Faper” ca să nu citez decît virfurile, — n-am vorbit engleza decît rar, cu atît mai mult cu cît la școală nu se preda engleza (în dimpotrivă, franceza, îți trebuia o iarnă întreagă ca să înveți plicticoasa Colomba de Merimee). Am învățat franceza la șase ani; profesoara mea, Mle Cecile Mauton... (..).

— Exilul, fie el cît de dureros, nu este pentru creatori un element stimulator, o posibilitate de îmbogățire a spiritului și a sensibilității?

— După ce am trecut la Cambridge examene ușoare de literatură rusă și franceză, și după ce am obținut o mică diplomă de bacalaureat în litere, care nu m-a ajutat cu nimic în tentativa mea de a-mi cîștiga viața altfel decît scriînd cărți, m-am așternut pe scris nuvele și romane, în rusă, bineînțeles, pentru ziare și reviste emigrate la Berlin și Paris, cele două puncte de expatriere unde am trăit între 1922 și 1939. Cînd vizez acum la anii aceia de exil mă văd, — pe mine și mii de alți ruși albi — ducînd o existență bizară, dar deloc dezagreabilă, în condiții de indigență materială și lux intelectual, printre aborigeni mai mult sau mai puțin iluzorii, francezi sau germani, cu care cea mai mare parte a concetățenilor mei n-aveau nici un fel de contact. Dar din cînd în cînd, această lume specta-

lă, în care noi făceam senini paradă de cîmpii și sentimentele noastre, era apucată de o convulsie redutabilă, arătîndu-ne cine era captivul dezincarnat și cine adevăratul stăpîn. Aceasta se întîmpla cînd trebuia să prelungești vreo afurisită de „carte de identitate” sau să obții — ceea ce-ți cerea săptămîni — o „viză” pentru a merge de la Paris la Praga sau de la Berlin la Berna. Emigrații care își pierduseră calitatea de cetățeni ruși, erau înarmați de Societatea Națiunilor cu un pașaport numit Nansen, o pînză care se deșira în mod jalnic ori de cîte ori îl desfăceai. Dar nici unul dintre noi nu accepta să fie bastard sau fantomă. Treceai de la Menton la San Remo tiptil pe poteci înguste de munte, bine știute de vinătorii de fluturi ori de poeții distrați. Istoria vieții mele seamănă mai mult cu o bibliografie decît cu o biografie. Zece romane în limba rusă între 1925 și 1940 și opt romane în engleză între 1940 și astăzi, fără a mai socoti traducerile. În 1940 am părăsit Europa pentru a merge în America și a deveni profesor de literatură rusă. Mi-am descoperit o incapacitate totală de a mă despărți de creion și de oratoria publică. M-am hotărît, deci, să scriu cea de-a o sută conferință anuală despre literatura rusă. Aceasta a însemnat două mii de pagini dactilografiate dintre care recitam 20 de trei ori pe săptămîină, așezîndu-le într-o poziție disimulată pe catedră. În fața amfiteatrului cu studenți. Grație acestui procedeu nu m-am incurcat niciodată, iar auditorul dobîndea produsul pur al științei mele. Repetam același curs în fiecare an, introducînd noi note, noi detalii. Un manuscris sub formă de fișe mi s-a părut a fi o metodă ideală pentru a-mi avea gîndirea în fața ochilor, în dosul catapetesmei de sărți de pe strana mea elevată. Infirmitatea oratorului nu era total disimulată, de-

sigur, dar arta expresiei biruia. Studentul perspicace observa imediat că privirea profesorului se ridica și se cobora în ritmul respirației, dar subliniez totuși acest avantaj: cel care nu înțelese vreun lucru, putea să obțină din mina mea fila încă fierbinte.

— De ce trăiți în Elveția? Și de ce într-un hotel? Este un refuz al Americii? Al vieții americane? Este un refuz al proprietății? Sau ca etern emigrant refuzați să vă fixați într-un loc?

— De ce un hotel elvețian? Elveția este încîntătoare și viața de hotel simplifică o grămadă de lucruri. America îmi lipsește mult și sper să mă reîntorc acolo pentru o altă perioadă de 20 de ani sau poate puțin mai scurtă. O viață liniștită într-un oraș universitar din America nu prezintă vreo diferență esențială în comparație cu Montreux-ul, unde, de altfel, rușii sînt mai dezbrinați decît în provincia americană. Pe de altă parte, cum nu sînt destul de bogat — cum nimeni nu este destul de bogat — pentru a reface total, întreaga copilărie, nu merită cazna să mă fixeze în vreo parte anume. Vreau să spun că e imposibil să regăsești gustul ciocolatei cu lapte elvețiene din 1910. Ar trebui deci să construiesc o întreagă fabrică. Chiar și brînză — găurile brînzei elvețiene aveau întotdeauna lacrimi delicioase, în vreme ce astăzi sînt înfiorător de simetrice, găuri fără plîns. Soția mea și cu mine ne-am gîndit la o vilă în Franța sau în Italia, dar spectrul unor greve poștale ar apărea acolo în toată grozăvia lui. Poate că cititorii mei nu-și dau seama în ce măsură o corespondență regulată și sigură, cum este în Elveția, ușurează viața unui scriitor, chiar dacă această ofrandă a unei dimineți obișnuite nu consistă decît în cîteva scrisori de afacere și două trei solicitări de autografe — pe care nu le acord niciodată! (aviz cititorilor). Și vederea asupra lacului, de pe balcon — acest lac care face cît tot argintul lichid cu care seamănă...

— În afară de exil, expatriere, care sînt temele principale ale cărților Dv?

— În afară de expatriere? Dar eu sînt expatriat pretutindeni și întotdeauna. Eu sînt acasă doar în amintiri foarte personale care n-au nici un raport cu o Rusie geografică, națională, fizică. Criticii emigrații la Paris și profesorii mei de la școala din Petersburg au avut dreptate într-o măsură pîngîndu-se că nu sînt destul de rus. În privința temelor principale din cărțile mele — ei bine, există tot ce vrei.

— Un roman bun nu înseamnă înainte de toate o povestire excelentă?

— O povestire excelentă, aveți dreptate. Aș adăoga, totuși, că cele mai bune din romanele mele n-au doar o poveste, ci mai multe și care se întretaie într-un fel anumit. „Foc palid” are acest contrapunct și chiar „Ada”. Îmi place să văd tema principală radiînd prin întreg romanul, și nu doar atît, dar dezvoltînd și mici teme secundare. Uneori apare o digresiune care dă dramă într-un ungher al povestirii, alteori, metamorfozele unui discurs susținut se întretaie pentru a forma o nouă întîmplare.

— Credeți că întîmplările inventate de scriitori — și mă refer mai ales la romancierul Vladimir Nabokov — sînt mai interesante decît întîmplările adevărate ale vieții?

— Să ne înțelegem: povestea adevărată a unei vieți trebuie și ea povestită de cineva și dacă este o biografie fără exagerări baroce, scrisă cu o pană prea pudică, de către o persoană fără talent, se prea poate ca această viață să pară destul de fadă în comparație cu o invenție minunată, ca Ulyse a lui Joyce.

— N-ați fost agasat, în cele din urmă, de succesul „Lolitei”, care a fost atît de mare încît unii au crezut că Dv simțiți tatăl acelei fetițe ușor perverse?

— Lolita nu este o fetiță perversă. Este un biet copil corupt și ai cărui sîni nu se trezesc niciodată sub mingierile inunde ale domnului Humbert pe care ea îl întreabă odată: „Vom trăi întotdeauna așa, făcînd tot felul de lucruri dezagustătoare în paturi de hotel?” Dar ca să răspund întrebării Dv., — nu, succesul ei nu m-a agasat niciodată, eu nu sînt Conan Doyle care, din sadism sau pură prostie, a preferat să fie cunoscut ca autor al unui oarecare „Război în Africa” pe care îl considera superior lui Sherlock Holmes. E destul de interesant să „te apleci”, cum spun ziaristii, asupra problemei degradării inepte pe care a suportat-o personajul nimfetei Lolita, pe care l-am creat în 1955, în spiritul marelui public. Nu doar perversitatea acestui biet copil a fost exagerată în mod grotesc dar și aspectul fizic, vîrsta, totul a fost modificat prin ilustrații în publicațiile străine. Fete de optsprezece ani sau mai mult, tîrfe, modele de larg consum, sau simple criminale cu picioare lungi au fost baptizate „nimfete” sau „lolite” în repor-

tajele unor reviste italiene, franceze, germane etc., iar copertile traducerilor reprezintă sau arabe ating culmea ineptiei reprezentând o tinăra femeie cu contururi opulente, cu păr blond, imaginată de către netrebniici care n-au citit niciodată cartea mea.

În realitate Lolita este o copilă de doisprezece ani, în timp ce domnul Humbert este un bărbat copt, și tocmai abisul dintre vîrsta lui și cea a fetiței produce vidul, ameteala, seducția unui pericol mortal. În al doilea rînd, imaginația tristului satir este aceea care transformă într-o creatură magică această mică școlăriță americană, la fel de banală și de normală în genul ei pe cît este și poetul ratat Humbert în al său. Înafara privirii maniace a domnului Humbert nu există nimfeta, Lolita, nimfeta, nu trăiește decît prin ura care îl distruge pe Humbert. Iată aspectul esențial al unei cărți singulare, care a fost falsificată printr-o popularitate factice.

— **Ada este o verișoară de-a Lolitei ?**

— Ada și Lolita nu sînt deloc verișoare. În lumea imaginației mele — deoarece America Lolitei este, în fond, la fel de imaginară ca și America în care trăiește Ada —, în aceste lumi nvenitate, cele două fetițe aparțin unor clase diferite și unor nivele intelectuale diferite. Am vorbit despre prima dintre ele, cea mai blîndă, cea mai fragilă, cea mai gentilă probabil (Ada nu e deloc gentilă). Am vorbit despre abisul de timp care îl desparte pe Humbert de Lolita. Dimpotrivă, cititorul corect al Adei nu va găsi nimic exagerat de morbid sau rar în cazul unui băiat de paisprezece ani care se îndrăgostește de o fetiță, tovarășa jocurilor sale. Cei doi adolescenți vor merge prea departe, desigur, și faptul că sînt frate și soră va crea dificultăți pe care moralistul le prevede. Ceea ce nu se poate prevedea este că Ada și amantul ei, după multe dezastre și suferință, se reunesc liniștiți în raza unei bătrîneți ideale. O tușă de ironie apare ici-colo în cursul romanului meu, — așa cum în circ există totdeauna un clown care se împiedică între numărul de acrobație și cel de iluzionism. Nu știu de ce îmi plac atît de mult oglinzile și mirajele, dar știu că, la zece sau unsprezece ani, mă pasionam pentru scamatorii, magie la domiciliu, ale căror instrumente diferite — țilindrul cu fund dublu, bagheta de aur înstelată, jocul de cărți care se transformau în mină în capete de purcei — toate acestea le primeam într-o cutie mare de la magazinul Peto de pe strada Caravanei, lingă circuitul Cinisell la San-Petersburg. Inclus era și un manual de magie care indica modalitatea de a face să dispară sau să-și schimbe valoarea o monedă ținută între degete. Încercam să reproduc aceste trucuri așezîndu-mă în fața oglinzii după cum arăta manualul. Mica mea figură palidă și serioasă care se reflecta în oglindă mă plictisea și mă împopotonam cu un „lup“, o mască neagră care îmi dădea o expresie mai convîngătoare. Totuși, n-am izbutit să egalez priceperea faimosului prestidigitator Mister Merlin, care era invitat la baturile de copii și cărui n-am izbutit niciodată să-i imit vorbele sfôrătoare și înșelătoare pe care și manualul îmi cerea să le debitez înainte de a e psa manejul cu miinile mele. „Vorbe sfôrătoare și înșelătoare“ — iată o definiție înșelătoare și frivolă a operelor mele literare. De altfel, studiile mele de scamatorii n-au durat mult timp. Tragic — e prea mult spus, cu toate că a existat și o latură tragică în incidentul care m-a ajutat să renunț la pasiunea mea și să expulzez cutia în debara cu jucării defuncte și marionete sparte. Iată, deci, incidentul. Într-o seară de Paști, la o ultimă serbare a copiilor din acel an, nu m-am putut opri să privesc prin gaura cheii (una din bronhiile vii ale literaturii mondiale), pentru a vedea cum decurge pregătirea pe care Mister Merlin, magician de origine engleză, le făcea pentru primul său număr din salonul cel mare. L-am văzut cum întredeschidea un sertar pentru a strecura liniștit, pe sîneau, o floare de hîrtie. Fîrescul, familiaritatea gestului său erau atroce în contrast cu farmecele artei sale. Și doar mă stam și pe mine, știam ce ascunde fracul unui magician și din ce era în stare să facă magie ! Această legătură profesională, legătura șiretlicului, m-a împins să-i arăt uneia din micile mele verișoare în ce sertar se află trandafirul pe care Merlin trebuia să-l facă să dispară cu prilejul unuia dintre trucurile sale. În momentul critic, mica trandafiroasă a arătat cu degetul biroul, strigînd : „Vărul meu a văzut unde l-ați pus“. Eram încă foarte tînăr, dar am distins foarte clar — sau poate am crezut să disting — expresia atroce care convulsiona trăsăturile bietului magician. Povestesc acest incident pentru a satisface pe acei dintre cititorii mei care declară că în romanele mele oglinda și drama nu sînt niciodată departe una de alta. Să adaug, totuși, că atunci cînd sertarul pe care copiii îl arătau ținînd

a fost deschis — floarea nu era — ea zăcea pe podea, sub scaunul vecine mele. Combinație seducătoare, glorie a tablei de șah !

— **Dv., cel care ați scris acel minunat roman — „Apărarea Lujin“, sinteți un bun jucător de șah ?**

— În urmă cu patruzeci de ani eram un jucător de șah destul de bun, nu „un mare maestru“ cum spuneau nemții, dar un jucător de cerc restrîns, capabil cîteodată să întindă o piedică unui campion distrat. Ceea ce m-a atras întotdeauna la șah e tocmai lovitura înșelătoare, combinația ascunsă, și aceasta este motivul pentru care am abandonat partidele apucîndu-mă să compun probleme de șah. N-am bănuț că există o legătură intimă între unele miraje ale prozei mele și țesătura strălucitoare și obscură a problemelor de șah, enigme magice, fructul a o mie și una de nopți de insomnie. Îmi place mai ales să compun probleme așa-zis sinucigașe, în care albul îl forțează pe negru să cîștige.

— **Nu pare să-l apreciați pe Freud ?!**

— Nu e chiar așa. Îl apreciez foarte mult pe Freud în calitatea sa de autor comic. Explicațiile pe care le dă în legătură cu emoțiile și visele pacienților săi sînt de un burlesc inimaginabil. Nu înțeleg cum poate fi luat în serios. Să nu mai vorbim, vă rog. Sînt întrebări destul de des, cu un soi de curiozitate astuțioasă, pe cine iubesc și pe cine detest dintre romancierii angajați și dezangajați care scriu în același moment cu mine în acest secol minunat. Ei bine înainte de toate, nu stimez absolut deloc pe scriitorul care nu vede minunile acestui secol, mici lucruri — părăsirea costumului bărbătesc, camera de baie care înlocuiește imundul lavabou —, marile lucruri, ca libertatea sublimă a gândirii în Occidentul nostru dublu, și luna, luna. Îmi amintesc cu ce frison de deliciu, de invidie și de teamă am privit pe ecranul televizorului primii pași flotanți ai omului în talcul satelitului nostru, și cît îi uram pe toți cei care susțineau că nu face să cheltuiești miliarde de dolari pentru a călca prin praful unei lumi moarte. Detest, deci, colportorii angajați, scriitorii fără mister, nefericiții care se hrănesc cu elixirul șarlatanului vienez. Cei pe care-i iubesc, însă, sînt cei care știu cum stiu și eu că sineur cuvîntul reprezintă valoarea reală a operei de artă — un principiu pe cît de vechi pe atît de adevărat, ce nu se întîmplă în fiecare zi. Nu e necesar să spui cine ce este. Printr-un instinct natural, un oarecare știe ceea ce gîndesc despre opera lui, te recunoști printr-un limbaj de semne printre semnele limbajului ; sau, dimpotrivă, totul ne irită în stilul unui contemporan detestabil, chiar și punctele lui de suspensie...

— **Am auzit că nu vă place Faulkner, nu mi-a venit să cred...**

— Detest literatura regională, folclorul artificial.

— **Vă jucați adeseori cu cuvintele ? Faceți adeseori calambururi ?**

— Din cuvinte trebuie scos tot ce se poate scoate fiindcă ele reprezintă singurul tezaur de valoare pe care îl posedă un scriitor adevărat. Marile idei generale sînt în gazeta de ieri. Dacă îmi place să iau un cuvînt și să-l întorc ca să-i văd dedesubtul lucios sau tern sau ornat cu o culoare care lipsește de pe partea superioară, asta nu se întîmplă din pricina unei curiozități trîndave : găsești tot felul de lucruri curioase studiînd dedesubtul unui cuvînt — găsești umbrele neașteptate ale altor cuvinte, raporturile dintre ele, frumuseți ascunse care relevă dintr-o dată ceva de dincolo de cuvînt. Jocul serios de cuvinte, așa cum îl înțeleg nu este nici un joc de hazard, nici un simplu agrement de stil. Este o nouă specie verbală pe care autorul fermecat oferă cititorului prost, care nu vrea să vadă dar și cititorului bun care remarcă dintr-o dată o fațetă absolut nouă a frazei incandescente.

— **Care este cel mai prost calambur pe care l-ați făcut ? Dar cel mai bun ?**

— Pentru ca un calambur să fie de o calitate cu adevărat superioară, trebuie să aibă o latură artistică. De exemplu : există vechiul oraș Tomsk în Siberia, iar eu am inventat alte două orașe : Atomsk și Bombsk. Asta te pune pe gînduri, mi se pare...

— **Se poate spune despre Vladimir Nabokov, romancierul, că are cultura unui savant și ironia unui pictor ?**

— În ce privește cultura savantului — merge. Există un mic colț în taxonomia entomologică unde știu totul, unde eram stăpîn absolut în anii '40 la Muzeul de la Harvard. Dar „ironia pictorului“ ? Ironia este metoda de discuție pe care a folosit-o Socrate pentru a demasca sofistii inventați — iar mie nu-mi pasă de Socrate. Prin exensune, ironia este un ris amar. Fie ! Risul meu este o izbucnire bonomă, care ține atît de stomac cît și de creier.

În românește de
Sânziana Pop

mariana
cris

În pauză

linia vieții arcuită în palma stîngă crescută dintr-o cauza rerum singurul regat al timpului perfid. sint ultimul alchimist rămas în viață posedînd aceeași piatră filozofală și doar dispera și doar deznădejdea mă fac beduinul spre indescifrabilă

MEMORIE

o respirație a oazei de liniște infinit mai rapace decît pisica-de-mare.

Ritm obosit

mai citesc și azi scrisori ale bătrînelui portar, mai urc scara pînă la podul crescut în memoria casei, mai resimt o mișcare o adiere ușoară, o slabă respirație a portretelor în manieră tradiționalistă făcute de un pictor naiv. mai trăiesc și azi fragmente compensatoare dintr-o veche istorie. mai vind sub un chip sau altul o iluzie, o mică intîmplare pe un preț de cuvinte.

incetul cu incetul picătură cu picătură în același ritm arsenicul se strecoară în vîntre în artere în emisfere șarpe-cu-clopoței printre firele zilei.

Autobiografie

Nu sînt decît o scurtă bătaie de tobă între zi și noapte ; un anotimp lipicios

pe asfaltul murdar al trotuarului ; o monedă de tinichea în mina unui zeu venit din vestitul Pont ; o ofrandă aruncată peste inima poemului în această dimineață ca o eșarfă purpurie peste

baionetele cuvintelor...

și da — mă supun cu umilnță celui ce-mi arată gholina insingerată a singurătății

Acea nevăzută ființă

girbov, hulpav și negru, ghemuit în carnea poemului cea diafană și albă aidoma pielii femeii scaldată în laptele vacilor raiului ...uneori își ridea de mine alături mă batjocorea cu ocara cuvîntului, dar invariabil în fiecare dimineață mă întreba : unde te duci ?

Ora 0 20'

noaptea se desfășoară ca și cum țărîmul ar fi lovit de o maree tîrzie ca și cum umbrele ar dansa în cîntecul nibelungilor ca și cum un roi de fluturi albi mingiilor peste catargul ruinat ar fi duh-văz-duh țărînă de drum, pleoapă peste uitatul cearcăn pigment melanic în mine să-nceapă mișcare de coardă alla-breve aldina nimica editor tipograf din veneția aldo manuțio / se deschide cartea căpătii de mult de mai multă supraviețuire de strigăt în timpan.

Perpetuum mobile

În fiecare zi inventez cite o intîmplare cu tine, iar desenul floral al acestei intîmplări îmi alunecă în printre degete aidoma vaporului alb pe luciul de metal al apei.

În fiecare zi îi inventez lui Dumnezeu o poveste și i-o spun cu aceeași uimire cu care el se uită la mine.

În fiecare zi în fiecare scorbură părăsită așez cite un ou cu coaja subțire atît de subțire incît se poate vedea bănuțul din el.

În fiecare zi mătusa matilda mi-aduce cite o poveste din cartoane decupate. în fiecare zi adun aceste cartoane și le așez pînă cînd fac cu ele povești nemuritoare.

Luceafărul

9

O RAZĂ PIEZIȘĂ

Lumina se strecoară în cameră unduind ca un șarpe, de la stînga la dreapta, un șarpe aerian, neastîmpărat, de coada căruia atîrnă zurgălăi scinteitorii, ce strîmbă, fără să piardă șirul, liniile dușumelei lustruite, alunecătoare, bune de pipăit cu tirlicii și de dat pe gheață, ale cărei șipci se transformă cu ușurință în potecă fără capăt zigzagînd prin codri de aramă, trecînd pe sub locuința priponită în prelungi papainoage a Eabci Cloanța, cea cu un singur dinte, cu luzele subțiri ca panglica mătușii Lisaveta, părul cilii și degete cu gheare, printre picioarele uriașului a toate văzător, pe sub streășina cu țurțuri de ciocolată a bondoacei case de turtă dulce, călărește o vreme spinarea ghebosului, rău sau bun după cum spune povestea, răsfiră barba de piclă a lui Tartacot, ocolește degetele unui paj trist desfăcute pe o carte — carte cu logofeți supti, scotocitori în ulcele de cerneală, din pana cărora se înalță castele de fum, un fum amar care-ți innegrește cerul gurii și te intrințează — străbate podul de piatră, aruncîndu-și răbdătoare a calului în șaua căruia Măzărean învîrte, chiudînd de lăcurie, se strecoară în culele unui veșmînt de zînă și, la două, cit să stai puțin să răsufli și să-ți dai seama de citeva ori din mărul pe care mătușa grijulie ți l-a îndesat în buchele de a porni la drum, poteca se încilcește în poiana fermecată, nefericite te prind și te rotesc pînă amețit, dar de ești atentă și cuminte, dacă știi cum să leși din cerc, cum să ții degetele încruciate, mergi mai departe fără a scorbura lui Năflicet nimerești drept în tainița pămîntului unde la tot pasul dai peste comori de-ale piticilor cu tîrnăcoape în circă și peste — of, ce durere! — valetul copiilor necăjiți, furați de zmei ori duși în robie de osteni — cu fes, peste năluci înșelătoare, pînă cînd un duh atît de bun incit te ia bucurios în caleașca lui de foc, trage de haturile în virtul cărora freamătă un cerb de rouă și o zbughești pe coama vîntului, pe căi împărătești tot mai line, mai departe iuți rădvan și faci nevăzute, colbul ridicat de ele te rătăcește în adîncul mlaștinilor întepate cu rădăcini de copaci morți, presărate cu pești singuri și bătrîni, cu balerine blestemate, cu zme captușite cu solzi, ai căror ochi verzi nu clipeșc niciodată, pînă ce lumina, unindu ca un șarpe, sătulă de det, clătîndu-se, pîlînd, cade în praful adunat movile, iscîndu-l în așa fel incit spațiul îngust dintre jaluzele și tocul feretrelor se umple cu se meară neastîmpărate, în stare să dea formă amintirilor și chiar să taie drum în penumbra ușcăușă a viitorului. Irizările se întrec pînă își pierd puterea. Pete groase de întineric tresar la ficare nouă săgeată răzuită prin geam. Roțile aruncă în spațiul un ecou șifos care, de cum întîmprină asprimea unei suprafețe, se rostogolindu-se, picăturile perlăte pînă în ungherele cele mai ascunse. După ce trece trenul, șarpele cu clopotei o ia de la capăt înaintînd din zvicnet în zvicnet prin aerul cutremurat. Dincolo de zid sinele se încordează străpunsse de un val fierbinte. Un uriaș invizibil le sc țură ca pe un covor imbecsit.

Fetița așezată pe scaun, cu coatele pe masă cu capul plecat în așa fel incit umătate din păr îi atinge lemnul, ascultă gîfîtul chinuit al locomotivelor, clucăcîntul roților de otel, tîutul adormitor al fiecărui răzuit de rugină. De ficare dată cînd un tren, în goană, animă fereastra cu un mînușchi de raze reci, aerul din cameră își schimbă înfățișarea. Cînd trece cite un mărfar încercat, paharele, sticlele, farfuriile, cuțitele, furculițele, lingurile și linguritele zăngăne mutîndu-și incet locurile. Urmele lor neprăfuite par pictate. În același timp zornăie și cestile aranjate pe farfuriioare, la masă, în bufet, și cele două oglinzi și cana cu ceal de pe masă și geamurile dulăului păstrător de dulceață, suspendat la o înălțime amețitoare. Imediat ce liniștea își scoate coarnele boieresti, un pîianjen tesător, cu incetineală de melc, reface rochia subțire, mătăsoasă, de balerînă, care filie de la un capăt la altul al camerei, ca un fulg. Un fulg de zărnădă scîncet înăuntru prin crăpăturile zidurilor, strecurat de mina înghețată a iernii ce presară troiene și poste troiene pîlînite de gheață pînă departe.

Pînă departe lumea prinsă în cleștele de gheab nărea stingheră, mai ales pînă departe din camera atîrnată imbecsit și mai gros ca de obicei, cu un rațon aspru și o căciulă nestatornică, tîmărită care la ficare pas lovea fetița peste buze. Blana de oate rece era sărată. Cleznelo strînse de mîinile mari, înmănușate, dureau. Acolo unde cerul se prăvălea zimțînd picurille de copaci, se tira scîncălită o priveliște crudă, violentă, nă-

zuroasă. Orice țipăt de surprindere se îneca în aerul virtos. Ca despăcat de un topor fără crutare, cîmpul pustiu se zvîrcolea sub vagoanele ninse, spulberate spre țările calde. Tatăl, înalt, asprit de ger, lățit din cauza linii cu care se încotoșmănase, își afunda cizmele îmblănite în zăpada crustoasă, pipăind vadurile de trecere, sprijinindu-se cu mîinile de vîzduhul întepenit. Urmele lui curgeau în direcția casei preschimbate cu timpul într-un fir de fum albăstrui. Cu degetul de la mînușă cu un deget fetița își ridică broboada cenușă căzută pe nas, își ștergea fruntea nădușită, sprîncenele încercate cu ace de gheață, pregătindu-se cu hotărîre să privească bine ciinii... ciinii lupi... lupii ce nu întziaseră să dea buzna în peisajul vîruit, întii puncte, apoi gheme, rostogolindu-se, tîind pirtii încruciate, scîlpîndu-și colții ca niște țurțuri. Pojghița subțire crăpa sub ghearele scrijelitoare, căpăta luciri întunecate imediat ce burțile părăose o lustruiau. Tatăl, încercat cu experiența lui de om mare, atotștiutor, în stare să preschimbe cu un singur gest înfățișarea codalbă a lumii, nu se oprea, nu se uita în jur, ci dibuia mai departe cu virtul cizmelor îmblănite cărarea ascunsă privirii. Căciula salta: una-două. Cleznelo strînse cînd și cînd mai tare percheau momentele în care frica ușoară și albă ca zăpada își făcea totuși loc. Ciinii se tot apropiiau, zbenguindu-și cutezători cozile stufoase, răcorîndu-și limba de-un cot prin zăpada începătoare, pînă cu ace de gheață. Hămăiau, scheunau, făceau salturi jucăușe, se căutau unul pe altul, își dădeau țiroale, întocmind cercuri peste cercuri. Cîte unul mai supărat ieșea înainte mîndru arătîndu-și cerul gurii. Era de ris cum se mai prosteau, cum se dădeau peste cap, cum mușcau din nămeți, cum se așezau în coadă sau în două picioare. Vremea trecea repede cu ei în preajmă. Tatăl, preocupat să ajungă acolo unde avea treabă, grăbea pasul. Pulpana hainei dumisale, în urmă căuțînd lesne se putea observa asta, flutura în așa măsură incit netezea direle. În spate răsărea totuși o cărare dreaptă, intreruptă doar de calea ferată pe care la soroc cite un vagon scăpat la vale o mătura grijuliu. Iar dacă veselii ciinii, ciinii lupi, lupii aceia, sătuli de tumbă, infometaiți, se apropiiau prea mult, cu botul deschis, sfîșiat de ger, ridicîndu-și urechile ascuțite și lipindu-se unul de altii ca să capete curaj, apăreau oamenii mari. La timp ca să le strice jocul, întindî prin zăpadă, cu fețele și palmele roșii, cu urechile roșii ciulite, agîtîndu-și deasupra capetelor ninse puștile încercate, drugii de fier, buzduganele, ciocanele de bocănit roțile trenului, desăgile, copiii ghemuiți, prefăcuți în bulgări. După ce omorau bieteale animale, oamenii rinjeau, își dădeau mîinile unul altuia, vorbeau pe nas, se îngărămădeau în jurul focului amorfitor, turnau în căni fără fund ceal pierdut în aburi. Tatăl obosit se lăsa să cadă pe un butuc, atît de repede in-

cit povara-i ușoară se dădea peste cap neauzită în zăpada împurpurată.

Dacă țipătul vreunei vietăți scăpate cu viață sfichiuite fereastra infundată în zăpadă, scaunul zvîcnește. Fetița amorfă își schimbă mina care-i sprijină capul mic, cu un gest șovăielnic, făcut parcă în somn. Privirea i se plimbă lin de-a lungul scrinului bine lustruit pe care zăc cumînți, uitate, mînușile mamei. Eșarfa care le acoperise cîndva alunecase pe covor, tîind ca o cortină o rază mai îndrăzneată. Ticăitul ceasului se poticnește, apoi iar rupe liniștea, regulat, măsurînd vremea din trei în trei respirații. Cînd căzuse, eșarfa răspîndise împrejur o diră de parfum ușoară, durabilă. Mama și tatăl aveau să întzirie încă mult, așa cum făceau de obicei cînd plecau în vizită, în oraș sau chiar la balul vîntătorilor.

La sălbaticul bal al vîntătorilor, mama, cu voaleta coborîtă, cu paharul plin ridicat în dreptul frunții, rîzînd subțire vorbind în virtul buzelor, altfel ca de obicei, pășea legănat, de la masa lungă, nesfîrșită, către expoziția floroasă aranjată la intrare, unde tatăl, cu pălăria lui verde pe sprîncene, cu ochii înroșiți, vîrsa din greșeală conținutul unei căni de lut și ridea ghiduş, altfel decit acasă, dar la fel ca ceilalți. Îi vîrsa peste blana aspră a unui urs crăcînat, ce zimbea urmîrînd cu ochii lui sticloși lichidul picurînd pe bot, ori peste grămada de mistreți abia spintecati alături. Bucătarul în uniformă, înarmat cu două cuțite, mai tăia cite-o bucată și o arunca pe tava de argint răbdătoare, umplută cu sînge scurs incetul cu incetul pe pardoseală, pe sub ușă, pe dalele de piatră ale scării, în curte, acolo unde copiii somnoroși scobeau zăpada, cînd cu săgețile lor cu virfuri de cauciuc, cînd cu degetele pregătite să pipăie totul. Glasul infundat al tatălui se auzea peste capete repetînd o glumă de neînțeles, atît de tare incit spiralele de hirtie se rostogoleau din tavan, incurcînd pantofii de lac, ghetele cu toc, botinele, galoșii, iar Stan vîntătorul îi răspundea rîzînd minzește. Vorbeau o limbă dulce, păsărească. Amîndoi, ciocnînd cămile prea pline, își pătau costumele verzi cu lichidul singerii. La intervale regulate își opreau cuvintele în git cu bucăți de carne proaspătă. Zeama se prelinge pe bărbie. Mama îi arăta cu degetul, chicotînd. Alți vîntători tropăiau săltîndu-și cizmele înalte și coborîndu-le atît de năpraznic incit lupii urit mirositori care stăteau grămada în cușca din fundul curții se infiorau. Mama își aducea brusc aminte, smulgea fetița din mociula în care toți copiii se bălăceau cu potfă, o certa, o urechea, o spăla, apa izbită cu dușmănie intra în nări, palma ei parfumată se lipea de citeva ori de față, făcea un rotogol, trăgea de păr, așeza la loc bucla fuguiată care tot timpul zgîriase un ochi. Fetița se trezea tîrîtă spre masa fără sfîrșit, trîntită în fața fetei de tort în moțul căreia dirdiia o vișină

înghețată. După prima înghițitură celalalte mame se adunau încruntîndu-se gata să corecteze, gata să ridă. Copilul uita să facă reverența, se poticnea la prima strofă a poeziei de rigoare. Dar iată vîntătorul! deasupra lui plutește un vultur falnic, mîndru, ce zborul nu-și oprește... nu-și oprește... nu-și... Hai să vezi și tu, păpușico, ce căprioară frumoasă a împușcat nenea Stan! Căprioara întorcea capul strîmbîndu-se în somn de durere atunci cînd cuțitul bucătarului pătrundea scîlpînd de două ori în gitul ei de culoarea mînușii. Timpito! zicea mama, nu te-am cărat după mine să bizii, nu mai pupi tu altădată, las că ajungem noi acasă! Tatăl cu ochii tot mai roșii se lăsa cuprins pe după git de vîntătorul Stan care se bătea cu mina peste tolbă și peste briul puternic unde spinzureau două rațe sălbatice și un cocor.

Privirea trece de colțul scrinului unde cocorul de porțelan cu aripile veșnic întinse, cu ciocul rupt — il lovide poștașul cu geanta, cînd intrase să bea un pahar să-și astimpe setea — parcă dă să se înalțe pe o rază piezișă. O rafală zgîlție fereastra. Raza se lovește de perete.

Vîntul era comandat de la oarecare distanță de unchiul Filomenei. El străjuia zi și noapte, sprijinit cu barba în bastonul său ars, încremenit, ca un vrăjitor adevărat, a cărui îndeminare e mai presus de orice îndoială. Nu era bine să te apropii, fiindcă te ciupea. Dar dacă îl rugai frumos, odată i se luminau ochii lui stînși, sub sprîncenele ca niște streșini și hocus-pocus scotea la iveală cite un lucru neasemuit: un șoricel alb din buzunarul vestei cu firețuri, o pisică neagră dintre picioarele scaunelului sau chiar vreun iepure schiop din pălăria spartă. Cea mai fericită ființă de pe pămînt, deci, nu putea fi decit Filomena, deși mulți rideau de numele ei.

La celălalt capăt al străzii, unde începeau mărăcinii, într-un șopron, sălășluia o vacă roșcovană, botezată la fel. E'au rude? Se trăgeau din aceeași mamă ori aveau aceeași nănași? Nu-i acasă Filomena? Unchiul se descotorosea cu greu de roua așternută pe chip în vremea nopții, își sălta pleoapele cu degetul, hîrîia, scuipa verde, vîra mîna în sin. În loc de răspuns elibera un fluture. După ce săvîrșea citeva tumbă, precacoloratul pleca sfîrșit, dornic să verifice situația salcîmilor. Zgomote de tot felul răsăreau în spatele bătrînului. După mișcarea pendulată a umerilor săl ciolănoși, parcă încerca să le înăbușe, ca un adevărat străjer ce era. La nevoie își ridica bastonul cu măciulia în sus, sfichiind aerul cu putere, cu gînd să le facă de nerecunoscut. O femeie uriașă, cu strașnicul capot în vînt, apărea în poartă și, după ce își ștergea cu dosul palmei mustata, după ce arunca o ochire de-a lungul străzii, după ce slobozea un oftat care îi prăvălea pălăria unchiului cit colo, dînd cu ochii de fetițe, striga increșînd din nas: iote-le! mă păpușilor! ia hai deți și voi fugiți în curte și nu vă mai căsați degeaba la amărîtul ăsta! Amărîtul se îndrepta schîmpătînd spre rărie, prefăcîndu-se că nu aude. În curte, în pragul nămăratelor larg deschise, alte și alte femei, care de care mai nădușite, stăteau albeate deasupra vreunul lighean ori a vreunui fund de lemn, zburcîndu-și mîinile butucănoase, rumene, cu o nemaiomenită îndeminare. Unele tăiau mărunt-mărunt zarzavat, altele desăceau carnea de pe oase, altele junuiau animale nevinoavate, înădîndu-și bîra și sîrma întînsă între doi calși ori hăcuiau hăci sau frămîntau aluatul sau cotrobăiau intrînd cu totul în cu torul fierbinte. lăsinîd să li se vadă dosurile dolofane. Cocosul git-golaș, zăpăcit de bunătățile care se făureau acolo, rădă unui dut-vino drăcesc, se strecura printre picăturile de apă, se țurca cite un lichid și se țurca prin roșile zdrobite, ciugulea oulpele albe, desfăcute de căldură, adulmea mirosurile amețitoare. Hăta arca de-a-ndărătelea din aripile țurce de care se lipiseră frunze de viță, cozi de ridichi, fire de pătrunjel, fișii de carne. O bucălată cu brațele ca niște perne despica într-una surcele, așchiile săreau spre cer, se înfîșeau în huma crăpăta a ceretilor, în trunchiurile vîruite ale celor citiva duzi și ea le întetea zborul suflînd temeinic, tuguindu-și obraji ca niște foale, ațîțînd în același timp și focul. Gulerul ei răsfrînt mirosea a levănțic. Flăcările aromitoare se zben-guiau lingînd lutul aspru, făcînd știuleții buși la uscat să nocnească și să improaște curtea cu floricele. Căldura plăcută gidila pielea zbicită a mîinilor, toropînd, stîrînd chef de somn repede înlăturat de cite un chiot care dădea semnalul izbucnirii unui cîntec măiestru din toate piepturile acelea deodată. Cuvintele cîntecului erau așa de puternic intonate, incit bietul git-golaș, amețit, se învirtea pe loc incîlcîndu-se în iarba rumenă. Femeile săltau toate după același refren, stîrînd vaiuri unduitoare de burți rotunde, pielea molatică aluneca peste buricele care abia mai apucau să vadă lumina. Poponețele se ridicau în aer precum baloanele și într-un tirziu se prăbușeau pe taburețele buhuitoare. Brațele groase și scurte ca niște cioate învirteau, desăceau, lungeau, netezeau materia unsuroasă, gelatinoasă, pînă ce în sfîrșit cîntecul se oprea bruscă și harnicele, răcorite, cu zimbetul pe buze, chemau într-un glas corții rătăciți prin curte, oferîndu-le cu gesturi pline de grație și blîndețe bunătăți nemaivăzute. Cîteva, îmbrăcate în alb din cap pînă-n picioare, adăpostite la umbra celui mai rămuros pom, întîndeau castroane cu lăpte covîșit și orărituri bine omolute cu frișcă, bălăncîndu-și sinii lăntosi, scîncîți în grabă din strînsoarea sutielenor prea uzate.

(fragment din volumul „Centrul schim-bător al atenției”, în curs de apariție la editura Cartea Românească)

ANTIPOLITICA

— ANCHETĂ —

0 poziție cu adevărat independentă

● Propun un termen: anti-politicul. Nu cred că se poate trăi a-politic. (Chiar dacă te detașezi de „istoria“ timpului tău, nu te poți detașa de istoria ta personală). Dar:

— atita timp cit intelectualul poate observa și analiza fenomenul social inconjurător și se poate constitui in martor independent și chiar obiectiv al acestuia.

— atita timp cit un intelectual poate dovedi autentic profesionalism, evitind orice compromis in ceea ce privește etica de profunzime a meseriei sale.

— atita timp cit există și modalități de natură religioasă (să le spunem apostolice) ale existenței și propagării unei spiritualități, vom spune că intelectualul poate face opoziție față de politic în general, poate avea rolul său reprezentativ într-o societate indiferent de culoarea și tendințele politice ale acelei societăți.

Cristian Popescu

DANIEL BĂNULESCU

1. Da. Oricât ar părea de riscant, iată în ce condiții. Modul de manifestare al politicii este unul colectiv, de grup. Reverberarea efectelor sale se face la scară macroumană, în masă. Traiectoria sa este specifică jocului de biliard. Chiar și lucrului inițial bine făcut i se pot întâmpla o serie de chestiuni dezagreabile: i se schimbă substanța.

Anti-politicul (meu) trebuie să fie un domeniu al acțiunii pur individuale. Rămasă strict în sfera mea de competență, condusă numai de mine și privindu-mă în chipul cel mai direct. Tot ceea ce depășește ca efect persoana mea și trece asupra altor persoane neavertizate și neasumându-și acțiunea mea asupra persoanelor lor, intră deja în sfera politicului. La o primă vedere știu că astfel de desfășurări par imposibile.

2. Iată pe ce se bazează în principal disprețul și retragerea mea față de politică.

Politica nu este singurul domeniu în care operează actul violent, minciuna, omorul. Este însă singurul domeniu în care, alegându-se calea unei astfel de manifestări, se găsește în chip automat nu numai justificarea acțiunii, dar și alibiul său. Politica este singurul loc în care nu este posibilă „iertarea de păcate“. Pentru că este singurul loc unde un lucru făcut de tine devine impersonal, iar eroarea săvârșită are cinismul actului necesar.

HORIA GÂRBEA

1. Referindu-se la ansamblul lumii, scriitorul nu poate omite politicul. Trebuie să-l reflecte, deci trebuie să-l înțeleagă. Cred că scriitorul trebuie să se priceapă la politică. Se spune: „politica e curvă“. Dar cine nu pricepe sufletul unei prostituate, nu poate fi Dostoievski sau Victor Hugo.

A reflecta politicul în ansamblul de care vorbeam, al existenței, este însă una și a te crampona de politică pentru a scoate cărți „tari“ este altceva, e o eroare fatală. Ca să nu mai vorbim că intrarea în politică pentru „documentare“ chiar, este handicapantă pentru un scriitor. E clar de ce: își pierde imparțialitatea dacă face operă din aceasta. Așa, contestările lui Eminescu la adresa liberalilor au mai transpărut în operă, dar, dacă a avut grijă să fie întâi poet și abia apoi „conservator“ lucrul acesta n-a supărat pe nimeni. Nu cred că este necesară chiar aprinderea de tămâie pentru izgonirea politicii care ne invadează camera de lucru. Puțină luciditate e suficientă.

Iată patru citate dintr-un interviu dat de Alexandr Zinoviev:

- să nu participăm la sistemul puterii
- modul politic de a gândi și de a trăi nu e în stare să schimbe esența vieții noastre
- societatea civilă poate fi reconstruită ca o societate independentă, înăuntrul ansamblului societății și în același timp autonomă în raport cu acela.
- Organizațiile politice pot fi distruse. Unitatea spirituală nu.

Și două întrebări:

1. Credeți într-un mod de a gândi și de a trăi antipolitic?
2. Cum ați putea descrie un anumit dispreț față de politică, dispreț pe care, într-un fel sau altul, îl resimțim fiecare?

2. Disprețul față de politică este ușor de descris. El survine însă numai în raport cu tarele exterioare ale politicii (orgoliu, fraudă, lichelism, carierism, demagogie, intoleranță, invidie, — vedeți câte sint?). Altfel raporturile politice sint strict necesare într-un stat. Disprețul cu pricina îl descrie foarte bine Swift: regele de pe insula uriașilor îl ia pe Gulliver în palmă și-l întreabă dacă este „un wig“ sau „un tory“.

Cînd destinul, viața și moartea, iubirea și ura te iau în palmă nu prea contează dacă ești liberal sau conservator. Numai că viața și moartea depind și ele într-o oarecare măsură, cu atît mai mare cu cît societatea este mai sălbatică-sălbătică, de politică. Disprețul față de politică trebuie să fie unul superior, nu bezmetic așa cum este cel al politicianilor față de cultură. Un dispreț venit dinspre înțelegere nu dinspre negarea oarbă a ceea ce nu pricepem.

CĂTĂLIN ȚIRLEA

1. Nu cred.

Eu cam știu ce și-a zis autorul anchetei Luceafărului atunci cînd și-a pus în minte să ne chestioneze. Și știu asta pentru că întii de toate o pot deduce chiar din prima întrebare, care, în întregul ei, sună cam așa: „Credeți într-un mod de a trăi și de a gândi antipolitic? CĂ EU CRED!“ Să-i fie de bine dumnealui, dacă crede, dar eu zic că asta aduce cam prea mult cu imaginea aceea a Artistului (adică a celui care se ocupă cu Arta cu C mare!) a Inspiratului care se trage de șireturi cu doamne-doamne și căruia nu-i pasă de vulgul nedeodorizat. Și cred că nu mai trebuie să-i amintesc cît mai rideam pe vremuri de astfel de Artiști.

De fapt, ceea ce îl sperie pe dînsul și pe alții (ca și pe mine, de altfel!), nu este politicul, pe care îl stimăm ca pe principalul nostru fond de racolare a materiei prime pentru literatură ci **politica** îngustă, lupta pentru **putere**, cea care a fost scoasă „pe piață“, cum se spune, de mass-media românească a ultimelor luni. Sigur că **puterea** este un dezastru pentru literatură, că ea duce la tezisme ridicole sau la teze neliterare, dar acestea sint adevăruri pe care nu noi le-am descoperit.

Mai am însă o nedumerire: ce-o fi vrut să zică amicul meu prin a trăi și a gândi **antipolitic**? Adică împotriva politicii?! Păi asta nu înseamnă tot un „el de politică“?! Sau o fi vrut el să spună **a-politic**? Dacă-i așa, de acord

cu el! Ce treabă poate să aibă literatura mea cu politica partidului...? Nici n-a avut și nici n-are, că nu asta-i treaba ei!...

Totuși a zis **antipolitic**...! Ce-o fi vrut să spună cu asta?! Adică să mă bat io cu politica...! Bine, da' ce-am io cu politica...?! Și chiar dac-aș avea, tot nu m-aș lua la bătaie cu ea, că sint precis c-aș lua-o pe coajă... de la... da' în fine, ce să mai vorbim!... poate ne-aude politica și... vai de capul nostru!

Stăteam zilele trecute în casă, vroiam să scriu ceva și n-aveam chef din cauza căldurii. Jos, în stradă, în miezul zilei și cu tot soarele-n cap, se jucau Florina cu Fructina și cu Gigel, trei soimi vecini cu mine. Cum dumnezeu or putea să stea în stradă pe topeala asta?! La un moment dat aud pe geam hărmălaie. Nu știu ce-i făcuse Gigel lui Fructina, și Fructina-i zice să mă lași în pace, fir-i-al dracu! de fesenist, că te spun io' tata, în care Florina sare că ete cine vorbește!, s-a găsit penelista de Fructina să facă gură, ia să-l lase pe frate-su în pace (că Gigel e fratele lui Florina!) că penelști n-au ce discută... La care Fructina, parc-o văd, le-ntoarce spatele la amîndoi, superioară: mai tacă-ți fleanca, proasto, că io sint penelistă, zice!...

Dar eu tot mă-ntreb: de unde or avea copiii aștia atîta putere să stea cu soarele-n cap, în stradă, pe topeala asta de căldură...?!

Și-atunci, ce treabă am io cu politica?! Cum s-o disprețuiesc eu, cînd dacă n-ar fi ea, cine știe ce romane despre iepuri ar mai trebui să scriu?! Și-n felul asta cred c-am răspuns și la a doua întrebare.

LUCIAN VASILESCU

1. Acum și aici, cînd politica profesionistilor te împiedică la nivelul conștiinței de dimineața pînă seara, antipolitismul (în general) intelectualului e ca și coafatul babei la timp de război. Ne este frică, și în consecință, vom face politică. Mai ales acum, cînd încă nu s-a uscat de tot vopseaua albă de pe ciorile care vor să se dea porumbei.

Ce-i mai trist, e că nu împotriva ciorii facem acum „Politica“ noastră ci împotriva mistificării pe care-o reprezintă cioara vopsită. Între noi și obiectul (anti)politicii noastre e un strat gros de vopsea albă, „liniștor“ ca o cameră de spital în care ni se aduce mîncare de trei ori pe zi. Să vă fie de bine, zice corbul de serviciu. Săru' mina

pentru masă — ar trebui să răspundem din antecamera somnului.

2. Mai întâi trebuie spus că, dacă resimțim un „anumit“ dispreț față de politică, acesta se datorește faptului că acea politică la care te referi este demnă de el. Marile schimbări care au avut loc din decembrie încoace în viața noastră, și anume: desființarea cartelelor de alimente, liberalizarea avortului și renunțarea la împărțirea duminicilor în pare și impare au fost receptate ca măsuri ce probează indubitabil coeficientul „de bine“ al făcătorilor de azi ai politicii românești. Altfel spus, a nu da cuiva cu bița în cap înseamnă a-i face un bine cînd, de fapt, asta abia de înseamnă limita de jos a normalului.

Să ne aducem aminte de deceniul nostru al șaptelea și vom vedea că, din punctul acesta de vedere, o duceam mai bine decît acum. Profitînd de stomacurile noastre goale, de sănătatea noastră fizică și psihică șubrezită de frig, griji și nevoi, continuăm (deocamdată) o politică a fiziologicului (ce-i drept, cu semn schimbat față de perioada imediat anterioară). Iar dacă cineva așteaptă de la noi să gîndim altfel cu burțile (ceva mai) pline decît cu ele goale, n-are decît, dar se înșeală.

Iar bița, în cel mai „bun“ caz, ne poate amuți, dar nu ne poate face să gîndim altfel. Și fiind cuvintele obiectul muncii noastre, măcar știm să le deosebim pe cele cu rod de cele seci. Din acest punct de vedere, disprețul nostru de care vorbeai nu-i întins decît de la adevăr la minciună.

Nu avem o țară prea mare, dar loc pentru cîte un cimitir al eroilor tot se mai poate găsi.

OVIDIU VERDEȘ

1. Șase luni de zile m-am holbat la televizor, am citit gazete — chiar și ziarul „Azi“... — îngurgitînd o cantitate incredibilă de tîmpenie din dorința (fi-rească?) de a afla ce se mai întîmplă. Între patos și dezgust (sint în zodia Berbecului) am purtat discuții în contradictoriu, în familie, uneori pe stradă, am scris chiar două articole „de opinie“ — nu atît din dorința de a spune ceva cît din teama că o anumită tăcere ar putea fi luată drept acceptare, complicitate —, am făcut opoziție, atît cît mi-au permis lenea și umorile mele schimbătoare. Am avut la un moment dat iluzia transparenței, am crezut că politica e la îndemînă, că o poți face și chiar că trebuie să o faci în chip firesc, reamintind firescul. Am crezut că intelectualii au un rol de jucat în acest început, că scriitorii trebuie să insiste asupra preciziei cuvintelor într-o fază de tranziție în care un vocabular democratic anemic se luptă cu vechea sintaxă atît de înrădăcinată în subconștient. În prezent, ceea ce mă leagă de acești „intelectuali“ este eroarea; graba. Democrația — dacă se va face — se va face într-un ritm organic, aproape imperceptibil pentru cei prea grăbiți (adevărul acestora devine pe zi ce trece mai tragic prin izolare, prin neîmpărtășire, acolo unde triumfă sloganele imbecile). Lucrurile nu se vor urni atîta vreme cît oamenii nu acceptă să gindească singuri, nu suportă îndoiala și răspund atît de prompt „apelurilor“ puterii. Deocamdată sint intoxicați de „politica“, de fapt de politicianism primitiv, de amestecul de minciuni, generalități, „sentimentalisme“ (metafore ieftine) și violență. După 15 iunie, ca un făcut, am reușit să închid televizorul, să nu mai citesc (aproape deloc) ziare, să evit discuțiile. Data marchează un prag al oboselii nevoase; unii vor să muncească în liniște, alții să emigreze în liniște... eu vreau să fiu dus pe cele mai înalte culmi și lăsat acolo. În liniște. Am reînceput să lucrez — nu cine știe ce și deocamdată mai mult ca o gimnastică. Retrospectiv, nu știu dacă toate astea au fost sau nu politică, deci nu știu care ar fi acel **mod antipolitic** de care vorbeai. Întîmplările din 13—15, dincolo de toate scenariile (de care m-am săturat), sint un supliment electoral, furia unui „imaginar politic“ alimentat de folclorul noilor propagandiști. Dar am o natură păcătoasă, reactivă, aș putea recidiva „politic“ și de aceea mai întrebă-mă peste cîteva luni. În ce privește disprețul acela, el nu se poate „descrie“; e ceva ce se secretă; o contraemanație. După epoca „dialogului constructiv“ nu poate urma decît cea a tăcerii vag-aprobatoare. Nu poți să te lupți cu „dolarii“, cu „legionarii“, cu „Rațiu și Cîmpeanu“; poți doar să le reieși într-un mic ecou — da, da... Rațiu, dolari, Cîmpeanu... A nu te mai uita la televizor, a nu mai citi gazete comportă însă și riscuri. De pildă acela de a nu afla din vreme — ascultînd vreun „apel“ către „forțele democratice“ sau un reportaj prea „sentimental“ al d-lui Stark — cînd e cazul să tragi obloanele...

Picto-literatura

In 1709, Antim Ivireanul îi închina lui vodă Constantin Brâncoveanu (cel care îi asigurase urcarea rapidă a treptelor ierarhiei ecleziastice, făcând să fie respectat testamentul lui Teodosie Veste-meanu în privința urmașului același la scaunul mitropolitan) o carte pe cit de interesantă, pe atât de insolită (și nu numai în spațiul nostru literar) — **Chipurile Vechiului și Noului Testament, adică obrazele oamenilor celor vestiți ce s-au aflat în Sfânta Scriptură în Biblie și în Evanghelie și adunare pre scurt istoriilor celor ce s-au făcut pe vremea lor...** —, unică reprezentantă, din câte știm, în literatura românească a unei „specii” pe care Barocul o redescoperise în depozitele medievalității, specie cunoscută încă de sub numele de ikon sau imago.

„Cronograf ilustrat” i-au zis cercetătorii acestei compuneri singulare, în care textul însoțește și „explică” (dar nu în exclusivitate) un complicit aparat de imagini (mai mult de 500) ce încearcă o „istorie în chipuri” a lumii vechi, având drept „ax” genealogia lui Iisus Hristos. Mai aproape de specificul „generic” al propriei alcătuirii, Ivireanul o denumea — în prefața-dedicație către Constantin Brâncoveanu, un splendid panegiric gloriator — „rodoslovie de la Adam până la Hristos”. Înainte de a lua drumul străinătății (cartea lui Antim a fost descoperită la Kiev de Ștefan Berechet; acesta o semnala în 1920 și îi consacră apoi, în 1923, un studiu ceva mai întins), „rodoslovie” fusese copiată, pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, de popa Flor, dascăl de carte slavonă la Biserica Sf. Gheorghe din București. Această copie (în care popa Flor — ambițios în a urma originalul, dar neizbutind mari performanțe artistice — lasă la o parte fila de titlu, cu stihurile inaugurale, și dedicația către Brâncoveanu, punind în loc o istorisire despre facerea lumii), păstrată azi la Biblioteca Academiei Române, fondul de Suluri, sub nr. 7, i-a servit drept model, în 1947, unui anume C. Petrescu, zugrav, care a prescriis (vădind pricopere în desen) încă o dată remarcabila alcătuire antimiană. Editarea cărții lui Antim Ivireanul s-a petrecut abia în vremurile noastre și se datorează celui care a trudit ani mulți spre aducerea la lumină a întregii creații literare a marelui mitropolit, adică lui Gabriel Ștrempel. Publicării din 1966 (în „Romanoslavica”, XIII, p. 339—355, unde editorul adăuga textului, conservat în prezent în Biblioteca Academiei de Științe a R.S.S. Ucrainene, un cuprinzător studiu introductiv și facsimile) i-a urmat includerea originalului „cronograf” în volumul de Opere antimiene, apărut la Editura Minerva în 1972 (p. 239—321).

„Multe și despărțite sînt faptele și sfîrșiturile a cugetului celui multemitor — scria Antim în prefața-dedicație către cel pe care îl socotea „coroană a tuturor domnilor” și „rivnitor fierbinte” al tuturor „oamenilor mari și minunați, proci, drepti și împărați” asupra cărora urma a stării în carte — prin mijlocul cărora să adeverească fără de prepus, cum că rămîn întru neuitarea celor ce li s-au făcut binele.”

Spuneam că această predoslovie către Constantin Brâncoveanu este un encomion, asemănător numeroaselor discursuri produse în epocă de cărturarii români și greci din preajma aulei princiere. Începînd elogierea chiar din versurile ce în-tovărășesc stema („Preluminatul Constantin din viața Basarabă / Stăpînul Țării Rumânești, mulți ani să aibă / Care la sine adună florile bunătății / Și cu credință defaimă căile stîmbătății”), Antim — beneficiar al magnanimității Brâncoveanului — dizertează în jurul temei grațitudinii („Mulțemita cea adevărată carea să face din inima cea călduroasă prin cuvînt”) ori obligatoria enumerare a virtuților („bunătăților”) celui elogiat: „Și cu adevărat ești tot cu totul un chip însuflețit asemenea fără de nici o despărțire de acei minunați și vestiți ce mai sus s-au zis, atrăgînd și adunînd de pre la toți bunătățile cele mai de treabă și mai mari: însă de la unul cucernicia, de la altul credința cea fierbinte și rivna cea dumnezeiască, de la altul iubirea de streini, de la altul blîndețea, de la altul îndelungă răbdarea și nerăutatea, de la altul milostivirea și iubirea de săraci și de la alții alte bunătăți, carele sînt cunoscute și adevărate că le ai măriia ta, iar mai virtos și mai ales de la dulcele meu Iisus, smerenia

cea de margine; că decît te-au mărit Dumnezeu și te-au înălțat în cinste și în stăpînire, cu atîta mai virtos te smeresti cu duhul.”

Excluzînd — consecință logică a absenței dovezilor — existența unui model, a unui original pe care Antim să-l fi copiat sau urmat și admițînd paternitatea incontestabilă a mitropolitului asupra textului (între altele fie spus, cred că statutul acestuia în șirul compunerilor antimiene originale trebuie grabnic reconsiderat), cercetătorii au formulat, firesc, problema izvoarelor utilizate pentru realizarea acestei opere neobișnuite. Unele sugestii pentru structura grafică complicată intruchipată de cele 503 portrete în medalion (cărora li se adaugă alte câteva schițe și desene) ar fi putut propune tema „Arborele lui Iesei”, familiară programelor iconografice de la Athos și din Bucovina (absentă însă în ansamblurile din Țara Românească). Dar numai sugestii (și acestea de admis doar în faza configurării intențiilor), intrucît ambițiosul „complex de chipuri” (fără egal în vechea miniaturistică românească) desenat de o mină sigură, ce nu respingea nici reprezentările ușor senzuale și nici inriuririle apusene, mai ales pe cele transmise de barocul german și italian (aliindu-le frecvent cu interpretări particulare), depășește considerabil cadrul fixat de zisa „temă”. Chiar dacă autorul desenelor nu a fost Antim ci un zugrav profesionist (a fost evocat un popă Ni-

haiku

Peste casele scunde
crengile copacilor —
sufletul nostru e
mulțumit...

Constantin Abăluță

răstăgînit și Hristos. (Iară eu nu o țiu să fie aceasta adevărată.)”

Chipurile Vechiului și Noului Testament îl arată pe Ivirean a fi fost un mare consumator de literatură istorică. Foarte citite în acei ani cronografe, acele compendii grecești care povesteau cursul lucrurilor de la „facerea lumii”, începuseră a fi traduse în românește. Facilitate suplimentară, de altfel, căci accesul lui Antim la cuprinsul acestor cărți în învelșii lor originare era neîn-grădit. Știrile preluate din cronografe vor intra firesc în relatarea istoriei biblice, construind răsfrîngerii spre lumea elină și spre cea romană, instituindu-se uneori în paragrafe de sine stătătoare, oferind alteori doar completări ce lărgeau orizontul scrutat, înviorînd și diversificînd o istorisire ce refuza închiderea și „specializarea”. Astfel, la fila 10 aflăm că în vremea lui Avimeleah grecii cei vechi făceau două semnifica-tive achiziții culturale: „În vremea ace-

„leat 3959”) sau prezențe remarcabile aparținătoare trecutului cultural (aflăm astfel că la „leat 4832” „învăța Aristotel la Platon, filosoful” și că, douăzeci și ceva de ani mai tîrziu, la „leat 4858”, „era dascăl Dimosten și Aristotel”).

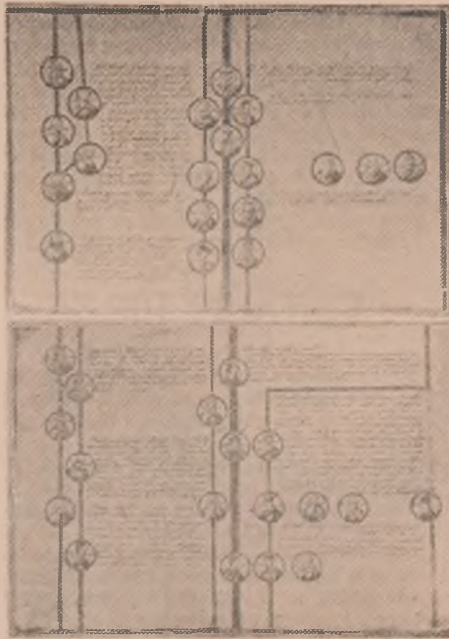
Scriind acest „cronograf ilustrat”, Antim a avut, cred, năzuința de a da ceva mai mult decît o foarte condensată istorie a lumii vechi. Sper să nu greșesc afirmînd că mitropolitul nu a fost departe de gîndul elaborării unui soi de enciclopedie, a unui compendiu consacrat figurilor importante (căci îl vedem refuzînd prezentări de o oarecare întindere personajelor lipsite de prestații notabile; insignifianții sînt expediați de regulă prin formulări precum: „Iair au avut feciori 32 și n-au făcut nici un lucru vrednic de povestire” sau „Acest Ermia-dis n-au făcut nimic vrednic de povestire cu Iudeii”) și evenimentelor majore. Sigur că selecția îi era impusă de caracterul lucrării. Disponibilitățile scriitorului poț fi izolate prin cercetarea evantaiului informațiilor pe care înțelege să le rețină și să le facă accesibile cititorului și prin sondarea tilcurilor propuse acestor informații o dată cu topirea lor în narațiune. În această perspectivă, povestirea îmbracă uneori forma relatării concise, atentă doar la elementele fundamentale (de pildă: „După potop s-au început patru împărății: despre răsărit împărăția asirianilor, intru care au împărățit Vil; despre apus împărăția sibilei, intru care au împărățit înții Eghiale; despre miazănoapte împărăția schithilor, intru care au împărățit Darie; despre miazăzi împărăția eghiptenilor, intru care au împărățit Menefia...”), după cum alteori se poate restringe la dimensiunile unei notații succinte ori poate deveni discurs amplu. Lectura „coloanelor” pe care este dispus textul produce interesante efecte de interferență, neignorată, probabil, de autor. După cum, la fel, știerea este voit „încărcată” cu secvențe de subtilă interpretare hermeneutică (numele de persoană l-au atras cu deosebire, Antim oprindu-se adesea spre a dezvălui semnificațiile unui inventar onomastic oricum exotic pentru cititorul român), de critică istorică (cu date furnizate de compara-re izvoarelor) ori de pură „informare științifică”. Antim (care nu uită într-un rînd să amendeze drastic pretențiile de astronomi consumați emise de chaldeeni) pare a fi fost îndeajuns de bine familiarizat cu teoriile privitoare la măsurarea timpului. Mereu atent la cronologia așiată de propriul text (el semnaleză nu o dată nepotriviri între numărul anilor promovat de Scriptură și datării operate de istorici), scriitorul își îngăduie rafinări prilejuite de cite o afirmație ce i se pare potrivită pentru comentarii. Găsește o asemenea afirmație la Strabon: „Stravon gheografu zice cum că în anul în care au grăit Dum-nezeu cătră Noe tot într-aceiași au început și corabia și o au sfîrșit și au și intrat într-însa” și introduce un comentariu savant în marginea unei chestiuni de astronomie, opinia gheografului antic devenind astfel pretextul unui excurs surprinzător doar pentru cel ce nu are știință de digresiunile similare din Didahii: „Cade-să a ști că anul iaste în doaz feluri: iaste anul soare-lui, carele în 12 luni își face călătoria sa, și acestui an urmărm noi, și iaste și anul lumii, carele cu 12 încunjurături ale ei, își vine la locul său. Însă anul lumii iaste mai mic cu 11 zile, decît al soare-lui. Iară de vei vrea să faci și anul luminiîntocma cu al soarelui, cele 11 zile ce au rămas din micșorarea anului ce am zis mai sus, le adaogi la începutul crugului celui dintii al luminiî; și așa, cu acest mijloc, iaste aminduror lumini-lor anul tot întocma. Drept aceia, de vreme ce la 27 zile a lumii a doaz au intrat Noe în corabie, iarăși într-aceiași zi, împlîindu-se anul soarelui, au eșit...” (fila 5, col. II).

Chipurile Vechiului și Noului Testament par a aduce în literatura românească un alt Antim. Este într-adevăr nouă această ipostază a autorului de picto-literatură, dar, cercetată cu atenție, ea se arată a fi perfect complementară „aparitiilor” definite de celelalte scrieri. Lîngă capacitatea, dovedită, de a-și asuma niște tradiții — cele ale scrisului românesc — spre a le preforma în substanță (ca în Didahii) ori doar ca alcătuire exterioară, Antim Ivireanul așează acum puțința de a inova integral, de a „proiecta”, într-un duh care domina epoca, o „specie” plasabilă în acel spațiu al mișcărilor proteice — baroc prin excelență —, al combinațiilor dintre limbaje, al prefacerilor, al întrepîrînderilor spectaculoase.

Dan Horia Mazilu

cola scrib și iluminator de manuscrise atestat), acesta a lucrat sub privegherea atentă a mitropolitului, dînd făptură ramificatei structuri concepută de el și resentînd ideea consultării unor surse variate. La fila 6v, de pildă, „arca lui Noe” este imaginată în două maniere, potrivit descrierilor lăsate de Beda venerabilul, Strabon și Sf. Augustin. Legendele însoțitoare trimit exact: „Aceasta iaste însemnarea lui Vid și a lui Stravon, gheografilor” și „Aceasta iaste însemnarea lui Avgustin”.

Biblia nu a constituit singurul izvor folosit de Antim pentru elaborarea sa — un text cursiv, stimabil, cu izbînzii lesne de observat în planul narării și mai cu seamă în cel al „reducției” epice, pentru că, în circumstanțele impuse de cronologia pictată, povestirea trebuia să „retranscrie” lapidar legende uneori de mare întindere. Gabriel Ștrempel a dovedit peremptoriu că Ivireanul s-a slujit de cărți de istorie ale unor scriitori din vechime (pe unii autorul îi și menționează), că a cercetat mai ales cronografe și că a apelat, în fine, și la alte izvoare, cum ar fi atât de frecventele istorisiri apocrife. Chiar la începutul cărții, într-o Povestire pre scurt pertru zidirea lui Adam (în cuprinsul căreia sînt pomeniți și unii dintre autorii la care Antim va recurge constant: „istoricul Filon” [Philon], „Stravon istoricul” [în alte locuri Strabon este arătat a fi fost „gheograf”], „Iosip istoricul” [Josephus Flavius]), își face loc legenda apocrifă despre lemnul crucii. Deși Antim — teologul se îndoiește de veridicitatea faptelor istorisite în această legendă, Antim-scriitorul o introduce totuși în text, căci ea aducea neîndoieinic culoare: „Pre acest Sith zic unii, cum că l-au trimis Adam cînd s-au bolnăvit, să meargă în Raiu să-i aducă din lemnul vieții, dară nu i s-au dat voe, ci numai i-au dat îngerul lemn de finic. Și cînd s-au întors înapoi au găsit pre Adam mort și au sădit lemnul acela la mormîntul lui Adam, de spre cap, carele s-au făcut copaci mare. Și după aceia, zic istoriile, să-l fie pus Solomon la lucrul curților lui ce au făcut, pre carele zic să se fie

tuia s-au făcut, de Palamid, slovele elinilor” (alcătuitorii alfabetelor l-au interesat cu deosebire pe Antim; ceva mai înainte îl indicase pe Enoch drept inventator al celui dintii sistem grafic; la fel nu-l va uita pe „Carmentie”, cel care „a izvodit slove latinilor”) și „În vremea aceasta s-au izvodit danțul în Elada”. Vor fi semnalați evenimentele importante țînd de istoria științei („Pre vremea aceasta s-au rînduit de elini numărul anilor, care să chiamă Olimbias”) ori de istoria politică (Antim comunică, de pildă, fundarea Romei la „leat 4459”, urmările primului triumvirat sau domnia lui Octavianus Augustus, prilej cu care este inserat un alt apocrif — precizarea Sibilei privind nașterea lui Hristos), co-respondențe cronologice mai însemnate (despre „Priamos” care „împărăția la Troada” în timpul lui Thola, adică la

Un poet al culorilor

S-a vorbit mult, și încă se mai comentează și azi prin cercurile pictorialor, despre „ciucurentism” și adeptii lui. Ceea ce vrea să însemne, că există o linie estetică, ce a aparținut marelui pictor care a fost Alexandru Ciucurencu, și care a jalonat în arta plastică românească contemporană un fertil traseu al prozelitismului artistic.

Care sînt caracteristicile acestei „scoli” nedecarate de pictură (de la care, iată, se revendică astăzi numeroase personalități actuale ale sevaletului), este mai greu de deslușit în termeni obiectivi. Întreprindere la fel de anevioasă și riscantă ca și în cazul abordării „babismului”, cealaltă alternativă didactică ce a promovat în rîndul mai tinerelor generații de artiști ai penelului o metodă distinctă și valoroasă de deprindere a meșteșugului, dar și o înaltă știință de modelare a spiritului creator. Oricum, memoria noastră reține dreptul la existență ce și l-a impus personalitatea artistică a lui Ciucurencu, unul dintre maeștrii de necontestat ai picturii românești.

A fost printre cei dinți care a cercetat, pînă la ultimele consecințe, picturalitatea realizată exclusiv prin mijlocirea sintezelor cromatice. Ciucurencu a fost posesorul unei reține cu o acută percepție a solarității. Simțul lui cromatic l-a împins pînă spre teritorii unde alăturările cele mai nefirești au devenit posibile. Este, în acest sens, promotorul indiscutabil al unei poezii insolite a materiei colorate, într-un efort remarcabil de a innobilă suprafața unei pinze cu valorile de lumină și culoare, pe care inefabilele retorte ale naturii le secretă fără încetare. Ciucurencu a trăit frenetic această exuberantă revărsare a realului, în toată vibrația lui cromatică, peste teritoriile imaginarului, pe care le-a subjugat intrutotul. Observația este valabilă, desigur, în pictura ce are drept temă un peisaj sau o natură moartă. Și

la acestea ne vom referi cu precădere, compozițiile sale fiind de cele mai multe ori tributare subiectului semnificativ contextului politic ori istoric ce-l impunea. În asemenea situații, maestrul își proba exemplar știința elaborării unei lucrări, punînd în operă resurse plastice deplin stăpînite.

Insemnele originalității viziunii sale plastice sînt redade de lirismul tonurilor folosite, de subtilul ritm și succedaneu al suprafețelor de culoare în compunerea efectului de perspectivă și, mai ales, de claritatea discursului plastic susținut cu mijloace de o mare simplitate și consistență picturală. Lumina traversează ca un fluid întreaga materie pusă în cadru, dînd relief formelor și transparentă planurilor dintre ele. Desenul este sugerat doar, funcția lui pîrînd secundară, dar tocmai în aceasta constă meritul artistului, care creează un efect de dizolvare, de topire a imaginii într-o rețea de conture evanescente. Ciucurencu este, în această privință, un maestru al luminii continue și difuze. Nu stridentele de culoare, nu senzualitatea tonurilor, nici acordurile severe dintre tenele cromatice nu-i sînt pe potrivă. Artă lui se definește, înainte de toate, prin prospețimea juvenilă a luminii care irumpe din pastă, stare ce declanșează o bucurie reală și desfătătoare a percepției vizuale. Pictorul nu-și provoacă privitorul la dialog, ci îl atrage persuasiv în ritualul genezei artistice.

Oricine se află în fața unei pinze de Ciucurencu simte plenitudinea trăirii poetice, pe care i-o însușă creația pictorială. Este, așadar, un raport de intensă participare spirituală, datele senzoriale care amendează, totuși, opera plastică fiind distilate în serii de impresiuni, ce compun un cadru de pronunțată interpretare subiectivă a pretextului real. Probabil că și acesta este un motiv pentru care lucrările lui Ciucurencu, îndeosebi cele din anii ultimei perioade de creație, au avut o largă audiență la toate categoriile de privitori. Pictorul a reușit

nu atît o operă de largă accesibilitate, cum s-ar traduce la o analiză sumară, cît un concept pictural care l-a delimitat ferm de orice exprimări manieriste ori experimentaliste. Dar nici un conformist nu s-ar putea spune că a fost Ciucurencu, de vreme ce creația lui ne oferă destule argumente ale neliniștii sale creatoare. Deși, în cazul său, este greu de atribuit calificativul de inovator, premisa lui estetică întemeindu-se, mai degrabă, pe puritatea stilului în discursul plastic, și pe sinceritatea totală a relației cu universul real. Ceea ce notează artistul în pinzele sale (și stau măturie în acest sens, sutele de schițe și versiuni de atelier) are densitatea unui eseu sintetic, și esențial asupra impresiilor, pe care i le furnizează realitatea imediată. Pentru că pictorul și-a format, prin educație și exercițiu tenace și îndelung, o capacitate de rezoluție plastică fără egal în pictura română pînă la el. Lirismul

său își are obîrsia și în această intensă subiectivizare a demersului plastic pe care îl întreprinde.

Tocmai o asemenea facultate de a discerne dintr-un univers polimorf și divers elementele de fascinație adresate direct ochiului, printr-o rafinată arhitecturare a sugestiilor de ordin spiritual și afectiv (convertite plastic, se înțelege), au atras în jurul picturilor sale atît de numeroși iubitori de artă. Și nu numai atît, de vreme ce metoda sa artistică, atelierul și crezul său estetic au devenit, în timp, surse didactice de o apreciabilă valoare.

Ciucurencu ne aparține prin timbrul unic al rostirii lui plastice, grație căruia lumina capătă densități minerale, iar tot ceea ce este pămîntesc se înalță, prin penelul lui, în eteratele imperii ale desfătării spirituale.

Corneliu Antim

muzică

Cu René Leibowitz de la Bach la Schönberg (1)

„...l'histoire de la musique c'est l'histoire des hommes qui ont fait la musique”.

Un titlu ca acela folosit de muicologul René Leibowitz — *L'evolution de la musique* — pentru una din cărțile sale cele mai interesante, poate sîrni, cel puțin în mine, o oarecare neliniște. Poate sugera o plimbare cu dialectica pe drumurile muzicale europene. Nu e un simplu joc de cuvinte, ci, mai degrabă, o aluzie la imaginea coregrafică a termenului de evoluție ca deplasare prin mișcări largi, cu o anumită lentoare. Posibila obiecție la gîndirea unor relații cauzale între diferitele etape ale istoriei muzicii este eliminată chiar de la început. „Compozitorul nu caută să facă mai bine (s.n.) decît predecesorii săi, ci să facă altfel (s.n.)”. El împrumută, însă, „instrumentele” compoziționale existente fără de care noutatea pe care o propune el ar fi lipsită de coerență, datul fundamental. Autorul ignoră în acest punct faptul că plaja semantică a conceptului de coerență este una la „tonaliști” și alta la „atonaliști”. Analiza sa se oprește la Schönberg, la ceea ce el numește sinteza tonalității — *monotonalitatea*. Pe de altă parte, cercetarea muzicii prin muzicieni nu se face — și e bine așa — dintr-o perspectivă biografică, ci de idei. Refuzînd stilul muicologic scientist, prin care se creează o distanță prea mare între subiect și obiect și pe cel opus, al atitudinii estetice, adoptînd, între cauzalitate și imanentism, o atitudine fenomenologică, René Leibowitz se folosește însă de rigoarea și intuițiile celor două sisteme.

De ce „istoria” sa începe de la Bach și nu de la madrigaliștii Renașterii este greu de spus. Cu atît mai mult cu cît acestia, într-un sens mai general, prefigurează nu numai ideea de tonalitate, de „centru sonor”, ci și pe aceea de „monotonalitate” pe care o vede autorul la Schönberg.

Foarte exactă mi se pare plasarea lui Bach între spiritul medieval (contra-

punctie) esoteric, inițiatie și cel al omului modern, analitic, între sintezele „închise”, „definitive” (Ofranda muzicală, Clavecinul bine temperat) și cele „deschise” în permanență progresului, inovației (spiritul armonic). Dacă de obicei asociem contrapunctul ideii de orizontalitate și armonia celei de verticalitate, Leibowitz inversează raporturile privind însă din perspectiva unei „gramatici” a muzicii. Scriitura armonică folosește conceptul *variației dezvoltătoare* (introducere — prima temă — tranziție — a doua temă, etc.), iar cea contrapunctică pe cel al *multiplicității superpozițiilor* (în canon și fugă „...on superpose constamment une nouvelle entre du thème a l'entree précédente”).

Greu, imposibil de acceptat, însă, ideea unei maniere bachiene „relativement primitive encore” datorate, spune muicologul, rarelor și puțin marcatele contraste. Ce-ar fi de spus atunci despre Debussy? E o abatere aici de la premisele, cred, eu, valabile ale cărții.

Oricum, demonstrația cea mai interesantă — pe texte — este aceea de-a arăta în ce măsură contrapunctul lui Bach își păstrează puritatea fără ca muzicianul să piardă conștiința armonică, absolutul control asupra „întregii serii de evenimente muzicale”.

Valentin Petculescu

t.v.

Venim, domnilor, cu voi!

Punîndu-mi eu niște întrebări de pildă pentru ce rămîne *Actualități* cea mai nerovantă emisiune a televiziunii? am dibuit un răspuns urmărind o emisiune de divertisment și încercînd să fac o paralelă. Ca la școală. Din ce motiv, deci, mi se pare neconvingătoare și lipsită de miez emisiunea (totuși!) cea mai importantă și, pe de altă parte, mă amuză jucăria numită *Veniți cu noi pe Programul doi*? Doar există destule asemănări între cele două. Prostii, stîngăcii, gafe apar și într-un loc și în celălalt. Apoi, suratele își caută un chip — și e firesc să nu-și fi găsit încă. Cine știe ce adevăruri nu-și găsesc loc nici în severa emisiune de actualități, nici în sprintena emisiune de divertisment tineresc. Și atunci? Atunci, s-o luăm pe rînd și să numărăm pe degete diferențele.

(Și găsesc aci locul s-o evoc pe răposata bunică-mă. Și degetele ei. Avea cancer, ridea tot timpul, cînd nu gemea și se scuza cuvințios c-a gemut, și mă rugase să-i cumpăr un aparat de radio. I-l luasem. Îl ținea tot timpul deschis — somn nu mai avea — și din cînd în cînd se răslea la el, cu sau fără ris: „Minți, mă, minți!” Și-i făcea un semn amenințător cu un deget. Nu se speria biata cutiuță de-o biată bătrînă — femele cam de zece ori mai inteligentă decît mine, de pildă, sau decît amărății de crainici care făceau și ei propagandă, că doar pentru asta erau plățiți. Iarși o firtisea cutiuța pentru marile ei realizări în cîmpul muncii și iar țipa bunică la ea: „Minți! Nu vezi că minți? Nu țî-e rușine să mă minți așa, de la obraz?” Cum o să-i fie rușine cutiuței? Ea își vedea de treabă. A continuat să sporovăiască solemn și după ce degetele au înțepenit, și după ce glasul muștrător s-a mai făcut auzit doar de sub pămînt.)

Pe degete, spuneam. Cu unul, cu arătătorul, mi se pare că am și terminat. Prima diferență: cel de la *Actualități* pretind că știu și că spun tot adevărul (nici de știut nu-l știu, darămite să-l spună! Îl știe cineva?), în timp ce vicioasa babilonie de pe Programul doi nu se dă mare, nu face pe grozava, adună un mîncuș de tineri (talentați sau ba) și încearcă să-i facă să se simtă bine: muzică, dans, jocuri, concursuri, cit în-cap și în mare grabă. Cu haz. Cu șarm și cu șart. Fără dorința de-a ne lămuri cum stăm. Cu dorința de a ne învăța, dimpotrivă, nu să stăm ci să dansăm. Să și dansăm, de ce nu?

Alt deget. Nu al doilea, ci direct al șaselea de la mina stîngă. Degetul cu chichirez. Îl ascultăm pe solemnul crainic care, după ce ne spune ce-a mai făcut „primul ministru al guvernului” (ca și cînd ar exista și prim-miniștrii ai grădinițelor de copii), traduce, inteligent foc, exact acel fragment dintr-un interviu acordat de demnitar în care acesta afirmă că o să taie „în carne vie” (că nu eram destul de speriați și așa). Îi face acest mare serviciu, după care ne comunică vești glorioase din Tușnad — și altele mai puțin glorioase din balta Brăilei — și trece la știri externe. (Să fim drepiți: la acest capitol, *Actualități* au făcut reale progrese). Bun. Deci, lucruri importante și, cu siguranță, unele adevărate. Adevărul se strecoară și el pe unde găsește un loc liber... În acest timp (e un fel de a zice), *Veniți cu noi pe Programul doi* ni-i înfățișează pe simpatici săi prezentatori certîndu-se furcă (dezacordul) provine de la niște patine pe rotile, apoi împăcîndu-se și pupîndu-se. De altfel, mulți se sărută în aceste emisiuni ale virstei de douăzeci de ani. Fleacuri, nu? Și atunci, de unde senzația că adevărul (un adevăr modest și parțial) e de partea foarte junilor, de unde senzația de libertate (da, domnilor, de libertate! libertatea apare atunci cînd nu se mai spun vorbe mari despre domnia-sa...) pe care o dă emisiunea acestora — și nu *Actualități* care, mă rog... alte pretenții! Ei bine, tinerii emoționați și emoționați nu deschid expoziții de certitudini absolute, ci se comportă firesc: își pun întrebări, se îndoiesc, se întristează sau rid. Ce mare lucru! Divertisment, nu? Ba, protestează degetul meu, uite că e mare lucru! Această emisiune este, în mod evident, gîndită de un om cu cap și care știe ce vrea; nu-i cunosc numele. În timp ce *Actualități*, e tot atît de limpede, sînt supravegheate atent de o mulțime de capete care, asta se simte, nu se înțeleg între ele. Normal o fi, dar ce ne facem cu bietele rezultate? În emisiunea de divertisment e adesea o dezordine reală și simpatică, iar în *Actualități* pînă și dezordinea e „aranjată la mare fix”. Cu stăif. Poate că se va găsi cineva care să ia friiele și să le țină strîns, pentru că, iată, uneori, zece capete care se contrazic duc la un rezultat paradoxal: inteligențele nu se adună, ci se scad una dintr-alta. În încheiere, tot bunica. Dragii mei prezentatori de la emisiunea *Actualități*, voi continua să vă ascult, pentru că, totuși, roștiți din cînd în cînd fraze importante. Dar vă roagă bătrîna: cînd știți adevărul, spuneti-ni-l și nouă. Cînd nu-l știți (cînd vă îndoiiți, cînd sinteți nesiguri...), tăceți, oameni buni! Sau, dacă nu se poate altfel, amintiți-ne că vă îndoiiți, că sinteți nesiguri... Nu e mai cîștit așa?

Florin Mugar

Periplu bine ancorat

Punctul culminant în *L'Espoire du monde**) (Speranța universului) rezidă în talentul cu care romancierul pecetluiește un traseu existențial cu magia scriiturii. Bine menajat la început, experimentul, de fapt o variantă de trecere de la normalitate la refuzul ei, de la eclipsă la destrămarea și absență, devine, progresiv, explicitarea unor acute discordanțe psihologice. Pe măsură ce în plan interior personajul consumă dreptat o dramă a secătuirii speranțelor, în afară psihoza câștigă teren.

S-ar părea că avem acces la boala prin care a trecut cu mult timp în urmă însuși artistul, azi în vîrstă de 65 de ani; astfel, narațiunea, conține pe caracterul ei de mărturisire dar și de implozie al unui trecut resuscitat de protagonistul ce vorbește pentru observatorul instituit să îl divulge pe omul în suferință. Este una cauzată de pierderea femeii iubite, Laura, într-un stupid accident. Din acest moment, modesul avocat Jean-Marie Gobel nu se mai concentrează, începe să coboare în irațional, face ucenicia singurătății apăsătoare, intră pentru di-

verse stagii de internare în sanatorii psihiatrice, suportă, cu un cuvînt, chinul. Un chin ce înseamnă nesiguranță, eșec, tentația rememorării confuze, îndoiala că este predestinat unei salvări de vreme ce simte că este antrenat în terapii dezastruoase. Iar la capătul lor, punctat cînd de monolog interior, cînd de situații de dosar medical, cu fișe de nevroză calificată, dar și de viziuni sfișietoare, romanul (nu o dată reclamiind trimiteri la o altă carte a lui J.-Cl. Fontanet, *Mater Dolorosa*) urcă panta ca să îl întoarcă pe cititor spre aventura eului, cel care se scrie cu majuscula omenescului.

Cartea aparține, desigur, acestuia, îl filtrează, scrupulos, într-un fel îl învață să se remarce. Textul se propune drept o țesătură de anticipări și retroproiecții ale unei mari libertăți narrative. Internat în clinica de la Bel-Air, Gobel este pe rînd pacient răbdător și sinucigaș, erou și victimă, atent cu sine, halucinant și halucinant. Evenimentele regresivii în amnezie și descurajare au un mers organic. Dispariția Laurei vine din amintire ca să împospăteze o prezență, una determinantă pentru degradingolada so-

țului nemîngîiat. Va mai trăi acesta dacă îl separă de femeia lui tot ce îi unise? Numai muzica fusese o soluție pentru elanurile lor comune? Acum, melodii de Mozart, Beethoven, Schumann, acorduri lirice din Baudelaire, Nerval sau Eluard, suspendă ordinea vieții, întîrzie îndoliate, iau o dimensiune cosmărescă. Gobel suferă opresiunea anxietăților pe care bucuriile de odinioară știau să le concilieze cu bizarul. Clienții descumpăniți de absențele avocatului, bolnavii intrigați ori pur și simplu extrem de agitați din jurul lui recompun climatul alienării, după ce, în paralel, îl aflasem pe cel carceral și acesta ireversibil o formă de degradare și marginalizare.

Cu siguranță, Jean-Claude Fontanet este relevant pe latura transformării insului atins de boală într-un personaj cu blazon elocvent. Convențiilor sociale, autorul le opune dreptul complicațiilor de extremă gravitate, înțese ca tot atîtea însemne ale transparenței omenescului. Umanul ca supremă valoare terapeutică. Teroarea căderii în maladii din motive de alienare mentală trecătoare nu face decît să sporească miza unei cărți integral concepută, ca mod de scrutare a tot ce umilește prin suferința subiectivitatea, echilibrul, demnitatea memoriei ostentivă prea de timpuriu de răul crunt, tenebros, bintuit de fantasmagoriei, deformări și dereglări.

Complicitatea cu ele, ia într-un mod paroxistic alura explorărilor niciodată groțesti, excesive, în schimb atît de defintorii pentru valoarea, pentru efectul anxiilor. În întuirea justă a tărîmului predilect al lui Fontanet, mereu inclinat să intre în subteranele nefericirii, lectorul aduce gustul pentru pîripetii, cu împotrivirea la senzaționalul facil și sadic. Să vedem în contribuția lui o supunere și o reacție. Supunere la consecințele temei, reacție la prioritatea, pe care o afirmă atari delicate subiecte, incommode, singulare, admirabile pledoarii pentru întregul adevăr al naturii noastre surprinsă în radicalitatea ei contrastivă.

Chiar dacă spațiul propriu acestei

proze are drept loc privilegiat sfișierea, orientarea ei de principiu nu adoptă fantasticul. Acel fantastic plasat în interiorul „nevăzutului”. Este mai degrabă un realism al transpoziției sub forma investigației incisive, un realism încercat de tragicul traversărilor printre fantasmă.

Cu gîndul la cealaltă carte a lui Fontanet, *Mater Dolorosa*, la fel de bine primită de critică, inclîn să cred că personajul-victimă are de suportat presiunea obsesionalului insinuat ca protest față de lume. De altfel, Gobel nu rîvnește să evadeze din lumea lui și să se instaleze în cea a fratelui său medicul, persoană ajunsă, asigurată, cu deprinderi cit se poate de normale. Ieșirea „din ființă” ar fi atît de inclicată, încît de s-ar adevări ne-ar proiecta în social — meschinăria reacțiilor comune.

O lume nepurificată pe care intențional scriitorul o ocolește și pentru că efluviile volatile ale acesteia sînt mai slabe în contrast cu dedesubturile infricosătoare ale universului stăpînit de puteri inhibitive.

Abusul fosforescent menajează, în aceste condiții, o surpriză. Fontanet iubește muzica, drept care și eroii săi stau sub puterea ei regeneratoare. De puține ori sunetul armonios a fost promovat la rang de vrăjît resort lăuntric cum este cazul cu *Speranța universului*, a opta carte într-o carieră întreruptă de internări în clinici și punctată de fericite întoarceri la masa de lucru.

Neadaptatul, rînitul Jean-Marie Gobel și ceilalți pacienți din azilul existenței lor precare, luptă pentru a ieși din pierzanie. Eșecul sau succesul demersului îi înrudește. Ca și tortura psihopatiei din mrejele căreia încearcă să se elibereze.

Povestea stranietății acestor făpturi este cea a unui peisaj nocturn către care bezna tutelară întinde brațe acaparatoare.

Henri Zalis

*) Jean-Claude Fontanet, Editions L'Age d'homme, 1990.

RYSZARD KAPUSCINSKI

ÎMPĂRĂTUL

TRONUL (5)

Dar pînă și asemenea oameni ar trebui din cînd în cînd să reflecteze asupra comportării lor. Un asemenea moment a venit acum, cînd după cuvintele lui Svarzini am remarcat că Teferra a pîlit, s-a aplecat și a început nervos și incurcat să spună ceva, din care — pînă la urmă — a lăsat să se înțeleagă că dacă îl vom denunța, împăratul va ordona să i se taie capul. A tot repetat acest lucru. Și grupul nostru s-a divizat. I-am agitat și pe alții să-l lăsăm în pace, ca să nu avem un om pe conștiință. Majoritatea a fost de aceeași părere și, în final, am hotărît că în conurbirea cu împăratul vom evita acest subiect. Teferra a ascultat discuțiile și rezultatul lor ar fi trebuit să-l bucure, dar ca fiecare Amhara era și el în felul lui neîncrezător și bănuitor. Aceste trăsături ieșeau la iveală mai ales în contactele cu străinii: s-a despărțit deci de noi și abătut și doborât. Și iată-ne a doua zi leșind de la împărat distinsi cu medalioane de argint purtînd însemnele sale. Maestrul de ceremonii ne conducea printr-un coridor lung spre ușile frontale. Lingă perete se afla Teferra în poziția în care inculpatul primește o condamnare gravă din partea tribunalului. Pe fața căzută îi curge sudoarea. — Teferra! — a strigat distrat Svarzini — te-am lăudat mult (ceea ce corespundea adevărului). Vei fi avansat! Și îl bate pe umeri ce se cutremurau.

Apoi, cit a mai trăit, îl vizitam de fiecare dată cînd mă aflam la Addis Abeba. Și după înălțurarea împăratului a mai lucrat un timp căci — spre norocul lui — a fost alungat de la palat în ultimele luni ale domniei lui Haile Sellasie. El și cunoștea pe toți oamenii din suita împăratului, iar cu unii era chiar înrudit. Ca orice Amhar care prețuiește vitejia, știa să își arate recunoștința, străduindu-se pe toate căile să ne răsplătească pentru că i-am salvat atunci viața. La scurt timp după detronare, l-am întîlnit pe Teferra în hotelul „Ras”, în camera mea. Orașul trăia euforia primelor luni ale revoluției. Pe străzi aveau loc manifestații gîlăgioase, unii sprijineau guvernul militar, alții cereau demisia lui. Coloanele mergeau cerînd reforma agrară și judecarea fostei echipe. Se mai cerea ca săracilor să li se împartă averea împăratului. Străzile se umpleau încă dis-de-dimineată de gloate înfierbîntate, izbucneau bătăi, conflicte, zburau prin aer pietre. Atunci, în cameră,

i-am spus că aș dori să mă întîlnesc cu oamenii împăratului. Teferra era mirat, dar a fost de acord să ia asupra lui întîlnirile. Așa am început escapadele noastre ce trezeau bănuiele. Eram o pereche de colecționari ce își doreau să dețină imaginile condamnate la distrugere, pentru a face din ele o expoziție a vechii arte de a conduce.

Aproximativ în același timp a izbucnit nebunia feteșei, care mai tîrziu a crescut la o dimensiune nemaîntîlnită în lume, iar victimele acesteia am devenit noi toți — oamenii vii, independent de culoarea pielii, vîrstă, sex și avere. Feteșă este un cuvînt amhar, care înseamnă revizuire. Deodată toți au început să se revizuiască reciproc. Din zori și pînă în noapte, uneori zi și noapte, pretutindeni, fără răgaz. Revoluția a divizat oamenii în tabere și a declanșat lupta. Nu existau baricade sau tranșee, nici alte linii clare de demarcație și de aceea fiecare om întîlnit putea fi un dușman. Această atmosferă de amenințare generală era întărită și mai mult de bănuiala bolnăvicioasă pe care o nutrește fiecare Amhar față de un alt om (de asemenea, față de un alt Amhar), pe care nu ai voie niciodată să-l crezi pe cuvînt, să contezi pe el, căci intențiile oamenilor sînt rele și false, oamenii sînt conspiratori. Filozofia Amharilor este pesimistă și tristă, de aceea privirile lor sînt abătute, deci atente și penetrante, avînd chipurile serioase, cu linii grave, rareori încercînd să zîmbească.

Toți au arme și le plac armele. Bogații aveau la curte arsenale întregi și armate proprii. În locuințele ofițerilor puteau fi văzute asemenea arsenale ce cuprindeau: colecții de pistoale, lăzi de grenade. Numai cu cîțiva ani în urmă pistoalele se cumpărau în magazine, ca orice altă armă — era suficient să le achiți costul, nimeni nu întreba de nimic altceva. Armele vechi erau proaste și deseori foarte vechi — diferite puști, flinte, pușcoace, puști de vîntătoare, muzee întregi purtate în spate. Majoritatea acestor obiecte antice, nu mai sînt folosibile, căci nimeni nu mai produce muniții pentru ele. De aceea la tîrg glonțul este uneori mai scump decît pușca, muniția este pe piață cea mai scumpă valută, mult mai căutată decît dolarul. Căci ce-i dolarul? — dolarul este o hîrtie, iar glonțul îți poate salva viața. Datorită glonțelor, arma noastră capătă un sens, iar noi căpătăm importanță.

Viața omului — ce valoare are? Celălalt om există numai dacă ne pune piedică. Viața nu înseamnă prea mult, cu toate că e mai bine să-i fie luată dușmanului înainte de a ne înfige el pumnalul. În fiecare noapte aveau loc schimburi de

focuri (la fel și în cursul zilei), apoi pe străzi zăceau înșiși morții.

— Negușii — îi spun șoferului nostru — trag foarte mult. Asta nu e bine. Dar el tace, nu-mi răspunde nimic, nu știu ce gîndește. Sînt obișnuți ca din orice motiv să scoată pistolul și să tragă.

Să omoare.

Poate ar fi bine și altfel, poate s-ar putea și fără asta? Dar ei nu gîndesc așa gîndul lor nu merge în direcția vieții, ci a morții. Mai întîi discută liniștit, apoi începe disputa, cearta, iar la urmă se aud împușcături de arme. De unde atîta îndîrjire, agresivitate, ură? Și totul fără a reflecta, fără o clipă de judecată, fără nici o reținere, cu capul direct în zid.

Deci pentru a stăpîni situația și a dezarma opoziția, autoritățile au trecut la o feteșă generală. Sîntem necontenți, neîntrerupt revizuiți. Pe stradă, în mașini, în fața casei (și în casă), în fața magazinului, în fața poștei, înainte de a intra în birou, în redacție, la biserică sau la cinematograful. În fața băncii, la restaurant, în piață, în parc. Fiecare ne poate controla, căci nu știm cine are dreptul să facă aceasta și cine nu, și este mai bine să nu întrebăm, căci aceasta înrăutățește situația. Mai bine să te predai. Cineva ne revizuieste într-una, niște tipuri jepelici, cu bețe, nu spun nimic, ne opresc doar și își ridică miinile arătîndu-ne că și noi trebuie să ne ridicăm brațele — ceea ce înseamnă să luăm poziția de a fi revizuiți, și atunci încep să scoată totul din mape, din buzunare, se uită, se miră, se încruntă, încep să dea din cap, se sfîtuiesc, apoi ne controlează pe la spate, pe burtă, la picioare, în bocanci. Ei și ce? Nimic. Putem merge mai departe,

la următoarea ridicare a brațelor, la următoarea feteșă. Numai că următoarea poate fi la cîțiva pași mai departe și atunci începe totul de la capăt, căci feteșele toate nu se insumează într-o purificare o dată pentru totdeauna, într-o dezvinovățire sau într-o iertare a păcatelor, noi fiind obligați ca de fiecare dată, la cîțiva metri, la cîteva minute, să ne purificăm din nou și din nou, să ne dezvinovățim, să fim iertați de păcate. Cele mai obositoare sînt feteșele pe drumuri, cînd călătorești cu autobuzul. Zeci de opriri, toți coboară, toate bagajele deschise, dezmembrate, întoarse, întinse, frîmintate, sifonate. Noi percheziționări, pipări, cu lucrurile răscolite și sifonate. Urmează în autobuz presarea bagajelor, care au crescut ca niște cozonaci, iar la următoarea feteșă se ia totul de la capăt, aruncatul cu piciorul a toalelor, a coșurilor, a roșiilor și a oalelor (locul arată ca un bazar întins haotic pe lingă drum) urmînd căutatul în toate felurile. Feteșele îți produc atîta silă că la jumătatea drumului am dori să ne întoarcem, dar cum să te întorci, să rămîi în cîmp, pe muntele gol, să rămîi pradă bandiților? Uneori feteșele cuprind cartiere întregi și atunci chestiunea e gravă. Asemenea feteșă sînt făcute de armată, care caută depozite de arme, tipografii clandestine și anarhiști. În timpul unor asemenea operații se aud focuri de armă și apoi se văd morții. Dacă cineva nu-i atent — cu toate că ar putea fi cit se poate de nevînovat — și dă peste o asemenea acțiune, trăiește momente grele. Atunci se merge încet, cu brațele ridicate în sus, de la o feavă a puștii la alta, așteptînd sentința. Dar cel mai des avem de a face cu feteșă efectuate de amatori cu care te poți obișnui și aapta. Mulți oameni fac feteșă din proprie inițiativă, ceea ce înseamnă un fel de raziie de răspuns, fiind o categorie de feteși singuratici, care acțiunează în mod individual, în afara planului general de feteșă organizată. Mergem pe stradă și deodată ne oprește un om necunoscut și își întinde miinile. N-ai ce face — trebuie să-ți ridici miinile, ceea ce înseamnă să iei o poziție de revizuire. Atunci el te pipăie, te caută prin buzunare și-ai apoi dă din cap în semn că putem pleca. Se vede că înainte ne bănuia de a fi dușmani, iar acum s-a eliberat de bănuiele și sîntem lăsați în pace. Putem merge mai departe, uitînd de incidentul banal. În hotelul meu unuia din portari îi place foarte mult să mă revizuiască Uneori, grăbindu-mă, fugeam repede prin hol și alergam la etaj, în cameră. Atunci el se lua după mine și înainte de a ajunge să răsucească cheia în ușă se strecura înăuntru și începea feteșă. Am și visat feteșele. Cum eram pipăit de niște miini negre, murdare, hrăpărețe, rapace, tîrtoare, dansatoare, răscolitoare, care apărau, sfredeleau, gidilau, stringîndu-mă de gît pînă mă trezeam lac de sudoare și nu mai puteam dormi pînă dimineața.

Dar în ciuda acestor adversități, mă duceam întruna pe la casele pe care Teferra mi le deschidea și auzeam glasuri despre împărat venînd parcă dintr-o altă lume.

Versiune românească de
Nicolaie Mareș

Un umanism ponderat

bare, care se pot împărți în două mari grupuri. Pe de o parte, ideea de națiune se construiește după modelul rasei: este o comunitate de „singi”, adică o entitate biologică, asupra căreia individul nu are nici o putere. Te naști francez, german sau rus și așa rămâi pînă la sfîrșitul zilelor tale. Înseamnă atunci că morții hotărăsc pentru cei vii, cum spuneau Barrès și Le Bon, iar prezentul individului este determinat de trecutul grupului. Națiunile sînt blocuri de nepătruns: gîndirea, judecările, sentimentele, totul diferă de la o națiune la alta. Pe de altă parte, apartenența la o națiune este gîndită după modelul contractului. Cîțiva indivizi, spunea Sicyès, hotărăsc într-o zi să fondeze o națiune; zarurile au fost aruncate. Sau, mai argumentat, se afirmă că apartenența la o națiune este un act de voință, o acceptare a angajamentului de a trăi laolaltă adoptînd reguli comune, gîndind un viitor comun.

Totul opune concepția națiunii — rasă și concepția națiunii — contract: una este fizică, cealaltă morală, una naturală, cealaltă artificială, una întoarsă spre trecut, cealaltă spre viitor, una înseamnă determinism, cealaltă libertate. Dar alegerea uneia dintre ele nu este simplă: oricine poate să simtă, intuitiv, că fiecare conține un oarecare adevăr și nenumărate lacune. Cum să împaci două lucruri opuse? Cea mai celebră încercare de a o face, aceea a lui Renan a fost un eșec: nu poți să înșiri, unul după altul, două „criterii”, atunci cînd al doilea îl anulează pe primul.

Antinomia celor două „națiuni” poate fi depășită dacă acceptăm să gîndim națiunea drept cultură. Ca și „rasa”, cultura preexistă individului, nu poți să treci la alta într-un timp scurt (asa cum schimbă cetățenia printr-un act de naturalizare). Dar cultura are trăsături comune și cu contractul: nu este innăscută ci dobîndită; chiar dacă această dobîndire este lentă, ea depinde în ultimă instanță de voința individului și ține de educație. În ce constă învățarea ei? Într-o stăpînire a limbii înainte de toate; într-o familiarizare cu istoria țării, cu locurile, cu felul de a fi al populației de origine, subintinse toate de o mie de coduri nevăzute (nu trebuie confundată cultura cu ceea ce se găsește în cărți). O asemenea învățare cere ani mulți, iar numărul de culturi pe care îl poți învăța în profunzime este restrîns. Dar nu e nevoie să te fi născut într-o cultură pentru a o învăța. Singele nu intră în discuție, nici măcar genele. De altfel nu toți cei care au cetățenia prin naștere au neapărat și cultura țării lor: poți să fii francez de origine și totuși să nu faci parte din comunitatea culturală.

Interpretarea națiunii drept cultură (care își are originea la Montesquieu) permite să fie păstrați simbulii de adevăr prezenți în conceperea națiunii drept „contract” sau drept „rasă” (ambele concepții au apărut după Montesquieu). Ea permite, de asemenea să fie ocolită antinomia dintre om și cetățean: aici, nu există altă cale spre universal decît cea care trece prin particular și numai care stăpînește o cultură anume are șanse să fie auzit de lumea întreagă. Să precizăm totuși, cultura nu este neapărat națională (ba chiar nu este așa decît în cazuri excepționale): este mai întii proprie unei regiuni, sau chiar unor entități geografice mai mici; poate să aparțină unui strat al populației, spre deosebire de alte grupuri din aceeași țară; poate, în sfîrșit, să includă un grup de țări. Un lucru e sigur: stăpînirea cel puțin a unei culturi este absolut necesară dezvoltării oricărui individ; aculturarea este posibilă și deseori benefică; deculturarea constituie o amenințare. Așa cum nu ai de ce să roșești că îi iubesci pe ai tăi mai mult decît pe ceilalți, fără ca aceasta să te ducă la comiterea unor nedreptăți, nu trebuie să-ți fie rușine de atașamentul pentru o limbă, un loc, un obicei: prin aceasta ești uman.

II. Ce se întîmplă atunci cu legitimitatea judecăților noastre și cum se poate rezolva conflictul dintre universal și particular? Ar fi bine să plecăm, aici, de la o idee comună în zilele noastre. În rezumat, ea spune că pretenția universalistă s-a dovedit, de-a lungul timpului, a nu fi decît masca pe care și-o pune etnocentrismul. Așa se face că ideologia universalistă este răspunzătoare pentru niște evenimente care figurează printre cele mai negre din istoria europeană recentă, și anume cuceririle coloniale. Sub pretext că răspîndesc civilizația (valoare universală mai presus decît oricare alta), citeva țări din Europa occidentală au pus mina pe bogățiile celorlalte și au exploatat numeroase popoare îndepărtate. Universalism a însemnat imperialism. Nu este de altfel singurul domeniu în care pot fi observate pagubele pricinuite de această ideologie: chiar în interiorul statelor, eterogenitatea a fost strivită în numele acelorai idealuri (pseudo-) universale. Iată de ce a venit vremea să uităm pretențiile universale și să recunoaștem că toate judecățile sînt relative: la un timp, la un loc, la un context. Relativismul acesta nu trebuie să se confunde nici cu nihilismul nici cu cinismul (respingerea oricăror valori); valorile sînt aici recunoscute, dar întinderea lor este limitată. Binele de astăzi nu este acela de ieri, și fiecare este barbar în ochii veci-

nului său; să știm să tragem concluziile care se impun, plecînd de la aceste evidente.

Concepția aceasta curentă, care are mai multe variante specifice, conține o serie de aproximări, simplificări și inexactități care pot să împingă, cu cele mai bune intenții din lume, la concluzii inacceptabile. Trebuie deci, dacă vrem să ajungem la un tablou de ansamblu mai satisfăcător (fără să renunțăm la condamnarea colonialismului), să luăm afirmațiile acestea una câte una.

Mai întii este inadmisibil să se afirme că universalismul constituie neapărat un etnocentrism, după cum este inadmisibil să se spună că ființele umane nu pot niciodată să se ridice deasupra interesului personal. O asemenea afirmație ultra-deterministă, care ne pune în imposibilitatea de a distinge între ceea ce este și ceea ce trebuie să fie, duce la absurd. Dar este tot atât de fals, de data aceasta nu pe plan teoretic ci istoric, că imperialismul colonial a fost legat intrinsec de ideologia universalistă. S-a văzut în paginile anterioare: politica de colonialism este gata să-și ia argumentele de oriunde, slujindu-se fără distincție de toate ideologiile, de creștinism ca și de anticlericalism, de naționalism, ca și de rasism; pe planul acesta ideologiile nu ne dau mobilurile acțiunilor, ci justificările adăugate ulterior, discursurile de legitimare pe care nu trebuie să le luăm ad litteram. Dacă ideologia universalistă apare în ele mai des decît altele, aceasta nu arată decît un singur lucru și anume că prestigiul său a fost mai mare decît al altora. Ideologia ca mobil (și nu ca muflare sau infrumusetare adăugate ulterior) este, așa cum am văzut, diferită: este vorba de naționalism, răspunzător de altfel și de celelalte războaie purtate în aceeași epocă, chiar între țările europene.

În al doilea rînd, nu este adevărat că deformarea etnocentristă ar fi singura, și nici măcar cea mai primejdioasă dintre deformările universaliste. Așa cum s-a putut constata, proiectul universal riscă să sufere două feluri de deturnare, una „subiectivă”, cealaltă „obiectivă”. În etnocentrism, subiectul își identifică, naiv sau perfid, valorile sale cu valorile în general, proiectează caracteristicile proprii grupului său asupra unui instrument destinat universalității. În scientism, dimpotrivă, valorile sînt găsite în afara sinelui, în lumea obiectivă — sau, mai degrabă, în este incredintată științei sarcina de a le găsi. Demersul scientist nu produce neapărat rezultate etnocentrice; dimpotrivă, deseori, el este folosit pentru a constrînge mersul propriei societăți în care ia naștere. Scientismul este, astăzi, mai primejdios decît etnocentrismul, fie numai și pentru că nimeni sau aproape nimeni nu este mîndru să se declare etnocentrist (mai degrabă sînt demascați etnocentristii), în timp ce apelul la știință înseamnă sprijinirea pe una dintre valorile cele mai sigure care există în societatea noastră. Pentru a vedea că pericolul acesta nu este numai potențial, ajunge să ne amintim că cele mai ucigătoare regimuri din istoria nu prea îndepărtată, stalinist și hitlerist, s-au referit și unul și celălalt la o ideologie științistă, justificîndu-se prin apelul la o știință (istorie sau biologie).

În al treilea rînd, relativismul, prezentat, ca o soluție-miracol la toate problemele noastre, nu este deloc așa. Să te feresti de Charybda ca să ajungi în gura Scyllei? Nu trebuie să ne închidem într-o alternativă atât de sterilă: etnocentrism sau relativism. Relativismul este greu de apărut atît în privința coerenței logice cît și a conținutului. El ajunge în mod inevitabil să se contracizeze pentru că își prezintă doctrina ca pe un adevăr absolut, infirmînd deci, prin însuși gestul acesta, ceea ce este de cale să afirme. Mai grav este că relativismul consecvent renunță la unitatea coerenței logice cît și a conținutului. El ajunge în mod inevitabil să se contracizeze pentru că își prezintă doctrina ca pe un adevăr absolut, infirmînd deci, prin însuși gestul acesta, ceea ce este de cale să afirme. Mai grav este că relativismul consecvent renunță la unitatea speciei umane, postulată și mai primejdios decît etnocentrismul naiv al unor coloniști. Absența unității permite excluderea, care poate să ducă la exterminare. În plus relativismul, chiar ponderat, nu poate să denunțe nici o nedreptate, nici o violență, dacă acestea fac cît de cît parte dintr-o tradiție, alta decît a lui: nici exciziunea nici sacrificiile umane nu

pot fi condamnate; s-ar putea spune că lagărele de concentrare ele însele fac parte, la un moment dat, din istoria rusă sau germană, din tradiția națională. Situația nu este mai bună nici în privința formelor particulare ale relativismului care sînt naționalismul sau exotismul.

Opinia comună cu privire la judecățile universale și relative nu este așadar satisfăcătoare. Dar cu ce trebuie să o înlocuim? Cum putem îndepărta, în același timp, primejdiile universalismului deformat (etnocentrism sau scientism) și pe acelea ale relativismului? Nu putem să o facem decît dacă dăm un sens nou exigenței universaliste. Se poate anăra un nou umanism, cu condiția să se evite capcanele în care cădea uneori doctrina cu același nume, în secolele trecute. Ar fi poate util să vorbim în sensul acesta, și pentru a sublinia mai bine diferența, de un **umanism critic**.

Primul punct asupra căruia trebuie insistat este că umanismul acesta nu se prezintă ca o nouă ipoteză asupra „naturii umane”, și nici ca un proiect de unificare a genului uman în interiorul unui singur stat. Am folosit, în legătură cu Lévi-Strauss, expresia „universalism de parcurs”, referindu-mă nu la conținutul fix al unei teorii a omului, ci la necesitatea de a postula un orizont comun interlocutorilor la o dezbateră, dacă vrem ca aceasta să servească la ceva. Trăsăturile universale nu țin de lumea empirică, obiect al observației, ci de însuși demersul spiritului uman. Se înșeală și aceia care, precum Buffon, erijează trăsăturile unei culturi în no-mă universală (alții sînt sălbatici pentru că își vopsesc sprîncenele cu albastru) și aceia care, precum Montaigne, refuză orice universalitate, citînd exemple contradictorii. Cînd Rousseau propune ca mila să fie considerată fundament natural al virtuților sociale, el știe că există și oameni cruzi. Universalitatea este un instrument de analiză, un principiu regulator care permite confruntarea fecundă a diferențelor, iar conținutul său nu poate fi fixat: este totdeauna supus reconsiderărilor.

Propriu-zis umană nu este cutare sau cutare trăsătură culturală. Ființele omenesti sînt influențate de contextul în care vin pe lume, iar acesta variază în timp și spațiu. Ceea ce ființa umană are în comun cu toate celelalte este capacitatea ei de a refuza aceste determinări; în termeni mai solemnii vom spune că libertatea este trăsătura distinctivă a speciei umane. (..)

Un umanism ponderat ar putea să ne ferească de rătăcirile de ieri și de azi. Să rupem asocițiile facile: revendicarea egalității de drept, a tuturor ființelor umane, nu implică renunțarea la ierarhia valorilor; dorința de autonomie și de libertate nu ne obligă să respingem orice solidaritate; recunoașterea unei morale publice nu aduce neapărat revenirea la vremea intoleranței religioase și a inchiziției; căutarea unui contact cu natura nu înseamnă o înapoiere la timpurile cavernelor.

Din volumul *Nous et les autres*, Paris, Seuil, 1989.

moda, altfel

Cînd un rege se naște în Cognac

În 1494, fericita regiune Cognac dăruiește istoriei Franței pe François I-er, fiu al lui Charles de Valois, conte d'Angouleme și al Luisei de Savoia/Superior predecesorilor săi, regele are calități excepționale; datorită numeroaselor anecdote care au circulat, adesea suspecte, el a devenit un personaj quasi legendar. Era un bărbat voinic, bine făcut, mare amator de sporturi, viteaz în lupte și mai ales infometat de aventuri amoroase, (foarte numeroase!) care l-au făcut foarte popular. Deși numit „Rege-Cavaler” nu îi era greu să-și uite cuvîntul promis, mai ales cel oferit în dragoste. Totuși, se știe că printre amantele lui oficiale au fost Madame de Chateaubriant și Madame d'Etampes.

Considerat un „brillant causeur”, îi plăcea să scrie versuri, avea gustul literaturii și al artelor, în general. A fondat Colegiul Franței în 1529, a încurajat imprimăria, a protejat artiștii francezi, pe care i-a pus în legătură cu marii reprezentanți ai Renașterii italiene. Leonardo de Vinci, Benvenuto Cellini și alții. Muzeul Louvre păstrează cîteva portrete ale regelui-cavaler, Titien, Clouet și școala sa și un bust în bronz de Jean Cousin.

Lipsa de aplicație pentru muncă, usu-

hyde-park

Masca de fier

dacă n-ati văzut un scriitor ru-
lînd pe cîmpurile veline, cu canciucurile
din față pe claviatura masinii de scris —
înseamnă că nu știți cum arată intruchi-
parea inspirației. Muza toarnă din
butelcă lichidul de răcire, totuși azvirle
cafea după cafea în rezervor și u
servant nevăzut ghidează cartusiera cu ti-
gări.

Așa arăt, de la o vreme, eu. M-am fă-
cut om de litere pentru că acestea se-
mănuau cu cifrele. După atîta pauză —
forțată, ca să n-ajung „om de maijus-
cule” — gata! Am de gînd să mă catăr.
Să mă îmbogățesc. Toți Dinestii. Ne-
delcii și Cărtăraștii s-au pricopsit iar eu
— tot la coada sapei cu care-l san. O
să-mi schimb numele în Mircea Vasiliu.

Cu aceste gînduri la mînsardă mă în-
dreptam spre „Casa Scriitorilor” (Oare
mai există „Mărul-Discordiei-de Aur”
unde veneam, în tinerețe, să sorb mai
mult din ochi o cafea căpruie?...).

Deodată, la poarta cu zăvor, cînd să
scot iarba fiarelor” semnată de Maco-
vescu, mă izbește nu atît asemănarea
paznicului cu Bălăită cît faptul că nu
mi-a dat prin cap pînă acum să profit
de această asemănare!

Știi povestea cu „masca de fier”. Nici
una nici două, îl kidnapez pe Bălăită de
la „Cartea Românească” și-l ascund în
pivnița din care ascensiunea lui Iar... a
mai putut fi oprită. Îi pun un halat.
Apoi, o mască de fier, cu o ambrăzură
minimă — cit să citească „România lita-
rară și mare”.

În locul lui, instalez cu ușurință sosia
— paznicul cu zîmbet nevinovat — și
mă aduc să conduc din umbră editura.
Cărțile încep să-mi fie aorobate în
massă și araniez cu Mircea Ciobanu să
mi le scrie pe cele mai importante. Ros-
tuiesc chiar și nutină hirtie, cit să în-
cepem tipărirea banderolelor.

Desi toată lumea e multumită două
o săptămînă lucrurile iau o întorsătură
neplăcută. Atras de oarece tipete cobor
în pivniță, la timp ca să surprind finalul
următoarei scene: un comando compus
din Zigu Ornea și Crohmălniceanu —
au aștia un fier! — se căzneau să ridice
mogildeața mascat-ferecat. Crohmălni-
ceanu, leit Anthony Quinn, poartă pe
cap un clop antiteror și salută cu deosebit
la streasină pe cei pe care-i consideră
militari deghizați.

Cei doi aburcă mogildeața și o insta-
lează în foliul directorial. Zigu Ornea,
care e mai bine pregătit fizic sgarce cu
o loviturică masca. Aceasta sare în tîn-
dări.

Cu un zîmbet cald, de falsă obediență,
de sub sfîrșimături se ivesc chipul...
Magdalenei Bedrosian!

Tudor Vasiliu

rînța comportamentală îl fac iubitor de o
Curte numeroasă și strălucitoare. Regele
iubește „les toilettes somptueuses” atît
pentru el cît și pentru cei ce-l încon-
joară. El aduce în jurul lui compania
doamnelor de onoare care pînă atunci
erau în aproniera reginei. De aici, s-a
născut între femei o rivalitate ilară și o
intrigă malitioasă în legătură cu eleganța
și luxul, preocupări de importanță pri-
mordială, la Curte.

Caracteristicile modei, în această e-
pocă, sînt atracția către lînsa de armo-
nie, către culorile dispartate, folosirea
stofelor cu țîieturi inutile, cîopîrite, dis-
sirate, a pasmanterilor de toate felurile.
Se strînge talia cît mai mult, se dra-
pează sub ea pluri grele și apretate. Băr-
bații arborează pantalonii scurți și ciorapi
de lînă, în combinații de culori nema-
pomente, nemaîntîlnite, nemaiauzite. Le
pourpoint brodat (un element vestimen-
tar specific bărbaților, ce acoperea cor-
pul de la gît la talie) devine o adevărată
jiletcă. Vechea robe e înlocuită cu noua
saie, cu minci largi și aceasta cu la
chamarre, o vestă lungă, formată din
benzi de mătase și catifea, reunite prin
galoane, alteori la casaque, împodobită
cu minci bufante. Mantoul fără centură,
cu guler larg, patrat, răsfrînt, ajunge
pînă la genunchi. În urma unui accident
al regelui, se renunță la părul lung. Bo-
neta-tocă, mîrginită de boruri foarte
largi, apoi minuscule, completează acest
ansamblu carnavalesc.

Femeile poartă corsaje de mătase, fără
minci, strîmte pe bust, cu scopul de a
subția talia din care, deasupra unui jupon
de canava grosă, apretată, se umfla la
cotte — rochie de dedesubt, peste care
urma rochia foarte decoltată, „en carré”
și un pardesiul foarte scurt, deschis, cu
fante laterale, încălecat cu hermină, anti-
cătii de metal, pietre scînteietoare și in-
crustatii de stofe și mătăsuri diferit co-
lorate. Ciorapii sînt de un roșu viu iar
pantofii — legați pe gleznă cu o brîidă.
Portretul celei de a doua soții a lui Fran-
cois I-er, Eléonore de Castille, poartă ri-
valiza în bogăție cu cel al Teodorei, îm-
părțena Bizanțului.

Continua cerere de bani îi pierde acest
tut regu risipitor popularitatea, mai ales
că reg mul său politic tinde spre contra-
lizare și absolutism, sisteme care n-au
făcut niciodată bine vieții unui popor.

Corina Cristea

TZVETAN TODOROV

UN UMANISM PONDERAT

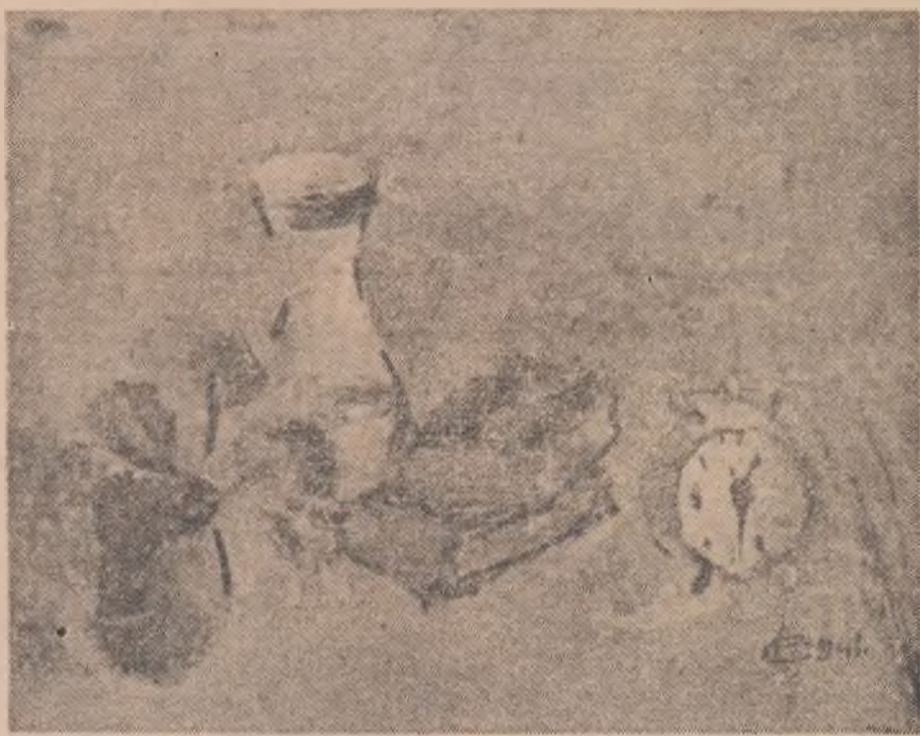
mă opresc aici cu lectura celorlalți și iau la rîndul meu cuvîntul. Nici oină acum nu am tăcut : pe tot cuprînsul cărții, am încercat să dezbate problemele ridicate de alții — cu ei sau împotriva lor, după caz. Am vrut să știu nu numai ce afirmau, dar și dacă aceste afirmații erau juste : a trebuit deci să iau mereu poziție. Și totuși cititorul meu a simțit, poate, o oarecare nemulțumire (sau oboseală) în fața reticentei mele de a-mi expune în mod sistematic opiniile asupra subiectelor abordate. Nu puteam să o fac, mai întii pentru că nu le cunoșteam nici pe departe pe toate, dinainte : le-am descoperit căutînd adevărul împreună cu autorii mei și împotriva lor. Desigur, am făcut această carte, însă, într-un alt sens al cuvîntului, ea m-a făcut. Apoi pentru că prefer căutarea adevărului deținerii lui, și voiam să-l fac pe cititorul meu să împărtășească această preferință : îmi place, mai mult decît orice, opinia care se revelează pe măsură ce înaintează dialogul. Toată cartea mea stă mărturie întru ilustrarea acestei idei. Nu inseamnă că mi-am schimbat convingerile în această privință dacă „iau cuvîntul“ acum numai eu : o fac pentru că ajung la capătul unui drum (care a durat mai mulți ani) și mă simt obligat să-i spun cititorului meu unde mă aflu și ce cred despre călătoria mea. Mai degrabă decît de concluzii definitive, este vorba aici de capătul anchetei mele, de un simplu bilanț. Alții vor putea, sper, să scoată din același drum concluzii care îmi scapă acum.

Să ne întoarcem deci, distanțîndu-ne puțin de istoria gîndirii, la problemele dezbătute în această carte. Noi și ceilalți spuneam : cum poți, cum trebuie să te porți cu cei care nu aparțin aceleiași comunități? Prima lecție învățată arată că nu trebuie să mai fondăm raționamentele noastre pe o distincție precum aceasta. Și totuși oamenii au făcut-o dintotdeauna, schimbind numai obiectul elogiului lor. Urînd „regula

lui Herodot“ s-au considerat cei mai buni din lume și i-au crezut pe ceilalți răi sau buni după cum erau mai mult sau mai puțin îndepărtați de ei. Invers, servindu-se de „regula lui Homer“, au crezut că popoarele cele mai îndepărtate erau cele mai fericite și cele mai minunate, în vreme ce la ei înșiși nu vedeau decît decadență. În ambele cazuri este însă o iluzie optică : „noi“ nu sintem neapărat buni, dar nici „ceilalți“ nu sint ; tot ce se poate spune este că deschiderea față de ceilalți, refuzul de a-i respinge fără cercetare, sint, la orice ființă umană, calități. Deosebirea care contează, sugera Chateaubriand, este aceea dintre buni și răi, nu dintre noi și ceilalți ; în fiecare societate, binele și răul sint amestecate (ce-i drept, în proporții diferite). Judecata facilă, pur relativă, bazată pe deosebiri între cei care aparțin grupului meu și cei care nu fac parte din el, trebuie să devină o judecată bazată pe principii etice.

Această primă concluzie ridică la rîndul său două mari probleme : care este semnificația apartenenței noastre la o comunitate ? și : cum să ne legitimăm judecățile ?

I. Ființele umane nu sint numai indivizi care aparțin aceleiași specii ; ei fac parte, de asemenea, din colectivități specifice și diverse, în sinul cărora se nasc și acționează. Colectivitatea cea mai puternică astăzi este ceea ce se cheamă o națiune, adică o suprapunere mai mult sau mai puțin perfectă (dar niciodată totală) între un stat și o cultură. Apartenența la umanitate nu este același lucru cu apartenența la o națiune — omul nu este cetățean spunea Rousseau —, ba chiar există între cele două un conflict latent, care poate să se deschidă în ziua cînd sintem siliți să alegem între valorile uneia și valorile celeilalte. Omul este judecat după principii etice ; comportamentul cetățeanului ține de o perspectivă politică. Nici unul dintre aceste două aspecte ale vieții omenești nu poate fi eliminat, după cum nu poate fi nici redus la celălalt : e mai

bine să fim conștienți de această dualitate uneori tragică. În același timp, despărțirea lor radicală, închiderea în niște sfere care nu comunică niciodată între ele, pot să fie tot atît de dezastruoase : dovadă Tocqueville care propovăduia morală în lucrările sale filosofice și savante și preconiza exterminarea indigenilor în discursurile politice. Etica nu este politica, dar ea poate ridica bariere pe care aceasta nu are dreptul să le treacă : apartenența la umanitate nu ne dispensează de apartenența la o națiune și nu poate să i se substituie, dar sentimentele omenești trebuie să poată opri ratiunea de stat.

Se spune, de asemenea, deseori : îi iubesc mai mult pe copiii mei decît pe acela ai vecinului ; iați un sentiment foarte firesc de care nu avem motive să roșim. Nu este tot atît de firesc atunci să-i prefer pe compatrioții mei străinilor și să le rezerv un tratament de favoare ? Nu este firesc să supun omul cetățeanului și eticul politicianului ? Un asemenea raționament se bazează pe o dublă confuzie. Prima este de ordin psihologic : ea constă în a transfera, prin analogie, trăsăturile familiei la națiune.

Or, între aceste două entități există continuitate. Familia asigură interacțiunea imediată cu alte ființe umane : la limită, principiul ei poate să se extindă la ansamblul oamenilor pe care-i cunoaștem dar nu și dincolo de el. Națiunea este o abstracțiune, cu care nu intrăm în relație imediată, așa cum nu intrăm cu umanitatea. Cea de a doua confuzie este de ordin etic : nu pentru că este, un lucru trebuie să și fie. De altfel, individul aduce el însuși corectura necesară și nu confundă dragostea cu dreptatea : își iubeste copilul mai mult decît pe acela al vecinului dar atunci cînd cei doi se află la el în casă le dă porții de prăjitură egale. În sfîrșit, mila nu este mai puțin firească decît egoismul. Este propriu ființei umane să vadă mai departe decît interesul său, de aceea și există sentimentul etic ; etica creștină, ca și cea republicană nu fac decît să sistematizeze și să precizeze sentimentul acesta. „Preferința națională“ nu este fondată nici pe fapte nici pe valori.

Dar ce este o națiune ? Au fost date numeroase răspunsuri la această întrebare.

In românește de
Dolores Toma

Continuare în pag. a 15-a

șah

Kasparov contra Polgar

deși se vorbește relativ mult despre tot mai pronunțata nivelare a diferențelor de valoare dintre șahiști și șahiste, nu s-au adus încă, după știri noastre, probe cu adevărat elocvente în favoarea acestei ipoteze. Prezența mai mult decît onorabilă a unor femei în concursurile masculine nu poate fi socotită ca o revelație din motive... psihologice. O Pia Cramling sau o Judith Polgar printre 13-14-15 bărbați în cadrul unui concurs, orice rezultat ar obține, nu va putea evita o anumită suspiciune înveredind prezumția de cavalerism, deloc gratuită dacă ne gîndim bine la natura tensiunilor proprii unei competiții șahiste. Cu totul altceva ar fi un meci la 8-10 mese între cei mai buni 8-10 jucători ai momentului și cele mai bune 8-10 jucătoare, un meci direct, cel puțin trei runde — pentru a limita rolul hazardului — și jucat după toate regulile olimpice. Să vezi de o parte pe Kasparov, Karpov, Timman, Liuboevici, Iusupov, Korcinoi, Beliavski, Seirawan, Ribli, Hübner, iar de alta pe Ciuburdanidze, Polgar I, Polgar II, Polgar III, Cramling, Ahmilovskaia, Arahania, Erenska, Nicolau, Levitina ar fi într-adevăr un mare spectacol. Și cred că scorul acestui virtual meci de trei runde n-ar fi prea departe de un 18 la 12 în favoarea bărbaților, ceea ce ar reprezenta, fără îndoială, o dovadă de echilibru. Dar un asemenea meci ar fi semnificativ și dintr-un alt punct de vedere : ar oferi psihologilor o extraordinară bază de argumentare și de analiză a temperamentelor și reacțiilor

de comportament pentru care, altminteri, ar fi necesară o cercetare extrem de îndelungată. Pentru că o victorie, la un moment dat, a, să zicem, Judith-ei Polgar asupra lui Kasparov ar pune într-o stare de super-alertă psihică pe toți ceilalți competitori, doar că nu cu același sens, ar fi, poate, inhibitivă pentru șirul băieților și excitantă pentru cel al fetelor, în orice caz nu invers, de vreme ce se știe că voința în condiții de grup e mai mare la cele din urmă decît la cei dinții. Și cred că tot din acest motiv, performanțele de pină acum ale unor jucătoare în concursurile masculine trebuie interpretate ca reprezentînd un potențial diminuat, voința individuală a femeilor fiind în-deobște mai mică decît a bărbaților. Iar pentru a ne face o imagine și mai clară în această chestiune, ar fi suficient să urmărim un concurs sistem turneu cu 20 de participanți, dintre care 10 femei. Nu mă îndoiesc că rezultatele, respectiv clasamentul, ar furniza surprize. Ce ar fi, pină se va gîndi Federația Internațională de Șah la o astfel de competiție, s-o facă federația noastră. Amatori s-ar găsi iar de interes public nu ar duce lipsă.

Interim

bridge

Scenariul ca diversiune

Cum se știe, în bridge, planul de joc se întemeiază pe examinarea forței și dispoziției cărților de pe axa declarantului dar depinde, în cel puțin egală măsură, de jocul axei adverse. De regulă, planul se face abia după ce adversarul a jucat prima carte și include în chip obligatoriu interpretarea atacului inițial. Declarantul își imaginează, așadar, un anume scenariu al jocului axei adverse pentru a-l putea contracara în scopul realizării contractului propriu. Firește, lucrul acesta nu e un secret pentru nimeni, prin urmare îl cunosc toți cei patru competitori. Se întîmplă, mai ales în cazul unor jucători abili, ca unul sau altul dintre componenții axei care a pierdut licitația să încerce, cînd are ocazia, să joace astfel încît să sugereze declarantului un anume scenariu, un scenariu-capcană sau diversiune, care, dacă ar fi luat în serios, ar putea duce la compromiterea contractului licitat. Uneori, declarantul se lasă păcălit de o atare diversiune scenaristică și, cînd se trezește, cum se spune, la realitate, constată că e prea tîrziu să mai repare ceva. Un asemenea scenariu diversiionist e cel sugerat, bunăoară, de un atac împotriva unei reguli elementare, cum ar fi cel de sub Rigă sau cu o carte de onor care presupune existența unei severențe coboritoare (D din DV 10, sau V din V 10 etc.). Dacă scopul oricărui scenariu-diversiune e unul singur : acela de a împiedica pe declarant să realizeze ceea ce și-a propus prin licitație, mijloacele de atingere a

scopului sint multiple și, lucru extrem de important, neomogene. Cu alte cuvinte, orice atac cu orice carte, oricît de surprinzătoare sau oricît de banală, poate ascunde o intenție de inducere în eroare a declarantului prin propunerea unui scenariu fals. Consecința pentru declarant, în special după ce a căzut o dată în plasa diversiunii, e instalare stării de suspiciune. El va suspecta orice mișcare a adversarului și, prin asta, își va pune singur bețe în roatele jocului, intrucît, diversitatea scenariilor presupuse conduce, îndată ce e acceptată ca reală, la dezorganizarea și incoerența propriului joc. Încît se poate spune că adevăratul scop al scenariului ca diversiune nu e atît simpla împiedicare a declarantului de a-și realiza contractul cît instaurarea climatului de suspiciune grație căruia declarantul devine el însuși vinovat de gropile în care intră. Un jucător inteligent și stăpîn pe sine știe însă, în planul de joc pe care și-l face, să evite suspiciunea păstrîndu-și, totodată, întregă atenția la ceea ce ar putea fi diversiune în scenariile propuse de adversar. Totul e să nu se grăbească și, mai cu seamă, să înțeleagă perfect strategia proprie jocului de bridge. Pur și simplu, să joace bine, ceea ce, la drept vorbind, nu e nici pur și nici simplu.

Laurențiu Ulici

